

แนวทางการจัดการเรียนรู้ ธรรมศึกษา ชั้นตรี

วิชาวินัย (เบญจศีล - เบญจธรรม)

สำนักส่งเสริมกิจการการศึกษา
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

แนวทางการจัดการเรียนรู้
ธรรมศึกษา ชั้นตรี
วิชาวินัย (เบญจศีล - เบญจธรรม)

สำนักส่งเสริมกิจการการศึกษา
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

แนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นตรี วิชาวินัย (เบญจศีล - เบญจธรรม)

ปีที่พิมพ์	พ.ศ. ๒๕๕๘
จำนวนพิมพ์	๑๐๐ เล่ม
ลิขสิทธิ์	สำนักส่งเสริมกิจการการศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
พิมพ์ที่	โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด ๗๙ ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐ โทร. ๐-๒๕๖๑-๔๕๖๗ โทรสาร ๐-๒๕๗๙-๕๑๐๑ นายโชคดี ออสุวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

คำนำ

ตามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษาระหว่างสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจหลักพุทธธรรมที่ถูกต้อง มีความรู้คู่คุณธรรม เสริมสร้างศีลธรรม เป็นพลเมืองดีมีคุณภาพ สร้างภูมิคุ้มกันให้ผู้เรียนห่างไกลอบายมุข สิ่งเสพติด สิ่งผิดกฎหมาย และนำไปสู่ความสงบเรียบร้อยของสังคม

เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการดำเนินงานตามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและบังเกิดเป็นรูปธรรม อันจะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันและพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน นิสิต นักศึกษา ในสถานศึกษาอย่างยั่งยืน กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้จัดทำแนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นตรี โท เอก เพื่อให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิชาธรรม วิชาพุทธ และวิชาวินัย

กระทรวงศึกษาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า แนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นตรี โท เอก จะเป็นแนวทางการเรียนการสอนให้กับคณะครู อาจารย์ นำไปสอนได้ตามหลักสูตร เพื่อให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และขอขอบคุณคณะผู้จัด ซึ่งประกอบด้วยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต ๒ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถม นครราชสีมา เขต ๓ และโรงเรียนวัดราชบพิธ ที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจพัฒนาเอกสารชุดนี้อย่างเต็มความสามารถจนบรรลุวัตถุประสงค์

(รองศาสตราจารย์กำจร ตติยกวี)

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	
บทที่ ๑ ประวัตินักธรรม ธรรมศึกษา	๑
บทที่ ๒ เทคนิควิธีสอนของพระพุทเจ้า	๓
บทที่ ๓ มาตรฐานการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้	๑๐
บทที่ ๔ แผนการจัดการเรียนรู้	๑๒
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑	๑๓
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒	๓๒
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓	๖๗
บทที่ ๕ แบบทดสอบ	๙๑
แบบทดสอบก่อนเรียน	๙๒
เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียน	๙๘
แบบทดสอบหลังเรียน	๙๙
เฉลยแบบทดสอบหลังเรียน	๑๐๕
ภาคผนวก	๑๐๗
บรรณานุกรม	๑๐๘
คณะผู้จัดทำ	๑๐๙

บทที่ ๑

ประวัตินักธรรม ธรรมศึกษา

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือที่เรียกกันว่า นักธรรม เกิดขึ้นตามพระดำริของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทย เพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา สามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป

การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมา นิยมศึกษาเป็นภาษาบาลีที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จึงปรากฏว่าภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อย เป็นเหตุให้สังฆมณฑลขาดแคลนพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการพระศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปกครอง และการแนะนำสั่งสอนประชาชน ดังนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้น สำหรับสอนพระภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก นับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครอง วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นต้นมา โดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนาทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดจนหัดแต่งเรียงความแก้กระทู้ธรรม

เมื่อทรงเห็นว่า การเรียนการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทยดังนี้ได้ผล ทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้น เพราะเรียนรู้ได้ไม่ยาก จึงทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้ไปยังภิกษุสามเณรทั่วประเทศ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ ประเทศไทยเริ่มมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ซึ่งภิกษุทั้งหมดจะได้รับการยกเว้น ส่วนสามเณรจะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้รู้ธรรม ทางราชการได้ขอให้คณะสงฆ์ช่วยกำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้รู้ธรรม สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงกำหนดหลักสูตรองค์สามเณรรู้ธรรมขึ้น ต่อมาได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์สามเณรรู้ธรรมนั้นเป็น “**องค์นักธรรม**” สำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ทั่วไป ได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบ การสอบครั้งแรกนี้ ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาคในนวโกวาท แต่งเรียงความแก้กระทู้ธรรม และแปลภาษามคธเฉพาะท้องถิ่นในอรรถกถาธรรมบท

พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมให้เหมาะสมสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไปจะเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยแบ่งหลักสูตรเป็น ๒ อย่าง คือ **อย่างสามัญ** เรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม และ**อย่างวิสามัญ** เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบท มีแก้รรถบาลีไวยากรณ์และสัมพันธและวินัยบัญญัติที่ต้องสอบทั้งผู้ที่เรียนอย่างสามัญและวิสามัญ

พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมอีกครั้งหนึ่ง โดยเพิ่มหลักธรรมหมวดคิหิปฏิบัติ เข้าในส่วนของธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส หากพระภิกษุสามเณรรูปนั้น ๆ

มีความจำเป็นต้องลาสิกขาออกไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง เรียกว่า **นักธรรมชั้นตรี** การศึกษาพระธรรมวินัยแบบใหม่นี้ได้รับความนิยมจากหมู่ภิกษุสามเณรอย่างกว้างขวางและแพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว เพียง ๒ ปีแรกก็มีภิกษุสามเณรสมัครเข้าสอบสนามหลวงเกือบพันรูป เมื่อทรงเห็นว่าการศึกษานักธรรมอำนวยการประโยชน์แก่พระศาสนาและภิกษุสามเณรทั่วไป ในเวลาต่อมาจึงทรงพระดำริขยายการศึกษานักธรรมให้ทั่วถึงแก่ภิกษุทุกระดับ คือ ทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมชั้นโท สำหรับภิกษุชั้นมัธยมศึกษา คือ มีพรรษาเกิน ๕ แต่ไม่ถึง ๑๐ และนักธรรมชั้นเอก สำหรับภิกษุชั้นเถระ คือมีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป ดังที่เป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์สืบมาตราบถึงทุกวันนี้

ต่อมา**พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ** สมเด็จพระสังฆราชเจ้า **วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม** ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษานักธรรมมิได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้ผู้ที่ยังครองฆราวาสวิสัยก็จะได้ประโยชน์จากการศึกษานักธรรมด้วย โดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครู จึงทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสขึ้น เรียกว่า **“ธรรมศึกษา”** มีครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกันกับหลักสูตรนักธรรมภิกษุสามเณร เว้นแต่วินัยบัญญัติที่ทรงกำหนดใช้เบญจศีลเบญจธรรม และอุโบสถศีลแทน ได้เปิดสอบธรรมศึกษาชั้นตรีครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ และเปิดสอบครบทุกชั้นในเวลาต่อมา มีฆราวาสทั้งหญิงและชายเข้าสอบเป็นจำนวนมาก นับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมนี้มี**สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พุทธิมธุโร)** **วัดบวรนิเวศวิหาร** เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง เน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณภาพสามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี ทั้งถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน

บทที่ ๒

เทคนิควิธีสอนของพระพุทธเจ้า

๑. การทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม

ทำของยากให้ง่าย ธรรมะเป็นเรื่องนามธรรมที่มีเนื้อหาลึกซึ้ง ยากที่จะเข้าใจ ยิ่งเป็นธรรมะระดับสูงสุดก็ยิ่งลึกล้ำคมกริบภาพยิ่งขึ้น....ความสำเร็จแห่งภารกิจการสั่งสอนประชาชนส่วนหนึ่ง เพราะพระองค์ทรงใช้เทคนิควิธีการทำของยากให้ง่าย เช่น

๑.๑ การใช้อุปมาอุปไมย วิธีนี้เป็นวิธีทรงใช้บ่อยที่สุดวิธีหนึ่ง เพราะทำให้ผู้ฟังมองเห็นภาพและเข้าใจง่ายโดยไม่ต้องเสียเวลาอธิบายความให้ยืดเยื้อ

๑.๒ ยกนิทานประกอบ เป็นเทคนิคหรือกลวิธีหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงใช้บ่อย

๑.๓ ใช้อุปกรณ์หรือสื่อการสอน เทคนิควิธีสอนด้วยการกระทำของยากให้ง่าย หรือทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม นอกจากใช้อุปมาอุปไมยและเล่านิทานประกอบแล้ว ยังมีอีกวิธีหนึ่งอันเป็นวิธีที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากพอ ๆ กับสองวิธีข้างต้น คือ การใช้สื่ออุปกรณ์หรือใช้สื่อการสอน

๒. ทำตนเป็นตัวอย่าง

ในแง่ของการสอนอาจแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ

๒.๑ ทำให้ดูหรือสาธิตให้ดู

๒.๒ ปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง

๓. ใช้ถ้อยคำเหมาะสม

การสอนที่จะประสบผลสำเร็จ ผู้สอนจะต้องรู้จักใช้คำ ต้องให้ผู้ฟังรู้สึกว่าคุณพูดพูดด้วยเมตตาจิต มิใช่พูดด้วยความมั่งร้าย

๔. เลือกสอนเป็นรายบุคคล

ผู้สอนต้องรู้ว่าคนฟังนั้นต่างภูมิหลัง ต่างความสนใจ ต่างระดับสติปัญญาการเรียนรู้ เพราะฉะนั้นการเลือกสอนเป็นรายบุคคลจะช่วยให้การสอนประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ถ้าทำได้ก็ควรใช้วิธีนี้ แม้จะสอนเป็นกลุ่มก็ต้องเอาใจใส่นักเรียนที่มีปัญหาเป็นรายบุคคลให้ได้

๕. รู้จักจังหวะและโอกาส

ดูความพร้อมของผู้เรียน รู้จักคอยจังหวะอันเหมาะสม ถ้าผู้เรียนไม่พร้อมก็เหนื่อยเปล่า

๖. ยึดหยุ่นในการใช้เทคนิควิธี

เทคนิควิธีบางอย่างใช้ได้ผลในวันนี้ ต่อไปวันข้างหน้าอาจใช้ไม่ได้ก็ได้ จึงควรยึดหยุ่นวิธีการ

๗. การเสริมแรง

มีคำพุทธสรเสริญพระพุทธเจ้าว่า “ทรงชมคนที่ควรชม ตำหนิคนที่ควรตำหนิ” การชมเป็นการยอมรับความสามารถหรือให้กำลังใจให้ทำอย่างนั้นยิ่ง ๆ ขึ้นไป การตำหนิเป็นการตักเตือนมิให้ประพฤตินั้นอีกต่อไป

หลักสำคัญที่ครูผู้สอนควรทราบ

หลักสำคัญคือหลักการใหญ่ ๆ ของการสอนไม่ว่าจะสอนเรื่องอะไรก็มีอยู่ ๓ หลัก คือ

๑. หลักเกี่ยวกับเนื้อหาที่สอน
๒. หลักเกี่ยวกับตัวผู้เรียน
๓. หลักเกี่ยวกับตัวผู้สอน

ก. หลักเกี่ยวกับเนื้อหาที่สอน

คนจะสอนคนอื่นต้องรู้ว่าอะไรจะเอาเรื่องอะไรมาสอนเขาเสียก่อน ไม่ใช่คิดแต่วิธีการสอนว่าจะสอนอย่างไร ต้องคิดก่อนว่าจะเอาอะไรไปสอนเขา พระพุทธเจ้าแนะนำว่าผู้สอนต้องคำนึงเสมอว่า ต้องสอนสิ่งที่รู้เห็นหรือเข้าใจง่ายไปหาสิ่งที่เข้าใจยาก

๑. สอนเนื้อหาที่ลุ่มลึกลงไปตามลำดับ
๒. สอนด้วยของจริง
๓. สอนตรงตามเนื้อหา
๔. สอนมีเหตุผล
๕. สอนเท่าที่จำเป็นต้องรู้
๖. สอนสิ่งที่มีความหมายและเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน

ข. หลักเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

๑. พระพุทธองค์จะทรงสอนใคร ทรงดูบุคคลผู้รับการสอนหรือผู้เรียนก่อนว่าบุคคลนั้น ๆ เป็นคนประเภทใด มีพื้นความรู้ความเข้าใจหรือความพร้อมแค่ไหน และควรจะสอนอะไรแค่ไหน

๒. นอกจากดูความแตกต่างของผู้เรียนแล้ว ยังต้องดูความพร้อมของผู้เรียนด้วย
๓. สอนให้ผู้เรียนทำด้วยตนเอง
๔. ผู้เรียนจะต้องมีบทบาทร่วมด้วย
๕. ครูต้องเอาใจใส่ผู้เรียนที่มีปัญหาเป็นพิเศษ

ค. หลักเกี่ยวกับตัวการสอน

๑. สร้างความสนใจในการสอนคนนั้น (การนำเข้าสู่บทเรียน)
๒. สร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนให้ปลอดภัย
๓. มุ่งสอนเนื้อหา มุ่งให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจและเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ดี
๔. ตั้งใจสอน สอนโดยเคารพ ถือว่างานสอนเป็นงานสำคัญ
๕. ใช้ภาษาเหมาะสม ผู้สอนคนอื่นควรมีความสามารถในการสื่อสาร ใช้คำพูดที่ถูกต้องและเหมาะสมกับบุคคลและสถานการณ์

หลักการสอนแนวพุทธวิธี

พระพุทธเจ้านั้นทรงเป็นพระบรมครู ยอดครูของผู้สอน พระองค์ทรงมีหลักการในการสอนมากมาย หลายหลักการ เรียกว่า “หลัก ๔ ส” คือ

๑. สันติสนา อธิบายให้เห็นชัดแจ้ง เหมือนจูงมือให้มาดูด้วยตา
 ๒. สมาทปนา ชักจูงให้เห็นจริงเห็นจังตาม ชวนให้คล้อยตาม จนยอมรับเอาไปปฏิบัติ
 ๓. สมุตเตสนา เร้าใจ เกิดความกล้าหาญ มีกำลังใจ มั่นใจว่าทำได้ไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคที่มีมา
 ๔. สัมปหังสนา มีวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้ฟังร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ เปี่ยมล้นไปด้วยความหวัง
- สรุปหลักการทั่วไปของการสอน คือ แจ่มแจ้ง - จูงใจ - หาญกล้า - ร่าเริง

หลักการสอนพุทธวิธีแบบสนทนา (สากัจฉา หรือธรรมสากัจฉา)

เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยที่สุด พระองค์ชอบใช้วิธีนี้อาจเป็นด้วยว่าผู้ฟังได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ทำให้การเรียนการสอนสนุกไม่รู้สีกว่าตนกำลัง “เรียน” หรือกำลัง “ถูกสอน” แต่จะรู้สีกว่าตนกำลังสนทนา ปราศรัยกับพระพุทธองค์อย่างสนุกสนาน

หลักการสอนพุทธวิธีแบบตอบปัญหา (ปุจฉา - วิสัชนา)

ผู้ถามปัญหาอาจถามด้วยจุดประสงค์หลายอย่าง เช่น

๑. บางตนถามเพื่อต้องการคำตอบในเรื่องที่สงสัยมานาน
๒. บางคนถามเพื่อลองภูมิว่าคนตอบรู้หรือไม่
๓. บางคนถามเพื่อข่มหรือปราบให้ผู้ตอบอับอาย
๔. บางคนถามเพื่อเทียบเคียงกับความเชื่อหรือคำสอนในลัทธิศาสนาของตน

พระพุทธองค์ตรัสรู้ว่าการตอบปัญหาใด ๆ ต้องดูลักษณะของปัญหาและเลือกวิธีตอบให้ถูกต้อง เหมาะสมพระองค์จำแนกประเภทของปัญหาไว้ ๔ ประการ คือ

๑. ปัญหาบางอย่างต้องตอบตรงไปตรงมา
๒. ปัญหาบางอย่างต้องย้อนถามก่อนจึงตอบ
๓. ปัญหาบางอย่างต้องแยกคำตอบ
๔. ปัญหาบางอย่างต้องตัดบทไปเลยไม่ตอบ

วิธีคิดแบบอริยสัจ ๔/คิดแบบแก้ปัญห

เป็นการคิดแบบแก้ปัญห เรียกว่า “วิธีแห่งความดับทุกข์” จัดเป็นวิธีคิดแบบหลักอย่างหนึ่ง เป็นวิธีคิดตามเหตุและผลหรือเป็นไปตามเหตุและผล สืบสาวจากผลไปหาเหตุแล้วแก้ไขและทำการที่ต้นเหตุ จัดเป็น ๒ คู่ คือ

คู่ที่ ๑	ทุกข์เป็นผล	เป็นตัวปัญหา เป็นสถานการณ์ที่ประสบซึ่งไม่ต้องการ
	สมุทัยเป็นเหตุ	เป็นที่มาของปัญหา เป็นจุดที่จะต้องกำจัดหรือแก้ไขจึงจะพ้นจากปัญหาได้
คู่ที่ ๒	นิโรธเป็นผล	เป็นภาวะสิ้นปัญหา เป็นจุดหมายซึ่งต้องการจะเข้าถึง
	มรรคเป็นเหตุ	เป็นวิธีการ เป็นข้อปฏิบัติที่ต้องกระทำให้ในการแก้ไขสาเหตุ เพื่อบรรลุจุดหมาย คือ ภาวะสิ้นปัญหาอันได้แก่ความดับทุกข์

กระบวนการจัดการเรียนรู้

แบบพุทธรวิถี ๙ อย่าง

๑. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธรวิถีแบบอุปมาอุปไมย (การเปรียบเทียบ)

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

- เปรียบเทียบนามธรรมกับรูปธรรมให้ผู้เรียนเห็นชัดเจน ครูผู้สอนและผู้เรียนมีส่วนร่วม
- ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นนามธรรมกับรูปธรรม

ขั้นฝึก

- ยกตัวอย่างสิ่งที่เป็นนามธรรมกับรูปธรรม
- ผู้เรียนแต่ละรูปหรือแต่ละกลุ่มร่วมอภิปรายหรือนำเสนอสิ่งที่เป็นนามธรรมกับรูปธรรม
- หาข้อสรุปเกี่ยวกับเนื้อหาที่เป็นนามธรรม-รูปธรรม

ขั้นประยุกต์

- ค้นคว้าสิ่งที่เป็นนามธรรมกับรูปธรรมในเนื้อหาอื่น ๆ นอกเหนือจากเนื้อหาที่กำหนดให้

๒. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธรวิถีแบบปจฺจา - วิสฺขนา (การถาม - ตอบ)

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

- การทำหน้าที่เป็นผู้ถาม - ตอบที่ถูกต้องเหมาะสมแก่กาลเทศะ
- วิธีถาม - ตอบ (ตอบทันทีเมื่อมีผู้ถาม ตอบแบบมีเงื่อนไข ย้อนถามผู้ถามก่อนแล้วจึงตอบ นิ่งเสียไม่ตอบ เป็นต้น)

ขั้นฝึก

- ตัวอย่างการถาม - ตอบ
- ถาม - ตอบแบบคนต่อคน ถาม - ตอบแบบกลุ่มต่อกลุ่ม ถาม - ตอบแบบกลุ่มต่อคน เป็นต้น
- หาข้อสรุปเนื้อหาที่เกี่ยวกับการถาม - ตอบ

ขั้นประยุกต์

- ค้นคว้าเพิ่มเติมนอกเหนือจากเนื้อหาที่กำหนดไว้ในแผนจัดกิจกรรมการเรียนรู้

๓. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธรวิถีแบบธรรมสากัจฉา (การสนทนา)

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

- ครูผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นปัญหาหรือจำลองสถานการณ์

ขั้นฝึก

- ผู้เรียน/ครูผู้สอน - อภิปรายในประเด็นที่เป็นปัญหา หัวข้อ หรือสถานการณ์ ตามเนื้อหาที่กำหนด
- หาข้อสรุปในประเด็นที่เป็นปัญหา หัวข้อ หรือสถานการณ์จากการสนทนาอภิปราย

ขั้นประยุกต์

- ศึกษาเพิ่มเติมการสนทนา - อภิปรายของบุคคล กลุ่มคน ละคร องค์กร เป็นต้น

๔. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบอริยสัจ ๔ (กำหนดปัญหา ตั้งสมมุติฐาน ทดลอง วิเคราะห์ สรุป)

ขั้นสืบค้น (ทุกข)

- กำหนดปัญหา ที่มาของปัญหา การเกิดปัญหา (ตามเนื้อหาที่กำหนด)

ขั้นเชื่อมโยง (สมุทัย)

- ตั้งสมมุติฐาน การอนุมาน การคาดคะเน ความน่าจะเป็น ปัจจัยเสี่ยง

ขั้นฝึก (นิโรธ)

- ทดลอง เก็บข้อมูล
- วิเคราะห์ สรุปผล

ขั้นประยุกต์(มรรค)

- การนำไปประยุกต์ใช้กับสิ่งอื่น ๆ นอกเหนือจากเนื้อหาที่เรียนรู้

๕. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบไตรสิกขา (ระเบียบวินัย จิตใจแน่วแน่ แก้ปัญหาถูกต้อง)

ขั้นสืบค้น (ศีล)

- สร้างความมีระเบียบวินัย ความมีศรัทธา ความตระหนัก ความรู้ ให้เกิดกับผู้เรียนพร้อมที่จะเรียน

ขั้นเชื่อมโยง (สมาธิ)

- ให้ผู้เรียนรวมพลังจิต ความคิดอันแน่วแน่ในการตั้งใจฟัง ตั้งใจดู ตั้งใจจดจำ และเห็นความสำคัญต่อเนื้อหาที่จะนำเสนอ

ขั้นฝึก (ปัญญา)

- ใช้สมาธิ จิตใจอันแน่วแน่ทำความเข้าใจกับปัญหา
- ค้นหาสาเหตุที่มาที่ไปของปัญหา
- แก้ไขปัญหาอย่างถูกต้องและถูกวิธี

ขั้นประยุกต์ (ปัญญา)

- ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญา และมีมีทัศนคติในเรื่องนั้น ๆ ถูกต้อง

๖. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบพหุสูตร (ฟังมาก ๆ เขียนมาก ๆ ถามมาก ๆ คิดวิเคราะห์มาก ๆ)

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง (การสร้างศรัทธา)

- การจัดบรรยายในการนำเข้าสู่บทเรียน
- การสร้างแรงจูงใจในการนำเข้าสู่บทเรียน
- บุคลิกภาพ ตลอดถึงการวางตัวที่เหมาะสมของผู้สอน
- การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน

ชั้นฝึก (การฝึกทักษะ)

- กิจกรรมกลุ่ม/รายบุคคล
- การปฏิบัติ/การนำเสนอ/การแสดงออก
- ฝึกการเขียน การฟัง การถาม และการคิดวิเคราะห์

ชั้นประยุกต์

- การประเมินตนเอง
- การประเมินของกัลยาณมิตร
- การศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมและการนำไปประยุกต์ใช้

๗. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบโยนิโสมนสิการ (การทำไว้ในใจโดยแยบคาย การใช้ความคิดอย่างถูกวิธี)

แบบที่ ๑

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

- ผู้เรียนรู้จักคิด คิดเป็น คิดอย่างมีระบบ
- ผู้เรียนรู้จักมอง รู้จักพิจารณา ไตร่ตรอง วิเคราะห์ สังเคราะห์

ชั้นฝึก

- ฝึกการคิดหาเหตุผล
- ฝึกการสืบค้นถึงต้นเค้า
- ฝึกการสืบสาวให้ตลอดสาย
- ฝึกการแยกแยะสิ่งนั้น ๆ ปัญหา นั้น ๆ ตามสภาวะแห่งเหตุและปัจจัย

ชั้นประยุกต์

- ผู้เรียนนำการใช้ความคิดอย่างถูกวิธีไปประยุกต์ใช้กับเหตุการณ์ปัจจุบัน

๘. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบโยนิโสมนสิการ (สร้างศรัทธาและวิธีคิดให้กับผู้เรียน)

แบบที่ ๒

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

- ครูผู้สอนสร้างเจตคติที่ดีต่อผู้เรียน
- ครูผู้สอนเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญ หัวเรื่อง
- ครูผู้สอนแนะแหล่งวิทยาการ แหล่งข้อมูล

ชั้นฝึก

- ผู้เรียนฝึกการรวบรวมข้อมูล
- ครูผู้สอนจัดกิจกรรมให้เกิดกระบวนการคิดแก่ผู้เรียน เช่น คิดสืบค้นต้นเค้า คิดสืบสาวตลอดสาย คิดสืบค้นต้นปลาย และคิดโยงสายสัมพันธ์
- ฝึกการสรุปประเด็น เปรียบเทียบ ประเมินค่า โดยวิธีอภิปราย ทดลอง ทดสอบ
- ดำเนินการเลือกและตัดสินใจ
- กิจกรรมฝึกปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ผลการเลือกและตัดสินใจ

ชั้นประยุกต์

- สังเกตวิธีการปฏิบัติ ตรวจสอบ ปรับปรุง
- อภิปรายและสอบถาม
- สรุปบทเรียนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- วัดและประเมินผลตามสภาพจริง

๙. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบอภิชาติบาท ๔ (พอใจในสิ่งที่เรียนรู้ พากเพียรต่อสิ่งที่เรียนรู้เสมอ มุ่งมั่นและเอาใจใส่ต่อสิ่งที่เรียนรู้ คิด วิเคราะห์ ไตร่ตรอง ก่อนนำไปใช้)

ชั้นสืบค้น (ฉันทะ)

- สร้างความพอใจและความสำคัญต่อสิ่งที่เรียนรู้ และสิ่งที่ได้รับ

ชั้นเชื่อมโยง (วิริยะ)

- ฟังให้หมด จดให้มาก ปากต้องไว ใจต้องคิด (หัวใจบัณฑิต สุ จิ ปุ ลิ)

ชั้นฝึก (จิตตะ)

- มุ่งมั่น โดยฝึกฟังมาก ๆ ฝึกคิดมาก ๆ ฝึกถามมาก ๆ และฝึกเขียนมาก ๆ

ชั้นประยุกต์ (วิมังสา)

- พิจารณา ไตร่ตรอง แยกแยะ อธิบาย นำเสนอ และประยุกต์ใช้

การนิยามศัพท์ขั้นตอน/กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธี

สืบค้น หมายถึง สืบสาวเรื่องราว ค้นหาให้ได้เรื่อง

เชื่อมโยง หมายถึง ทำให้ติดเป็นเนื้อเดียวกัน ทำให้ประสานกัน

ฝึก หมายถึง ทำ เช่น บอก แสดง หรือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ จนเป็นนิสัยหรือมีความชำนาญ

ประยุกต์ หมายถึง นำความรู้ในวิทยาการต่าง ๆ มาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์

บทที่ ๓

มาตรฐานการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้

มาตรฐานการเรียนรู้

- มาตรฐาน ธศ ๑ รู้ และเข้าใจ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่นและปฏิบัติ
ตามหลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
- มาตรฐาน ธศ ๒ รู้และเข้าใจพุทธประวัติ ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี
และดำรงรักษาพระพุทธศาสนา
- มาตรฐาน ธศ ๓ รู้ เข้าใจ และปฏิบัติตนตามหลักพระวินัยบัญญัติของพระพุทธศาสนา

มาตรฐานการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๓ รู้ เข้าใจ และปฏิบัติตนตามหลักพระวินัยบัญญัติของพระพุทธศาสนา

ชั้น	ผลการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้
ธศ ตรี	รู้และเข้าใจความหมายของศีล วินัย วิรติ วัตถุประสงค์ และผลของการรักษาศีล ๕ กับการถึงพระรัตนตรัย	๑. ศีลและวินัย ๑.๑ ความหมายของศีล วินัย และวิรติ ๑.๒ วัตถุประสงค์ของการรักษาศีล ๑.๓ ผลของการรักษาศีล ๕ กับการถึงพระรัตนตรัย
	รู้ เข้าใจความหมายของคำว่า เบญจศีล และสามารถปฏิบัติตนตามเบญจศีล	๑. ความหมายคำว่า “เบญจศีล” ๒. เบญจศีล ๒.๑ สิกขาบทที่ ๑ เว้นจากการฆ่าสัตว์ มีชีวิต ๒.๒ สิกขาบทที่ ๒ เว้นจากการถือเอา สิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ๒.๓ สิกขาบทที่ ๓ เว้นจากประพฤติดิฉิต ในกาม ๒.๔ สิกขาบทที่ ๔ เว้นจากการพูดเท็จ ๒.๕ สิกขาบทที่ ๕ เว้นจากการดื่มน้ำเมา
	รู้ เข้าใจความหมายของคำว่า เบญจธรรม และอานิสงส์ของการรักษาศีลและเบญจธรรม	๑. ความหมายคำว่า “เบญจธรรม” ๒. เบญจธรรม ๒.๑ เบญจธรรมข้อที่ ๑ เมตตากรุณา ๒.๒ เบญจธรรมข้อที่ ๒ สัมมาอาชีวะ ๒.๓ เบญจธรรมข้อที่ ๓ กามสังวร ๒.๔ เบญจธรรมข้อที่ ๔ สัจจะ ๒.๕ เบญจธรรมข้อที่ ๕ สติสัมปชัญญะ ๓. อานิสงส์ของการรักษาศีลและเบญจธรรม

บทที่ ๔

แผนการจัดการเรียนรู้

ดังนี้

แผนการจัดการเรียนรู้ ธรรมศึกษาชั้นตรี ประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน ๓ แผน

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑ ศิลและวินัย

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒ เบญจศีล

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓ เบญจธรรม

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑

ธรรมศึกษาชั้นตรี สารการเรียนรู้วิชาวินัย

เรื่อง ศิลและวินัย

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๓ รู้ เข้าใจและปฏิบัติตนตามหลักพระวินัยบัญญัติของพระพุทธศาสนา

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจความหมายของศีล วินัย วิริติ วัตถุประสงค และผลของการรักษาศีล ๕ กับการถึงพระรัตนตรัย

๓. สารสำคัญ

ศีลและวินัยแม้จะมีรูปศัพท์ต่างกัน แต่มีความมุ่งหมายเป็นอย่างเดียวกัน คือ เป็นข้อห้ามไม่ให้กระทำในสิ่งที่ไม่ควร และเป็นข้อปฏิบัติในสิ่งที่ควรปฏิบัติอยู่ในส่วนของพระวินัย ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติทั่วไปทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ดังนั้นหากแต่ละคนในสังคมรักษาศีล ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ครอบครัวยหรือสังคมนั้นย่อมมีความสุข เรียบร้อย ไม่เกิดความวุ่นวาย การรักษาศีลจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. นักเรียนสามารถอธิบายความหมายของศีล วินัย วิริติ วัตถุประสงค และผลของการรักษาศีล ๕ กับการถึงพระรัตนตรัยได้

๒. นักเรียนสามารถปฏิบัติกิจกรรมกลุ่มได้

๕. สารการเรียนรู้/เนื้อหา

๑. ศิลและวินัย

๑.๑ ความหมายของศีล วินัย และวิริติ

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการรักษาศีล

๑.๓ ผลของการรักษาศีล ๕ กับการถึงพระรัตนตรัย

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. ทบทวนความรู้เดิมเกี่ยวกับประสบการณ์ของนักเรียนด้วยการสนทนา ชักถามถึงความหมายของคำว่า “ศีล วินัย และวิริติ” ในประเด็นต่อไปนี้

- นักเรียนเคยได้ยินหรือเคยเห็นคำว่า ศีล วินัย และวิริติบ้างหรือไม่ อย่างไร
- คำว่า ศีล วินัย และวิริติมีความหมายเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

- ถ้านักเรียนต้องการรู้คำตอบ จะต้องไปที่ไหน ใช้แหล่งเรียนรู้ใดได้บ้าง เป็นต้น

๒. ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายเกี่ยวกับคำว่า ศิล วินัย และวิริย และช่วยกันสรุปความรู้บนกระดานไวท์บอร์ด

ขั้นฝึก

๓. นักเรียนแบ่งกลุ่มศึกษาใบความรู้ที่ ๑ เกี่ยวกับ ศิล วินัย วิริย วัตถุประสงค์ของการรักษาศิล และผลของการรักษาศิล ๕ กับการถึงพระรัตนตรัย

๔. ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายและสรุปความรู้จากใบกิจกรรมที่ ๑

๕. นักเรียนแต่ละกลุ่มทำใบกิจกรรมที่ ๑ โดยมีครูคอยให้คำแนะนำปรึกษา และตอบข้อสงสัยในประเด็นต่าง ๆ

ขั้นประยุกต์

๖. ครูและนักเรียนร่วมกันตรวจคำตอบจากใบกิจกรรมที่ ๑ หลังจากนั้นครูให้ใบความรู้เพิ่มเติมตามความเหมาะสม

๗. ครูสาธิตการกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย และให้นักเรียนฝึกกล่าวตามครูพร้อมกัน และฝึกแยกแต่ละแถวให้ถูกต้อง หลังจากนั้นครูกล่าวชื่นชมนักเรียนที่กล่าวได้ถูกต้องพร้อมเพรียงกัน

๘. ครูและนักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็น และสรุปแนวปฏิบัติตนในการรักษาศิลกับการถึงพระรัตนตรัย เพื่อให้นักเรียนนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ให้นักเรียนจดบันทึกลงในสมุดแบบฝึกหัด

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับศิลปและวินัย	ใบกิจกรรมที่ ๑
๒	นักเรียนจดบันทึกแนวปฏิบัติตนในการรักษาศิล ๕ กับการถึงพระรัตนตรัย	-

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. หนังสือเรียนธรรมศึกษาชั้นตรี
๒. เอกสารคำกล่าวบูชาพระรัตนตรัย
๓. ใบความรู้ที่ ๑
๔. ใบกิจกรรมที่ ๑

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือ	เกณฑ์การประเมิน
๑. นักเรียนอธิบาย ความหมายของศีล วินัย วิธีวัดอุปประสงค์และผลของ การรักษาศีล ๕ กับการถึง พระรัตนตรัยได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมิน ผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐
๒. นักเรียนปฏิบัติกิจกรรม กลุ่มได้	- สังเกต พฤติกรรม	- แบบสังเกต พฤติกรรม	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงาน

ใบกิจกรรมที่ ๑

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑ - ๑๐	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามถูกต้องและ ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๑๘ - ๓๐
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๑๗

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

แบบสังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม

ข้อที่	รายการ	ระดับคะแนน		
		๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑	ความร่วมมือในการทำกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมทุกกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมบางกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมบ้าง
๒	การแสดง/การรับฟังความคิดเห็น	แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของคนส่วนมากเป็นสำคัญ	แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นบ้าง	แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นน้อย
๓	การตั้งใจ/การแก้ไขปัญหาในการทำงาน	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหในการทำงานกลุ่มดีมาก	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหในการทำงานกลุ่มดี	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหในการทำงานกลุ่มบ้าง
๔	ความถูกต้องของเนื้อหา	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็นและครบถ้วน	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็น	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็นบ้าง
๕	วิธีการนำเสนอผลงาน	นำเสนอผลงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน น่าสนใจ และเนื้อหาครบถ้วน	นำเสนอผลงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน น่าสนใจ แต่ขาดเนื้อหาบางส่วน	นำเสนอผลงานตามขั้นตอนได้บ้าง

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๙ - ๑๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๘

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๑

เรื่อง ศิลและวินัย

กลุ่มที่.....

๑.	ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
๒.	ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
๓.	ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
๔.	ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
๕.	ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๖ ข้อ (..... คะแนน)

๑. ศิล หมายถึงอะไร

๒. คำว่า “วินัย” แปลว่าอะไร

๓. การที่นักเรียนมีเจตนางดเว้นจากการทำผิดศีล เรียกว่าอะไร

๔. เจตนางดเว้นจากการทำผิดศีลที่เรียกว่า “วิริติ” มีกี่อย่าง อะไรบ้าง

๕. การรักษาศิล ข้อ ๑ ข้อ ๒ และข้อ ๓ มีวัตถุประสงค์อย่างไร

๖. การรักษาศิลที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณธรรม ควรได้รับการฝึกปฏิบัติด้านใด

๗. การรักษาศิลก่อให้เกิดผลดีกับสังคมอย่างไร

๘. บุคคลที่จะสมารถรักษาศิล ๕ ได้นั้น ต้องทำสิ่งใดเป็นลำดับแรก

๙. พระรัตนตรัยมีองค์ประกอบอะไรบ้าง และมีความหมายว่าอย่างไร

๑๐. การถึงพระรัตนตรัย หมายถึงอะไร

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๑

เรื่อง ศิลและวินัย

๑. ศิล หมายถึงอะไร
ตอบ เป็นข้อห้ามไม่ให้กระทำในสิ่งที่ไม่ควรทำ
๒. คำว่า “วินัย” แปลว่าอะไร
ตอบ นำไปพิเศษ นำไปแจ้ง และนำไปต่าง
๓. การที่นักเรียนมีเจตนางดเว้นจากการทำผิดศีล เรียกว่าอะไร
ตอบ วิริติ
๔. เจตนางดเว้นจากการทำผิดศีลที่เรียกว่า “วิริติ” มีกี่อย่าง อะไรบ้าง
ตอบ มี ๓ อย่าง ได้แก่
 ๑. สัมปัตตวิริติ (เจตนางดเว้นเมื่อเผชิญกับเหตุที่จะทำให้ผิดศีล)
 ๒. สมาทานวิริติ (เจตนางดเว้นด้วยการสมาทานศีลไว้ล่วงหน้า)
 ๓. สมุจเฉทเจตนาวิริติ (เจตนางดเว้นเด็ดขาดของพระอริยะทั้งหลาย)
๕. การรักษาศีล ข้อ ๑ ข้อ ๒ และข้อ ๓ มีวัตถุประสงค์อย่างไร
ตอบ เพื่อดำเนินชีวิตที่เป็นปกติสุข ไม่ต้องประสบกับความทุกข์ ความเดือดร้อน หรือความเสื่อมเสียในภาพชาติปัจจุบัน
๖. การรักษาศีลที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณธรรม ควรได้รับการฝึกปฏิบัติด้านใด
ตอบ สมาธิและปัญญา
๗. การรักษาศีลก่อให้เกิดผลดีกับสังคมอย่างไร
ตอบ ทำให้สังคมสงบร่มเย็น มั่นคงปลอดภัย มีความรักความสามัคคี สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
๘. บุคคลที่จะสมาทานรักษาศีล ๕ ได้นั้น ต้องทำสิ่งใดเป็นลำดับแรก
ตอบ ต้องยอมรับนับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะที่พึ่ง
๙. พระรัตนตรัยมีองค์ประกอบอะไรบ้าง และมีความหมายว่าอย่างไร
ตอบ ประกอบด้วย พระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์
 พระพุทฺธ หมายถึง พระบรมศาสดาผู้ทรงรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง
 พระธรรม หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทฺธเจ้า
 พระสงฆ์ หมายถึง สาวกของพระพุทฺธเจ้า ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทฺธเจ้า
๑๐. การถึงพระรัตนตรัย หมายถึงอะไร
ตอบ การยอมรับนับถือพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก หมายถึง การกำจัดกิเลสที่เกิดขึ้นในจิตใจออกไปด้วยความศรัทธา เลื่อมใสในพระรัตนตรัย

ใบความรู้ที่ ๑

ศีลและวินัย

ศีลและวินัยแม้จะมีรูปศัพท์ต่างกัน แต่มีความมุ่งหมายเป็นอย่างเดียวกัน คือเป็นข้อห้ามไม่ให้กระทำในสิ่งที่ไม่ควรทำและเป็นข้อปฏิบัติในสิ่งที่ควรปฏิบัติ อยู่ในส่วนของวินัยปิฎกเป็นข้อปฏิบัติทั่วไปทั้งของบรรพชิตและคฤหัสถ์

ศีล

ศีล มีความหมายหลายอย่างต่างกัน แต่ละความหมายล้วนบ่งบอกถึงความสำคัญของศีล ดังนี้

๑. ศีล มาจากคำว่า “**สිරะ**” แปลว่า ยอด หมายถึง ส่วนสูงสุด เพราะฉะนั้น ผู้มีศีลจึงถือว่าเป็นยอดคน คือเป็นผู้ที่มีความสูงสุดด้วยการประพฤติปฏิบัติ เพราะผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นยอดคนนั้น แท้จริงไม่ได้อยู่ที่การมีทรัพย์สิน อำนาจ ความรู้ หรือความสามารถเหนือกว่าผู้อื่น แต่อยู่ที่ความบริสุทธิ์ของศีล ผู้มีศีลจึงเป็นผู้ประเสริฐที่สุดอีกนัยหนึ่ง “**สिरะ**” ยังแปลว่า ศีระชะ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของร่างกาย บุคคลจะมีชีวิตอยู่ได้ต้องมีศีระชะ ถ้าไม่มีศีระชะก็ไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ เหมือนคนไม่มีศีลจะมีชีวิตอยู่อย่างปกติไม่ได้

๒. ศีล มาจากคำว่า “**สิละ**” แปลว่า ปกติ โดยปกติของคนจะไม่เหมือนกัน ไม่ลักทรัพย์ ไม่ล่วงละเมิดในคู่ครองคนอื่น ไม่พูดเท็จ และไม่เสพสิ่งมึนเมา ถ้ากระทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามก็ชื่อว่าผิดปกติ

๓. ศีล มาจากคำว่า “**สิตละ**” แปลว่า เย็น บุคคลผู้มีศีล จะมีความเย็นกาย เย็นใจ แม้ผู้ที่อยู่ใกล้ก็จะรู้สึกปลอดภัย เย็นกาย เย็นใจไปด้วย จุร่มไม้ใหญ่ให้ความร่มเย็นแก่บุคคลผู้เข้าไปพักอาศัย

๔. ศีล มาจากคำว่า “**สิวะ**” แปลว่า ปลอดภัย บุคคลผู้มีศีล มีความปลอดภัยพอใจอยู่เป็นนิจ เพราะไม่มีเรื่องใดที่จะทำให้เดือดร้อนกังวลใจอันเกิดจากการกระทำของตน

วินัย

วินัย มาจากคำว่า วิ+นัย คำว่า วิ แปลได้ ๓ อย่าง คือ แปลว่า วิเศษ ก็ได้ แปลว่า แจ่ม ก็ได้ และแปลว่า ต่าง ก็ได้ คำว่า นัย แปลว่า นำไป เมื่อนำคำว่า วิ มานำหน้าคำว่า นัย รวมเป็นคำว่า วินัย แปลว่า นำไปวิเศษ นำไปแจ่ม และนำไปต่าง

วินัยนำไปวิเศษ หมายความว่า วินัยทำให้คนเป็นคนดีหรือเป็นคนวิเศษ เช่น วินัยทำเด็กชาวบ้านให้เป็นสามเณร ทำบุคคลทั่วไปให้เป็นพระภิกษุ แม้ว่าสามเณรหรือพระภิกษุนั้นจะมีอายุยังน้อยคราวลูกคราวหลานก็ตาม แต่ก็ได้รับความเคารพกราบไหว้จากพ่อแม่ปู่ย่าตายาย แม้แต่องค์พระมหากษัตริย์ก็ทรงถวายความเคารพแก่ผู้ครองวินัยสงฆ์ นี่เป็นผลของวินัย

วินัยนำไปแจ่ม หมายความว่า วินัยเป็นเครื่องนำคนออกจากความชั่วไปสู่ความดี นำคนที่อยู่ในมมมิดไปสู่มุมที่สว่าง บุคคลที่อยู่ในมมมิด คือ คนที่ประพฤติดุชั่ว ต่อเมื่อใดเขามีวินัยแล้วก็เหมือนได้ดำเนินชีวิต

ไปสู่มุมที่สว่าง อีกนัยหนึ่ง วินัยเป็นเครื่องส่องให้รู้ถึงอุปนิสัยของคน เปรียบเสมือนการใช้แสงสว่างส่องดู ก็จะได้รู้ได้ว่าเป็นคนอย่างไร เช่น ประกาศตนว่าเป็นภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา เป็นต้น หากไม่มีวินัย ก็เป็นเช่นนั้นไม่ได้

วินัยนำไปต่าง หมายความว่า วินัยเป็นเครื่องจำแนกคนให้มีลักษณะต่างกัน จะรู้ได้ว่าความเป็นอยู่ของคนหรือหมู่คณะนั้น ๆ มีความแตกต่างกันอย่างไร ให้ดูที่วินัย เช่น

คนที่มิศาดราวุธไว้สู้รบนั้น คนที่มีวินัย เรียกว่า ทหาร คนที่ไม่มีวินัย เรียกว่า โจร

คนที่เกี่ยวภิกขาจารฟังคนอื่นเลื่องชีพ ถ้าเป็นผู้มีวินัย เรียกว่า ภิกษุ สามเณร เป็นเนืองนาบุญของชาวโลก แต่ถ้าไม่มีวินัย เรียกว่า ยาจก คนขอทาน

ผลของการมีวินัยจะทำให้บุคคลมีความสุข เมื่อมาอยู่ร่วมกันด้วยกฎระเบียบ คือวินัยอันเดียวกัน แล้วก็จะทำให้สังคมพลอยมีความสุขไปด้วย เหมือนดอกไม้ที่มีความสวยงาม แม้จะหลากหลายสีต่างสายพันธุ์ เมื่อนำมาร้อยเรียงเป็นพวงมาลัย หรือจัดลงในแจกัน ก็จะทำให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสวยงามยิ่งขึ้น

ความหมายของศีล วินัย และวิริติ

ผู้ที่จะรักษาศีล ๕ จะต้องเข้าใจความหมายของศีลก่อน **ศีล** แปลว่า ศีระชะ แปลว่า ปกติ แปลว่า **ยอด** แปลว่า ปกติโปร่ง แต่ในที่นี้จะอธิบายศีลในความหมายว่าปกติ ก็คือ ผู้รักษาศีลของตนนั้นเอง ต้องทำความเข้าใจเรื่องปกติก่อน แล้วจะเข้าใจเรื่องรักษาศีลได้ดีขึ้น ทุกสิ่งทุกอย่างมันมีความเป็นปกติของมัน เช่น

ดวงอาทิตย์ ปกติขึ้นอยู่ทางทิศตะวันออก เวลาเช้าส่องสว่างอยู่ตลอดวันแล้วลับฟ้าไปทางทิศตะวันตกในเวลาเย็น การขึ้น การส่องแสง และการลับฟ้าไปอย่างนี้เป็นปกติของดวงอาทิตย์ เพราะดวงอาทิตย์มีปกติเป็นอย่างนี้ทุกวัน ถ้าดวงอาทิตย์เกิดมีอันเป็นไปอย่างอื่น นอกจากนั้นก็เรียกว่า ผิดปกติ เช่น กลางวันเคยส่องแสงกลับไม่ส่องแสงอย่างนี้เป็นต้น เรียกว่า ผิดปกติ

ฤดูฝน ตามปกติต้องมีฝนตก ถ้าฤดูฝนแล้วฝนเกิดไม่ตก เรียกว่า ผิดปกติของฤดูฝน

คนมีชีวิต ปกติต้องหายใจ ถ้าไม่หายใจเป็นการผิดปกติของคน กลายเป็นปกติของคนตายไป

อวัยวะ ปกติอวัยวะทุกส่วนของร่างกายต้องใช้งานได้ เช่น ตาต้องใช้ดูได้ หูต้องใช้ฟังได้ ถ้าตาหูอะไรไม่เห็น หูเกิดฟังอะไรไม่ได้ยิน ก็เรียกว่า ตา หู ผิดปกติ

สถานการณ์ เกี่ยวกับสถานการณ์ทั้งหลาย ความสงบเรียบร้อยเป็นความปกติ ที่เราพูดกันว่า เหตุการณ์ปกติ ที่นี้ถ้าเกิดโจรปล้น เกิดจลาจลวุ่นวาย หรือเกิดสงครามกลางเมือง ก็เรียกว่า สถานการณ์ไม่ปกติ

ตัวอย่างที่ยกมานี้เป็นความผิดปกติของสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้รู้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีปกติอยู่แล้ว คำว่า ปกติ หมายถึง การรักษาปกติของตนเอง ศีลทั้ง ๕ ข้อ ก็คือ ความเป็นปกติของคน ๕ ประการ ดังนี้

การฆ่ากับการไม่ฆ่า อย่างไหนปกติ อย่างไหนผิดปกติของคน แนนอนปกติของคนจะต้องไม่ฆ่ากัน อย่างที่เราอยู่ร่วมกันทุกวันนี้ ไม่ใช่เราอยู่เพื่อจะฆ่ากัน การฆ่ากันเป็นเรื่องผิดปกติ โดยนัยนี้การรักษาศีลข้อที่ ๑ คือ การตั้งใจไม่ฆ่า เป็นการตั้งใจอยู่อย่างปกติของคน

การขโมยกับการไม่ขโมย อย่างไหนปกติ อย่างไหนผิดปกติของคน การไม่ขโมยนั้นแหละเป็นปกติของคน เพราะคนต้องทำมาหากิน ไม่ใช่แย่งกันกิน โกงกันกิน ไม่เหมือนกาไก่ กาไอนั้นถ้าหากินด้วยกันตั้งแต่สองตัวขึ้นไป จะต้องแย่งกันกิน ตัวหนึ่งหาอาหารได้ อีกตัวหนึ่งก็จ้องที่จะแย่งจิกกิน ประเดี้ยวตัวที่หาอาหารได้ ก็จะต้องตีหรือจิกตัวที่จิกอาหารไป กาไก่ไม่สามารถจะรักษาปกติได้จึงเป็นอย่างนี้ไม่เหมือนคน จะต้องอยู่อย่างปกติ ถ้าใครคิดแย่งกันกิน ขโมยกันกิน ก็ผิดปกติของคน แต่กลับไปเหมือนกาไก่ การรักษาศีลข้อที่ ๒ คือ ตั้งใจไม่ขโมยของคนอื่น เป็นการอยู่ในปกติของตนนั่นเอง

เกี่ยวกับประเวณี ปกติของคนย่อมหวงแหนประเวณีและเห็นอกเห็นใจคนอื่นในเรื่องนี้ ไม่เหมือนพวกเดียรัจฉานที่สอเสพลำส่อน เพราะปกติของสัตว์เป็นอย่างนั้น คนจะต้องอยู่ในปกติของคน คือ ไม่ล่วงเกินประเวณี การรักษาศีลข้อที่ ๓ จึงเป็นการตั้งอยู่ในปกติของคนอีกเหมือนกัน

เกี่ยวกับการพูด ตามปกติการพูดความจริงเป็นปกติของคน ดังนั้น การรักษาศีลข้อที่ ๔ คือ ตั้งใจงดเว้นการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง ก็คือ การอยู่ในปกติของตน

เกี่ยวกับการดื่มสุรา คนเราไม่ใช่ว่าจะต้องดื่มสุราอยู่เรื่อยไป เพราะแม้แต่คนที่ติดสุราขนาดไหน ก็คงทำไม่ได้ ใครซึนทำก็ตาย ปกติของคน คือ ดื่มน้ำบริสุทธิ์ ไม่ใช่ดื่มสุรา ส่วนการดื่มสุรานี้เป็นการกระทำที่ผิดปกติ ฉะนั้น การรักษาศีลข้อที่ ๕ คือ เว้นจากการดื่มสุรา ก็คือ การอยู่โดยปกติของคนอีกเหมือนกัน

ศีล ที่แปลว่าปกติ นั้น มุ่งเอาศีล ๕ เท่านั้น ส่วนศีลชั้นสูงเลยศีล ๕ ขึ้นไป เช่น ศีล ๘ ศีลอุโบสถ มีความมุ่งหมายต่างจากศีล ๕ เข้าลักษณะเป็น “วัตร” คือ ข้อปฏิบัติ เช่น คำว่า “ศีลวัตร” หรือ “ศีลพรต” หรือคำว่า “บำเพ็ญพรต” คำว่า “พรต” กับคำว่า “วัตร” เป็นคำเดียวกัน หมายถึง ข้อปฏิบัติเพื่อฝึกฝนตนเองให้คลายจากกามารมณ์ได้ทีละน้อย ๆ เป็นทางนำไปสู่การละกิเลสได้เด็ดขาดต่อไป ข้อปฏิบัติในชั้นวัตร จึงเป็นเรื่องปกติของคนปฏิบัติ ยิ่งวัตรชั้นสูง เช่น วัตรของพระภิกษุ ยิ่งฝึกปกติของชาวบ้านทั่วไป เช่น เรื่องกามมิใช่ห้ามเสพกามเท่านั้น แม้แต่ถูกต้องร่างกายสตรี หรือของเนื่องด้วยกาย หรือพูดเกี่ยวกับพาราสี หรืออยู่ในสถานที่ลับหลับตาสองต่อสองก็ไม่ได้ทั้งนั้น เรื่องของวัตรปฏิบัติจึงถือเป็นเรื่องปกติของผู้ปฏิบัติ

เจตนาเป็นศีล

ศีลจะมีได้ด้วยการตั้งใจงดเว้นจากความผิดนั้น ๆ ถ้าไม่มีเจตนาจะงดเว้น แม้มีได้ทำการล่วงละเมิดศีล ก็ไม่ถือว่าเป็นผู้ผิดศีล เช่น ผู้ร้ายที่ถูกจับขังไว้ ขณะที่อยู่ในห้องขังนั้น ไม่ได้ฆ่าคน ไม่ได้ลักของใคร จะนับว่าเป็นคนมีศีลก็หาไม่ เว้นแต่เขาจะมีเจตนางดเว้น จึงจะนับว่าเป็นคนมีศีล ดังความในปกรณวิเสสวิสุทธิมรรคว่า เจตนา สิลฺ เจตนาเป็นศีล

วิธี

เจตนางดเว้นจากการทำผิดศีล เรียกว่า วิธี มี ๓ อย่าง คือ

๑. สัมปัตตวิธี เจตนางดเว้นเมื่อเผชิญกับเหตุที่จะทำให้ผิดศีล
๒. สมาทานวิธี เจตนางดเว้นด้วยการสมาทานศีลไว้ล่วงหน้า
๓. สมุจเฉทวิธี เจตนางดเว้นเด็ดขาดของพระอริยะทั้งหลาย

ถ้าคนในสังคมจะยึดเอาศีล ๕ เป็นกรอบหรือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ก็ดี ปัญหาการล่องละเมิดในชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่นก็ดี ปัญหาการไม่เคารพกฎหมายของบ้านเมืองก็ดี ปัญหาการไม่เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นก็ดี ก็จะหมดไปจากบ้านเมือง สังคมไทยก็จะอยู่ร่วมกันอย่างมีปกติสุข ไม่จำเป็นต้องให้ทุกคนคิด พุด ทำเหมือนกัน แต่ขอให้ทุกคนยอมรับในความแตกต่างเหล่านั้นแล้วดำรงตนอยู่ในศีล ๕ ก็พอแล้วที่จะช่วยสังคมประเทศชาติให้มีความสุข

ศีล ๕ เป็นหลักประกันที่ดีของสังคม

ศีล ๕ เป็นหลักประกันให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างปลอดภัยและมีความสุข ปัจจุบันมีผู้คนจำนวนไม่น้อยที่รู้สึกเป็นห่วงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของตนเอง จึงแสวงหาหลักประกันจากที่ต่าง ๆ แต่ก็ไม่สามารถจะค้ำประกันได้ทุกเรื่อง ในทางพระพุทธศาสนาได้วางหลักประกันขั้นพื้นฐานของชีวิตที่สำคัญไว้ ๕ ประการ ซึ่งเป็นหลักประกันที่มั่นคงและครอบคลุมความปลอดภัยได้ทุกเรื่องประกอบด้วย

๑. หลักประกันชีวิต ด้วยการรักษาศีลข้อที่ ๑ คือ เว้นจากการฆ่า การประทุษร้าย การเบียดเบียน การทรมาณคนและสัตว์ต่าง ๆ ทุกชนิด

๒. หลักประกันทรัพย์สิน ด้วยการรักษาศีลข้อที่ ๒ คือ เว้นจากการลักขโมย การเบียดบัง การช่วงชิง การหลอกลวงเอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง

๓. หลักประกันครอบครัว ด้วยการรักษาศีลข้อที่ ๓ คือ เว้นจากการล่องละเมิดประเวณี หรือการล่องละเมิดทางเพศ อันจะทำให้ครอบครัวแตกแยกและล่มสลาย

๔. หลักประกันความเชื่อถือ ด้วยการรักษาศีลข้อที่ ๔ คือ เว้นจากการพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อไร้ประโยชน์ อันเป็นเหตุทำให้ผู้พูดหมดคุณค่าไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ

๕. หลักประกันสุขภาพ ด้วยการรักษาศีลข้อที่ ๕ คือ เว้นจากการเสพสิ่งเสพติดและของมีเมาทุกชนิด เพราะจะทำให้ผู้ดื่มมีสุขภาพทรุดโทรม ทำลายสติปัญญาในการควบคุมตนเองกลายเป็นคนขาดสติและเสียสติได้ในที่สุด

หลักศีล ๕ จึงถือเป็นหลักประกันที่ดีที่สุดของพระพุทธศาสนา ผู้ที่จะรักษาศีล ๕ ได้ดีจะต้องรักษาศรัทธา ๕ ข้อ เรียกว่า เบญจธรรม ควบคู่กันไป เรียกว่า “เบญจศีล - เบญจธรรม” หลักศีล ๕ ถือเป็นเรื่องระเบียบวินัยที่สำคัญ มนุษย์ทุกคนจะต้องประพฤติปฏิบัติร่วมกัน หากมีคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งละเลยไม่ปฏิบัติจะทำให้สังคมส่วนใหญ่เดือดร้อน มีรายละเอียดดังนี้

มนุษย์ที่ได้ชื่อว่ามีความรู้ความสามารถมากกว่าสัตว์อื่น เพราะมนุษย์มีการศึกษา เพราะฉะนั้นเรื่องที่มนุษย์จะต้องศึกษาเป็นอันดับแรก คือ เรื่องระเบียบวินัย เนื่องจากมนุษย์ถูกกำหนดให้เกิดมาอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นกลุ่มที่เรียกว่าสังคม ระเบียบวินัยหรือกฎกติกาของสังคมจึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งที่มนุษย์ทุกคนจะต้องเรียนรู้และนำไปปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพื่อความสุขสงบในส่วนปัจเจกบุคคลและสังคมที่อยู่ร่วมกัน ระเบียบวินัยที่มนุษย์นำมาใช้มีแหล่งที่มา ๒ ทาง คือ ทางหนึ่งมาจากมนุษย์ที่เป็นสมาชิกของสังคมที่มีความเห็นพ้องต้องกัน เช่น รัฐธรรมนูญ บทบัญญัติ กฎ ระเบียบ กติกา ฯลฯ อีกทางหนึ่งมาจากหลัก

ทางศาสนา ซึ่งในที่นี้พูดเฉพาะหลักทางศาสนาเท่านั้น แต่ก่อนที่จะพูดถึงเรื่องระเบียบวินัยจะขอพูดถึงเรื่องประโยชน์ของการมีระเบียบวินัยก่อน การอยู่ร่วมกันของคนหมู่มาก ถ้าจะให้เกิดความสุขจะต้องอาศัยระเบียบวินัยทั้งทางโลกและทางธรรมเป็นเครื่องควบคุมความเป็นอยู่ ชาวบ้านที่อยู่ทางโลกก็ต้องรักษาระเบียบวินัยทางธรรมด้วย ส่วนพระสงฆ์สามเณรที่อยู่ทางธรรมก็ต้องรักษาระเบียบวินัยทางโลกด้วย ถ้าละทิ้งทางใดทางหนึ่งจะเป็นผลเสียอย่างมาก ถ้าใครทิ้งทั้งสองทางก็เหมือนหลับตาเดินอยู่ในป่ามีแต่ภัยอันตรายรอบด้าน

พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “โน เจ อสฺส สกฯ พุทฺธิวินโย วา สุสิกฺขิตฺว เณ อนุมฺหีโส วจเรยฺย พฺหุโก ชโน” แปลว่า พฤติกรรมของคนหมู่มากที่ไม่มีความรู้รักษาตัวหรือไม่มีระเบียบวินัย จะเป็นเหมือนกระป๋องบอดที่เทียวไปในป่าดง

ระเบียบวินัยทางโลก หมายถึง ระเบียบวินัยสำหรับควบคุมสังคมหนึ่ง ๆ ซึ่งเป็นข้อบังคับของสังคม ซึ่งเรียกกันหลายอย่างเป็นต้นว่า รัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบแบบแผน ธรรมเนียม คำสั่ง กติกา และอีกหลาย ๆ สิ่ง เหล่านี้เป็นระเบียบวินัยทั้งสิ้น ส่วนระเบียบวินัยทางธรรมหรือทางศาสนา เรียกว่าศีล อันได้แก่ศีล ๕ ศีล ๘ หรือศีลของพระภิกษุ สามเณร

นักปราชญ์ทุกชาติทุกภาษาต่างกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า ระเบียบวินัยเป็นข้อแตกต่างที่ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์ทั่ว ๆ ไป มนุษย์มีจารีตประเพณีสำหรับเป็นเครื่องดำเนินชีวิตของตน มีศาสนาเป็นเครื่องคุ้มครองใจ มีปัญญาสามารถถอดเอาความรู้สึกลึกซึ้งมาสร้างเป็นศิลปกรรม เพื่อความสดชื่นบันเทิงใจ และมีภาษาเป็นเครื่องถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเครื่องแตกต่างที่มนุษย์มีมากกว่าสัตว์ทั้งหลาย

การเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของสังคมที่อยู่กันด้วยความสงบนั้นต้องมีระเบียบวินัยเป็นเครื่องควบคุม เช่น จะค้าขาย จะแต่งงาน จะหย่าร้าง จะไปทางบก ทางอากาศ ต้องมีระเบียบวินัยควบคุมไว้ทั้งสิ้น แม้เวลาที่ชกต่อยกันก็ต้องมีระเบียบวินัย คือ กติกา หรือแม้แต่จะรบราฆ่าฟันกันก็ต้องมีระเบียบวินัย เรียกว่า ยุทธพิชัย นี้แสดงให้เห็นแล้วว่า ระเบียบวินัยเป็นสิ่งที่ทั่วโลกยอมรับ แม้แต่จะเลือกบุคคลมาเป็นผู้นำก็ต้องดูว่าผู้นั้นมีระเบียบวินัยหรือเคารพระเบียบวินัยหรือไม่ การเลือกคนที่ไม่มีระเบียบวินัย ไม่รู้จักระเบียบวินัย มาเป็นผู้บริหารบ้านเมืองหรือมาเป็นผู้บัญญัติระเบียบวินัยนั้นนับว่าเป็นการกระทำที่ผิดอย่างช่วยไม่ได้ เหมือนเลือกเอาปีศาจไปรักษาคณไฉฉะนั้น

ในทางธรรมก็เหมือนกัน ทุก ๆ ศาสนาย่อมจะมีข้อบัญญัติไว้สำหรับศาสนิกในศาสนานั้น ๆ ในทางพระพุทธศาสนาก็ได้บัญญัติระเบียบวินัยสำหรับพุทธศาสนิกชนไว้อย่างครบถ้วน โดยแยกเป็นสองส่วน คือ ส่วนอาคิริยวินัย เป็นระเบียบวินัยของชาวบ้าน และส่วนอนาคาริยวินัยเป็นระเบียบวินัยของชาววัด มีพระภิกษุ สามเณร เป็นต้น ใครอยู่ในส่วนไหนก็รักษาระเบียบวินัยในส่วนนั้น ระเบียบวินัยของชาวบ้านท่านเรียกว่าศีล อันได้แก่ ศีล ๕ หรือศีล ๘ แต่ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะศีล ๕ เพราะเป็นศีลขั้นพื้นฐานที่สังคมมนุษย์จะต้องมีร่วมกัน มิฉะนั้นอยู่ไม่ได้ ส่วนระเบียบวินัยของชาววัดจะละไว้ไม่นำมากล่าวในที่นี้

การรักษาศิลปะเป็นการปรับพื้นฐานของคน

การรักษาศิลปะเป็นการปรับพื้นฐานของคนให้เป็นคนดี เหมาะที่จะสร้างความดี ความเจริญแก่ตนเอง และสังคมส่วนรวม พื้นฐานจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ การจะทำสิ่งใดก็ตามต้องพิจารณาถึงพื้นฐานของสิ่งนั้นก่อน ถ้าพื้นฐานดีก็จะทำให้สิ่งที่ทำนั้นมั่นคงแข็งแรงและสวยงาม เช่น การวาดรูปจะต้องลงสีพื้นให้เหมาะสมกับรูปที่จะวาด รูปจึงจะสวยงาม การเขียนหนังสือต้องใช้พินกระดาษที่สะอาดเรียบร้อยจึงจะเขียนได้ดี การสร้างถนนหนทาง ต้องปรับพื้นให้ดีเสียก่อนจึงจะไม่ชำรุดง่าย การสร้างอาคารต้องลงฐานรากให้มั่นคงแข็งแรง จึงจะทำให้อาคารมั่นคง

คนเราก็มีลักษณะเช่นนั้นเหมือนกัน ถ้ามีพื้นฐานคือศีลดีแล้ว ก็สามารถพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้นได้ เช่น ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พ่อค้าประชาชน ชาวนา ชาวสวน ถ้ามีพื้นฐานคือศีลดีแล้ว ก็จะมีความจริง ก้าวหน้าในหน้าที่การงานนั้น ๆ ในทางตรงกันข้าม คนที่มีพื้นฐานเสียคือเป็นผู้ไม่มีศีล จะทำอะไรก็ไม่ขึ้น ไม่เจริญงอกงาม การดูพื้นฐานเสียของคนนั้น ให้พิจารณาดูพฤติกรรมที่ไม่ดี ๕ ประการ คือ โหดร้าย มือไวใจเร็ว ซึ่บด และหมดสติ

วัตถุประสงค์ของการรักษาศิลปะ

การรักษาศิลปะ มีวัตถุประสงค์สำคัญ ๕ ประการ คือ

๑. เพื่อเป็นการป้องกันชีวิตของเราในภพชาติปัจจุบัน ไม่ให้ต้องพบกับความทุกข์ ความเดือดร้อน และความเสื่อมเสียอันเนื่องมาจากการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
๒. เพื่อให้เกิดความสุข ความดีงามในการดำเนินชีวิต
๓. เพื่อให้เกิดความสงบร่มเย็นแก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม
๔. เพื่อเป็นการป้องกันชีวิตของเราในภพชาติต่อไป ไม่ให้ต้องพบกับความทุกข์ ความเดือดร้อน และความเสื่อมเสียอันเนื่องมาจากการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
๕. เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณธรรมที่สูงขึ้นไป ได้แก่ สมาธิ และปัญญา อันจะทำให้บรรลุผลนิพพานได้

วัตถุประสงค์ข้อ ๑ ข้อ ๒ และข้อ ๓ เป็นวัตถุประสงค์เพื่อการดำเนินชีวิตที่เป็นปกติสุข ไม่ต้องประสบพบเจอกับความทุกข์ ความเดือดร้อน หรือความเสื่อมเสีย ในภพชาติปัจจุบัน เพราะผู้ที่ไม่รักษาศิลปะ มักเบียดเบียน หรือทำความเดือดร้อนให้กับตนเอง หรือผู้อื่น และเมื่อทำแล้ว ความเดือดร้อนที่เป็นผลจากการกระทำนั้น ย่อมย้อนกลับมาหาตัวเอง ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในทุติยสังคมาวุตตสูตรว่า

“ผู้ฆ่าย่อมได้รับการฆ่าตอบ ผู้ชนะย่อมได้รับการชนะตอบ ผู้ด่าย่อมได้รับการด่าตอบ และผู้ซึ่งเคียดเคืองย่อมได้รับความซึ่งเคียดตอบ ฉะนั้น เพราะความหมุนกลับแห่งกรรม ผู้แย้งซึ่งนั้น ย่อมถูกเขาแย้งซึ่ง”

หากแต่ละคนในสังคมรักษาศิลปะ ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ครอบครัวหรือสังคมนั้นย่อมมีความสุขเรียบร้อย ไม่เกิดความวุ่นวาย การรักษาศิลปะจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคมอย่างนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๔ เป็นวัตถุประสงค์สำหรับป้องกันความทุกข์ ความเดือดร้อนที่จะเกิดขึ้นในภพชาติเบื้องหน้า เพราะการไม่รักษาศีล ย่อมเป็นเหตุให้ไปสู่อายภูมิ และหากเกิดมาเป็นมนุษย์อีกครั้งก็จะมีอายุสั้น เป็นผู้ที่ไม่สมประกอบ ร่างกายพิกลพิการ เจ็บไข้ได้ป่วยอยู่เป็นประจำ สิ่งเหล่านี้ล้วนนำมาซึ่งความทุกข์ทั้งสิ้น การรักษาศีลจึงเป็นไปเพื่อป้องกันความทุกข์ในภพชาติเบื้องหน้าอย่างนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๕ การรักษาศีล เป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณธรรม คือ สมาธิและปัญญา โดยสมาธิจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยศีลที่บริสุทธิ์เป็นพื้นฐาน หากไม่มีศีล สมาธิก็เกิดไม่ได้ เพราะศีลเป็นเครื่องช่วยควบคุมกายกับวาจา ในขณะที่สมาธิเป็นเครื่องช่วยควบคุมใจ ดังนั้น เมื่อกายกับวาจาไม่สงบ ใจก็ยากที่จะสงบได้ เมื่อใจไม่สงบแล้ว สมาธิก็ยากที่จะเกิด และเมื่อสมาธิไม่เกิด ปัญญารู้แจ้งในเรื่องความจริงของชีวิตก็ย่อมไม่เกิดขึ้นไปด้วย เมื่อไม่มีปัญญาก็ไม่สามารถกำจัดกิเลสอาสวะเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพานได้ เมื่อไม่สามารถบรรลุมรรคผลนิพพาน ก็ต้องประสบกับความทุกข์ ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารอยู่รำไป แต่เมื่อรักษาศีลได้เป็นอย่างดี สมาธิก็มีโอกาสเกิดขึ้นได้ และเมื่อสมาธิเกิด ปัญญาก็เกิดตามมา เมื่อปัญญาเกิดก็สามารถจะกำจัดกิเลสอาสวะ และบรรลุมรรคผลนิพพานได้ ดังนั้น การรักษาศีลจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างยิ่ง คือพระนิพพาน

ผลของการรักษาศีล

การรักษาศีล ก่อให้เกิดผลดีใน ๓ ระดับ คือ

๑. ผลทางส่วนตัว การรักษาศีลเป็นการป้องกันตัวเองไม่ให้เสื่อมเสียทั้งทางโลกทางธรรม คือเป็นผู้ไม่มีเวรภัยกับใคร ๆ มีฐานะมั่นคง มีความอบอุ่นในครอบครัว เป็นคนน่าเชื่อถือ เป็นคนไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต มีสุขภาพพลานามัยแข็งแรงสมบูรณ์ เป็นที่รักของคนทั่วไปและสามารถพัฒนาคุณธรรมต่าง ๆ ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๒. ผลทางสังคม ทำให้สังคมมีความสงบร่มเย็น มั่นคงปลอดภัย มีความรักความสามัคคี สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

๓. ผลทางประเทศชาติ ทำให้ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงทั้งในด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นที่เชื่อถือของนานาชาติอารยประเทศ

การสมาทานศีล

การสมาทานศีล เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า การรับศีล ก็คือปณิธานตนต่อหน้าพระผู้ให้ศีลและต่อตนเองว่า จะไม่ล่วงละเมิดข้อห้ามนั้น ๆ จะรักษาปกติของตนไว้ เป็นการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นเป็นเบื้องต้น เพราะผู้มีความประพฤติดี ย่อมสามารถพัฒนาจิตใจให้บรรลุคุณธรรมขั้นสูงขึ้นไปได้ง่าย

อนึ่ง พิธีการทำบุญทั่ว ๆ ไป เช่น การให้ทาน เป็นต้น จะมีการสมาทานศีลก่อนทุกครั้ง เพื่อรักษากาย วาจา ให้ปกติเรียบร้อยสมบูรณ์ โดยเวลารับศีลก็เต็มใจรับ รับด้วยความตั้งใจ เวลารักษาศีลก็ตั้งใจ และเต็มใจรักษา ประคองศีลของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ ไม่ให้ศีลขาดหรือต่างพร้อยด้วยประการใด ๆ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นฐานรองรับคุณความดีอื่น ๆ ต่อไป

อานิสงส์ของการสมาทานศีลก่อนให้ทาน

พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนแนวทางแห่งการทำบุญให้ทานที่ทำให้ผู้กระทำได้รับอานิสงส์มาก สรุปใจความได้ว่า “การให้ทานควรเลือกให้ เลือกทั้งผู้ให้ สิ่งที่ให้ และผู้รับ ทานที่เลือกให้พระองค์ทรงสรรเสริญว่ามีผลมากมีอานิสงส์มาก เหมือนขานาเลือกพันธุ์ข้าวดีแล้วหว่านลงในนาดี ย่อมได้รับผลมาก

ฉะนั้น เมื่อผู้ให้เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ผู้รับก็เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ทานของผู้นั้นย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก เพราะมีศีลบริสุทธิ์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย เมื่อผู้ให้หรือผู้รับมีศีลบริสุทธิ์ฝ่ายเดียว ทานนั้นย่อมมีผลมีอานิสงส์ลดน้อยตามไปด้วย เพราะมีศีลบริสุทธิ์เพียงฝ่ายเดียว เมื่อผู้ให้มีศีลไม่บริสุทธิ์ ผู้รับก็มีศีลไม่บริสุทธิ์ ทานนั้นยังมีผลมีอานิสงส์น้อยลงไปอีก เพราะทั้งสองฝ่ายมีศีลไม่บริสุทธิ์” ดังนี้

วิธีสมาทานและรักษาศีล

การสมาทานและรักษาศีล โดยปกติคนทั่วไปเข้าใจว่าต้องไปสมาทานกับพระภิกษุเท่านั้นจึงจะเป็นการสมาทานศีลที่ถูกต้อง ความจริงแล้วการสมาทานและรักษาศีลหรือทำตนให้มีศีลนั้นมีหลายวิธีด้วยกัน มีทั้งวิธีที่สมาทานกับพระภิกษุ และสมาทานด้วยตนเอง

การรักษาศีล มี ๓ วิธี คือ การรักษาศีลด้วยการสมาทานศีลไว้ล่วงหน้า เรียกว่า สมาทานวิริติ การรักษาศีลด้วยการไม่กระทำความผิดเมื่อประสบกับเหตุปัจจัยซึ่งเกิดขึ้นเฉพาะหน้าที่เอื้ออำนวยให้ผิดศีล เรียกว่า สัมปัตตวิริติ และการรักษาศีลด้วยการงดเว้นไม่กระทำความผิดเด็ดขาดของพระอรหันต์ เรียกว่า สมุจเฉทวิริติ

วิธีสมาทานศีล ๕

เมื่อต้องการสมาทานศีล ๕ จากพระภิกษุ ฟังกล่าวคำอาราธนา ก่อน ดังนี้

มยฺ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขนฺตถาย ทิสฺรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม
 ทุตฺติมฺปิ มยฺ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขนฺตถาย ทิสฺรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม
 ตติยมฺปิ มยฺ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขนฺตถาย ทิสฺรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจามฯ
 (ถ้าสมาทานคนเดียว เปลี่ยนคำว่า มยฺ เป็น อหํ และเปลี่ยนคำว่า ยาจาม เป็น ยาจามิ)
 ต่อไปฟังว่าตามพระภิกษุไปตามลำดับ โดยเปล่งเสียงให้ชัดเจน ดังนี้

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

ทุตฺติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ทุตฺติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

ทุตฺติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

ตติยมปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ตติยมปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

ตติยมปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

เมื่อพระภิกษุสรูปไตรสรณคมน์ว่า “ติสรณคมน์ นิฏฺฐิตํ” ผู้สมათานพึงรับว่า “อาม ภนฺเต”

ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

อทินนาทานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

มุสาวาทา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

สุราเมรยมชชพมาทฏฺฐานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

ต่อจากนี้ไปพระภิกษุจะว่าสรูปสี่ลว่า

อิมานิ ปญจ สิกฺขาปทานิ

สีเลน สุคฺติ ยนฺติ

สีเลน โภคสมฺปทา

สีเลน นิพฺพุตํ ยนฺติ

ตสฺมา สิลํ วิโสธเยฯ

การสมათานศีลแบบเดิม หลังจากพระภิกษุสรูปอานิสงส์ของศีลจบแล้ว ผู้สมათานพึงกล่าวคำว่า “สาธุ” และกล่าวปฏิญาณว่า “อิมานิ ปญจ สิกฺขาปทานิ สมาธิยามิ” ๓ หน เป็นการปฏิญาณตนว่าจะสมათานรักษาศีล ๕ นี้ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ต่อไป เมื่อจบแล้วพึงกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง เป็นเสร็จวิธีการสมათานศีล ๕

ผลของการรักษาศีล ๕ กับการถึงพระรัตนตรัย

บุคคลที่จะสมათานรักษาศีล ๕ นั้น เบื้องต้นต้องยอมรับนับถือพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึก พระรัตนตรัยมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับพุทธศาสนิกชน เพราะเป็นเสมือนหนึ่งประตูเข้าสู่พระพุทธศาสนา ผู้ที่จะเข้ามาสู่พระพุทธศาสนา จะเป็นมนุษย์หรือเทวดาก็ตาม ต้องเข้ามาทางพระรัตนตรัยทั้งสิ้น คือจะต้องมีศรัทธาเลื่อมใส เคารพนับถือบูชาพระรัตนตรัย ด้วยการกล่าวถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่งว่า

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่ง

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระธรรมว่าเป็นที่พึ่ง

สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่ง

พุทฺธมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่ง แม้ในครั้งที่สอง

พุทฺธมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระธรรมว่าเป็นที่พึ่ง แม้ในครั้งที่สอง

พุทฺธมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่ง แม้ในครั้งที่สอง

ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่ง แม้ในครั้งที่สาม

ตติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระธรรมว่าเป็นที่พึ่ง แม้ในครั้งที่สาม

ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่ง แม้ในครั้งที่สาม

พระรัตนตรัย

พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งมีความหมายดังต่อไปนี้

พระพุทธ หมายถึง พระบรมศาสดาผู้ทรงรู้ดีรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง ทรงบริสุทธิสิ้นเชิง ทรงมีพระกรุณา ทรงสั่งสอนประชุมชนให้ประพฤติดุชไปด้วยกาย วาจา ใจ

พระธรรม หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นสัจธรรมอันประเสริฐ ย่อมรักษาผู้ปฏิบัติตามไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี สามารถน้อมนำผู้ประพฤติให้พ้นทุกข์ประสบสันติสุขได้จริง

พระสงฆ์ หมายถึง สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ประพฤติดุชปฏิบัติชอบ ตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นศาสนทายาทสืบต่ออายุพระพุทธศาสนามาตราบเท่าทุกวันนี้

คุณของพระรัตนตรัย

พุทธคุณ หมายถึง คุณของพระพุทธเจ้า มี ๙ ประการ คือ

๑. อรหะ เป็นผู้ห่างไกลจากกิเลส
๒. สมมาสมพุทโธ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง
๓. วิชาจรณสมปนโน เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
๔. สุคโต เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี
๕. โลกวิทู เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง
๖. อนุตตโร บุริสทมนสารถิ เป็นผู้สามารถฝึกบุรุษที่สมควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า
๗. สตถา เทวมนุสสานิ เป็นครูผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
๘. พุทโธ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยธรรม
๙. ภควา เป็นผู้มีความจำเริญจำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์

ธรรมคุณ หมายถึง คุณของพระธรรม มี ๖ ประการ คือ

๑. สุวักขาโต ภควตา ธมโม พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว
๒. สนทิฏฐิโก เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง
๓. อกาลิโก เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้และให้ผลได้ไม่จำกัดกาล
๔. เอหิปัสสิโก เป็นสิ่งที่ควรกล่าวแก่ผู้อื่นว่าท่านจงมาดูเถิด
๕. โอปนยิโก เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตน
๖. ปจจตตัง เวทิตพโพ วิญญูหิ เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน

สังฆคุณ หมายถึง คุณของพระสงฆ์ มี ๙ ประการ คือ

๑. สุปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติดี
๒. อุชุปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติตรง
๓. ญายุปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์
๔. สามิจิปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติสมควร
๕. อาหุเนยโย เป็นผู้ควรแก่สิ่งของที่เขานำมาบูชา

๖. ปาหุเนยโย เป็นผู้ควรแก่สิ่งของที่เขาจัดไว้ต้อนรับ
๗. ทกขิณเนยโย เป็นผู้ควรรับทักษิณาทาน
๘. อณฺชลิกรณิโย เป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรทำอัญชลี
๙. อนฺตุตรํ ปุณฺณุกเขตฺโต โลกสฺส เป็นเนื่อนาบุญของโลกไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า

การถึงพระรัตนตรัย

การถึงพระรัตนตรัย หมายถึง การยอมรับนับถือพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก อีกนัยหนึ่ง หมายถึง การกำจัดกิเลสที่เกิดขึ้นในจิตใจออกไป ด้วยความศรัทธาเลื่อมใสและเคารพหนักแน่นในพระรัตนตรัย การถึงพระรัตนตรัยนี้เรียกว่าไตรสรณคมน์ มีคำกล่าวการยอมรับนับถือพระรัตนตรัยดังนี้

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ข้าพเจ้า ถึงพระพุทธเจ้า ว่าเป็นสรณะ

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ ข้าพเจ้า ถึงพระธรรม ว่าเป็นสรณะ

สงฆํ สรณํ คจฺฉามิ ข้าพเจ้า ถึงพระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ

สรณะ แปลว่า ที่พึ่งที่ระลึก มีความหมาย ๔ นัย ดังนี้

๑. สรณะ หมายถึง “เป็นเครื่องเบียดเบียน กำจัด นำออก ย้าย” ซึ่งโทษ คือ ภัย ความสะดุ้ง ความทุกข์ ทุกติ และกิเลสเมื่อมีพระรัตนตรัยสถิตอยู่ในใจแล้ว ความกลัว ความสะดุ้ง ความตรอมใจ ความไม่สบายใจ ทุกติ และกิเลสก็หมดไป

๒. สรณะ หมายถึง “เป็นที่อาศัยไป” ปกติใจของมนุษย์นั้นมีสิ่งที่เกิดกับใจอาศัยอยู่ได้เพียงอย่างเดียว ถ้ากิเลสอยู่ในใจ พระรัตนตรัยก็ไม่อยู่ ถ้าพระรัตนตรัยอยู่ในใจ กิเลสก็ไม่อยู่ เพราะพระรัตนตรัย กับกิเลสหรือความชั่วนั้น เหมือนมีความสว่างก็ไม่มีความมืด มีความมืดก็ไม่มี ความสว่าง ผู้ที่มีพระรัตนตรัยสถิตอยู่ในใจ จะไปไหนก็มีพระรัตนตรัยไปด้วย พระรัตนตรัยจึงได้ชื่อว่า “เป็นที่อาศัยไป”

๓. สรณะ หมายถึง “เป็นที่ระลึก” เมื่อใจมีพระรัตนตรัยแล้ว ใจก็คิดถึงพระรัตนตรัย ในขณะที่ใดที่ใจคิดถึงพระรัตนตรัย ปิติปราโมทย์เกิดขึ้น ความกลัว ความสะดุ้ง ทุกข์ ทุกติ กิเลส ก็จะหายไป พระรัตนตรัยจึงได้ชื่อว่า “เป็นที่ระลึก”

๔. สรณะ หมายถึง “เป็นที่พึ่งและกำจัดภัยได้จริง” เมื่อพระรัตนตรัยเป็นที่ระลึกได้อย่างนี้ ทุกข์ภัยหมดไปด้วยอำนาจพระรัตนตรัย จึงได้ชื่อว่า “เป็นที่พึ่งกำจัดภัยได้จริง”

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒

ธรรมศึกษาชั้นตรี สารการเรียนรู้วิชาวินัย

เรื่อง เบญจศีล

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ๓๓ ๓ รู้ เข้าใจ และปฏิบัติตนตามหลักพระวินัยบัญญัติของพระพุทธศาสนา

๒. ผลการเรียนรู้

รู้ เข้าใจความหมายของคำว่า เบญจศีล และสามารถปฏิบัติตนตามเบญจศีล

๓. สารสำคัญ

เบญจศีล เป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับความประพฤติของคน เพื่อให้อยู่ร่วมกันเป็นปกติสุข และเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยบัญญัติเป็นข้อได้ ๕ ข้อ โดยศีลข้อที่ ๑ คือ การเว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต ศีลข้อที่ ๒ คือ การเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ศีลข้อที่ ๓ คือ การเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม ศีลข้อที่ ๔ คือ เว้นจากการพูดเท็จ และศีลข้อที่ ๕ คือ การเว้นจากการดื่มน้ำเมา

๔. จุดประสงค์

๑. นักเรียนสามารถอธิบายความหมายของคำว่าเบญจศีลได้
๒. นักเรียนสามารถปฏิบัติตนตามเบญจศีลได้

๕. สารการเรียนรู้/เนื้อหา

๑. ความหมายคำว่า “เบญจศีล”
๒. เบญจศีล
 - ๒.๑ สิกขาบทที่ ๑ เว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต
 - ๒.๒ สิกขาบทที่ ๒ เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้
 - ๒.๓ สิกขาบทที่ ๓ เว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม
 - ๒.๔ สิกขาบทที่ ๔ เว้นจากการพูดเท็จ
 - ๒.๕ สิกขาบทที่ ๕ เว้นจากการดื่มน้ำเมา

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. สนทนากลุ่มนักเรียนเกี่ยวกับหลักธรรมพื้นฐานที่มนุษย์ควรจะปฏิบัติคือหลักธรรมใด โดยสุ่มนักเรียนตอบประมาณ ๕ คน เพื่อทบทวนและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

๒. ครูนำภาพข่าวจากหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับการปล้นร้านทองมาร่วมอภิปรายกับนักเรียนเกี่ยวกับสาเหตุ การป้องกัน และผลกระทบที่เกิดขึ้น

๓. นักเรียนร่วมกันอภิปรายคำว่า เบญจศีล โดยให้อธิบายความหมายลงในกระดาษที่ครูแจกให้ และผู้เรียนตอบประมาณ ๕ คน และถามให้นักเรียนตอบ ดังนี้

- เบญจศีล หมายถึงอะไร
- เบญจศีล มีกี่ข้อ อะไรบ้าง
- นักเรียนเคยปฏิบัติตามเบญจศีลหรือไม่ อย่างไร

ขั้นฝึก

๔. นักเรียนแบ่งกลุ่มออกเป็นกลุ่มละ ๔ คน แต่ละกลุ่มช่วยกันศึกษาใบความรู้ที่ ๒ ครูคอยดูแล และให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด

๕. นักเรียนและครูร่วมกันอภิปราย และสรุปความที่ได้จากการศึกษา โดยครูเพิ่มเติมความรู้ตามความเหมาะสม

ขั้นประยุกต์

๖. เมื่อนักเรียนศึกษาใบความรู้ที่ ๒ แล้ว นักเรียนแต่ละกลุ่มช่วยกันทำใบกิจกรรมที่ ๒

๗. เมื่อแต่ละกลุ่มทำใบกิจกรรมเสร็จ ครูและนักเรียนร่วมกันตรวจคำตอบ พร้อมครูอธิบายเพิ่มเติม และชื่นชมกลุ่มที่สามารถตอบคำถามได้มากที่สุด

๘. สุ่มนักเรียนแสดงบทบาทสมมติการปฏิบัติตามเบญจศีล วิพากษ์ วิจารณ์ และสรุปแนวปฏิบัติในการนำเบญจศีลไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับเบญจศีล	ใบกิจกรรมที่ ๒
๒	แสดงบทบาทสมมติการปฏิบัติตามเบญจศีล	-

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. หนังสือเรียนธรรมศึกษาชั้นตรี
๒. ภาพข่าวจากหนังสือพิมพ์รายวัน
๓. ใบความรู้ที่ ๒
๔. ใบกิจกรรมที่ ๒

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือ	เกณฑ์การประเมิน
๑. นักเรียนอธิบาย ความหมายของคำว่า เบญจศีลได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมิน ผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐
๒. นักเรียนปฏิบัติตน ตามเบญจศีลได้	- สังเกต พฤติกรรม	- แบบสังเกต พฤติกรรม การปฏิบัติ กิจกรรมกลุ่ม	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงาน

ใบกิจกรรมที่ ๒

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑ - ๒๕	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามถูกต้องและ ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๔๕ - ๗๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๔๕

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

แบบสังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม

ข้อที่	รายการ	ระดับคะแนน		
		๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑	ความร่วมมือในการทำกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมทุกกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมบางกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมบ้าง
๒	การแสดง/การรับฟังความคิดเห็น	แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของคนส่วนมากเป็นสำคัญ	แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นบ้าง	แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นน้อย
๓	การตั้งใจ/การแก้ไขปัญหาในการทำงาน	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหในการทำงานกลุ่มดีมาก	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหในการทำงานกลุ่มดี	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหในการทำงานกลุ่มบ้าง
๔	ความถูกต้องของเนื้อหา	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็นและครบถ้วน	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็น	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็นบ้าง
๕	วิธีการนำเสนอผลงาน	นำเสนอผลงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน น่าสนใจ และเนื้อหาครบถ้วน	นำเสนอผลงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน น่าสนใจ แต่ขาดเนื้อหาบางส่วน	นำเสนอผลงานตามขั้นตอนได้บ้าง

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๙ - ๑๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๘

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๒

เรื่อง เบญจศิลป์

กลุ่มที่.....		
๑.	ชื่อ.....	ชั้น.....เลขที่.....
๒.	ชื่อ.....	ชั้น.....เลขที่.....
๓.	ชื่อ.....	ชั้น.....เลขที่.....
๔.	ชื่อ.....	ชั้น.....เลขที่.....
๕.	ชื่อ.....	ชั้น.....เลขที่.....

จงตอบคำถามต่อไปนี้ (๔๕ คะแนน)

๑. คำว่า “ศิลป์” หมายถึงอะไร

.....

.....

๒. เพราะเหตุใด คนที่เริ่มประพฤติความดีจะต้องถือศิลป์ ๕ เป็นหลัก

.....

.....

๓. ผู้มีศิลป์จะต้องมีพฤติกรรมอย่างไร

.....

.....

๔. คำขอที่ให้พระสงฆ์แสดงศิลป์เรียกว่าอะไร

.....

.....

๕. คำอาราธนาศิลป์ มีคำว่า “ปณฺจ สीलานิ” หมายถึงศิลป์อะไร

.....

.....

๖. เบญจศิลป์เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอะไร

.....

.....

๗. ถ้าคนในสังคมขาดเมตตาจิตแล้วไซ้ จะรักษาศิลข้อใดได้ยาก

.....

.....

๘. “ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ถือเป็นมะเร็งร้ายของสังคมไทย” ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เป็นการละเลยไม่ปฏิบัติตามศีลข้อใด

.....

.....

๙. คำกล่าวที่ว่า “ของของใคร ใครก็รักก็หวง” มีความหมายตรงกับศีลข้อใด

.....

.....

๑๐. การบุกรุกพื้นที่อุทยานป่าสงวนแห่งชาติที่ปรากฏเป็นข่าวครึกโครมในปัจจุบันสะท้อนให้เห็นถึงการละเลยศีลข้อใด

.....

.....

๑๑. การรักษาศิลข้อ ๓ สามารถช่วยลดปัญหาสังคมไทยปัจจุบันเรื่องใด

.....

.....

๑๒. ศีลข้อ ๑ มีข้อห้าม ๓ ประการ ได้แก่อะไรบ้าง

.....

.....

๑๓. ปัญหาโรคเอดส์จะลดลง ถ้าทุกคนปฏิบัติตามศีลข้อใด

.....

.....

๑๔. ถ้านักเรียนคบเพื่อนโดยชอบเอาไรต์เอาเปรียบ ไม่มีความซื่อสัตย์ แสดงว่า นักเรียนประพฤติดศีลข้อใด

.....

.....

๑๕. การประพฤติปฏิบัติตนโดยงดเว้นจากความมกมากในกาม ได้ชื่อว่าการปฏิบัติตามศีลข้อใด

.....

.....

๑๖. จากนิทานอีสป เรื่อง เด็กเลี้ยงแกะ เป็นตัวอย่างของการผิดศีลข้อใด

.....

.....

๑๗. จากข้อ ๑๖ ผลที่เด็กเลี้ยงแกะได้รับคือสิ่งใด

.....

.....

๑๘. ศีลข้อ ๔ บัญญัติขึ้นเพื่อไม่ให้บุคคลเบียดเบียนกันในเรื่องใด

.....

.....

๑๙. ศีลข้อ ๔ บัญญัติขึ้นเพื่อเน้นให้ทุกคนทำความดีเกี่ยวกับเรื่องใด

.....

.....

๒๐. ศีลข้อ ๕ กล่าวว่า สิ่งใดเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

.....

.....

๒๑. “งดเหล้า เข้าพรรษา” เป็นการรณรงค์ให้ประชาชนรักษาศีลข้อใด

.....

.....

๒๒. ในสังคมปัจจุบันปัญหาเสพติดจัดว่าเป็นปัญหาสังคมที่สำคัญของสังคมไทย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการละเลยศีลข้อใด

.....

.....

๒๓. การละเว้นจากข้อห้ามในสิกขาบททั้ง ๕ เรียกว่าอะไร

.....

.....

๒๔. การละเว้นข้อห้ามของคฤหัสถ์ที่ถือในวันพระจัดเป็นวิรัติใด

.....

.....

๒๕. นายเด่นชวนนายแดงไปดื่มสุราในวันเกิดของตน แต่นายแดงเห็นว่าการดื่มสุราไม่มีประโยชน์ต่อร่างกาย จึงปฏิเสธ ดังนี้จัดเป็นวิรัติใด

.....

.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๒

เรื่อง เบญจศิลป์

๑. คำว่า “ศิลป์” หมายถึงอะไร

ตอบ ศิลป์เป็นข้อกำหนดแบบแผนเกี่ยวกับความประพฤติของคนให้ตั้งอยู่ในความดีงาม เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และเป็นระเบียบเรียบร้อย

๒. เพราะเหตุใด คนที่เริ่มประพฤติความดีจะต้องถือศิลป์ ๕ เป็นหลัก

ตอบ เพราะศิลป์ ๕ เป็นบรรทัดสำหรับให้คนประพฤติความดีให้คงที่

๓. ผู้มีศิลป์จะต้องมีพฤติกรรมอย่างไร

ตอบ รักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย

๔. คำขอที่ให้พระสงฆ์แสดงศิลป์เรียกว่าอะไร

ตอบ อารธนาศิลป์

๕. คำอารธนาศิลป์ มีคำว่า “ปณฺจ สीलานิ” หมายถึงศิลป์อะไร

ตอบ ศิลป์ ๕

๖. เบญจศิลป์เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอะไร

ตอบ นิงศิลป์

๗. ถ้าคนในสังคมขาดเมตตาจิตแล้วไซ้ จะรักษาศิลป์ข้อใดได้ยาก

ตอบ ข้อ ๑

๘. “ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ถือเป็นมะเร็งร้ายของสังคมไทย” ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเป็นการละเลยไม่ปฏิบัติตามศิลป์ข้อใด

ตอบ ข้อ ๒

๙. คำกล่าวที่ว่า “ของของใคร ใครก็รักก็หวง” มีความหมายตรงกับศิลป์ข้อใด

ตอบ ข้อ ๓

๑๐. การบุกรุกพื้นที่อุทยานป่าสงวนแห่งชาติที่ปรากฏเป็นข่าวครึกโครมในปัจจุบันสะท้อนให้เห็นถึงการละเลยศิลป์ข้อใด

ตอบ ข้อ ๒

๑๑. การรักษาศิลป์ข้อ ๓ สามารถช่วยลดปัญหาสังคมไทยปัจจุบันเรื่องใด

ตอบ การล้วงละเมิดทางเพศ

๑๒. ศิลป์ข้อ ๑ มีข้อห้าม ๓ ประการ ได้แก่อะไรบ้าง

ตอบ การฆ่า การทรมาน การทำร้ายร่างกาย

๑๓. ปัญหาโรคเอดส์จะลดลง ถ้าทุกคนปฏิบัติตามศีลข้อใด

ตอบ ข้อ ๓

๑๔. ถ้านักเรียนคบเพื่อนโดยชอบเอาไรต์เอาเปรียบ ไม่มีความซื่อสัตย์ แสดงว่านักเรียนประพฤติดศีลข้อใด

ตอบ ข้อ ๒

๑๕. การประพฤติดิปฏิบัติตนโดยงดเว้นจากความมกมากในกาม ได้ชื่อว่าการปฏิบัติตามศีลข้อใด

ตอบ ข้อ ๓

๑๖. จากนิทานอีสป เรื่อง เด็กเลี้ยงแกะ เป็นตัวอย่างของการผิดศีลข้อใด

ตอบ ข้อ ๔

๑๗. จากข้อ ๑ ผลที่เด็กเลี้ยงแกะได้รับคือสิ่งใด

ตอบ การไม่ได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น

๑๘. ศีลข้อ ๔ บัญญัติขึ้นเพื่อไม่ให้บุคคลเบียดเบียนกันในเรื่องใด

ตอบ วาจา หรือคำพูด

๑๙. ศีลข้อ ๔ บัญญัติขึ้นเพื่อเน้นให้ทุกคนทำความดีเกี่ยวกับเรื่องใด

ตอบ ความมีสัจจะ

๒๐. ศีลข้อ ๕ กล่าวว่า สิ่งใดเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

ตอบ สิ่งมีนเมา

๒๑. “งดเหล้า เข้าพรรษา” เป็นการรณรงค์ให้ประชาชนรักษาศีลข้อใด

ตอบ ข้อ ๕

๒๒. ในสังคมปัจจุบันปัญหายาเสพติดจัดว่าเป็นปัญหาสังคมที่สำคัญของสังคมไทย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง
การละเลยศีลข้อใด

ตอบ ข้อ ๕

๒๓. การละเว้นจากข้อห้ามในสิกขาบททั้ง ๕ เรียกว่าอะไร

ตอบ วิริติ

๒๔. การละเว้นข้อห้ามของคฤหัสถ์ที่ถือในวันพระจัดเป็นวิริติใด

ตอบ สมาทานวิริติ

๒๕. นายเด่นชวนนายแดงไปดื่มสุราในวันเกิดของตน แต่นายแดงเห็นว่าการดื่มสุราไม่มีประโยชน์ต่อร่างกาย
จึงปฏิเสธ ดังนั้นจัดเป็นวิริติใด

ตอบ สัมปัตตวิริติ

ใบความรู้ที่ ๒

เบญจศีล

เบญจศีล

เบญจศีลนี้ ปรากฏในคัมภีร์อุปทาน และพุทธวงศ์ ในพระไตรปิฎก เรียกว่า สิกขาบท หมายถึง ข้อปฏิบัติในการฝึกตน เมื่อบุคคลปฏิบัติตามสิกขาบทดังกล่าวจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล ต่อมาในชั้นหลัง มีชื่อเรียกเพิ่มขึ้น ชื่อว่า นิจศีล คือศีลที่ควรศึกษาเป็นประจำ หรือชื่อว่า มนุชยธรรม คือ ธรรมของมนุษย์ หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ หมายถึงข้อปฏิบัติที่ทำให้คนเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์หรือข้อปฏิบัติที่เป็นเหตุทำให้เกิดมาเป็นมนุษย์ การศึกษาเรื่องเบญจศีลในชั้นนี้ มีความประสงค์ให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจเนื้อหาสาระของเบญจศีลอันเป็นศีลระดับพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของบุคคลทั่วไป เพื่อเป็นแนวทางที่ถูกต้องในการรักษาศีลตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา จึงให้ศึกษาในหัวข้อที่สำคัญ ๖ ประการ ดังนี้

๑. ความมุ่งหมาย
๒. เหตุผลของการรักษา
๓. ข้อห้าม
๔. หลักวินัย
๕. โทษของการล่วงละเมิด
๖. อานิสงส์ของการรักษา

เบญจศีล

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์
๒. อทินนาทานา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้
๓. กาเมสุมิฉาจารา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการประพฤติดูผิดในกาม
๔. มุสาวาทา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ
๕. สุราเมรยมชช ปมาทัฏฐานา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการดื่มน้ำเมา

เบญจศิลป์ ลิกขาบทที่ ๑

ปาณาติปาตา เวรมณี

เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต

๑. ความมุ่งหมาย

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติศีลข้อนี้ไว้ เพื่อมุ่งให้มนุษย์อบรมจิตของตนให้คลายความเหี้ยมโหด มีเมตตากรุณาต่อกันและแผ่แผ่แก่สัตว์ทั้งปวง

๒. เหตุผลของการรักษา

ชีวิตเป็นสมบัติชิ้นเดียวที่สัตว์มีอยู่ และเป็นสิ่งที่มนุษย์และสัตว์ทุกรูปทุกนามหวงแหนที่สุด ดังนั้น การกระทำผิดต่อสัตว์ ไม่มีสิ่งใดร้ายแรงยิ่งกว่าการทำลายชีวิตของเขา เพราะเท่ากับเป็นการทำลายทุกสิ่งทุกอย่างที่เขา มีอยู่ การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เท่ากับเป็นการให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ท่านจึงเรียกศีลข้อนี้ว่า มหาทาน หมายถึง การให้อันยิ่งใหญ่

การประพฤติดังคนโหดร้ายล่งละเมิดศีลข้อนี้ ย่อมเป็นการทำลายมนุษยธรรมในตัวเอง และเป็นการทำลายความสงบสุขของสังคมและประเทศชาติไปในขณะเดียวกัน

๓. ข้อห้าม

ในสิกขาบทนี้ ห้ามการฆ่าโดยตรง แต่ผู้รักษาศีลพึงเว้นจากการกระทำอันเป็นบริวารของการฆ่าด้วย คือ

- ๓.๑ การฆ่า ทำให้ศีลขาด
- ๓.๒ การทำร้ายร่างกาย ทำให้ศีลต่างพร้อย
- ๓.๓ การทรมาน ทำให้ศีลต่างพร้อย

การฆ่า

การฆ่า หมายถึง การทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป ได้แก่ การทำให้ตาย

วัตถุ คือ ผู้ถูกฆ่า มี ๒ อย่าง คือ มนุษย์ และสัตว์เดียรัจฉาน โดยที่สุดหมายถึงมนุษย์ และสัตว์เดียรัจฉานทั้งที่อยู่ในครรภ์และนอกครรภ์

เจตนาของผู้ฆ่า มี ๒ อย่าง คือ จงใจฆ่า และไม่จงใจฆ่า

การฆ่าสำเร็จด้วยความพยายาม เรียกว่า บิโยค มี ๒ อย่าง คือ ฆ่าเอง และใช้ให้ผู้อื่นฆ่า การใช้ให้ผู้อื่นฆ่าทั้งผู้ใช้และผู้ถูกใช้มีโทษและความผิดฐานฆ่า

การทำร้ายร่างกาย

การทำร้ายร่างกาย หมายถึง การทำร้ายผู้อื่น โดยการทำให้พิการ เสียโฉม หรือเจ็บลำบาก แต่ไม่ถึงกับเสียชีวิต

การทำให้พิการ คือ การทำให้เสียอวัยวะ เช่น ทำให้เสียนัยน์ตา เสียแขน เสียขา เป็นต้น

การทำให้เสียโฉม คือ การทำร้ายร่างกายให้เสียความสวยงาม แต่ไม่ถึงพิการ เช่น ใช้มีดกรีด หรือไม้ทุบตีให้เป็นแผลเป็น เป็นต้น

การทำให้เจ็บลำบาก คือ การทำร้ายร่างกายให้เจ็บปวด เป็นทุกข์ทรมาน

การทำร้ายร่างกายทั้งหมดนี้ เป็นอนุโลมปาณาติบาต ถูกห้ามด้วยสิกขาบทนี้

การทรมาน

การทรมานนี้ มุ่งเฉพาะการทำแก่สัตว์เดียรัจฉาน เพราะมนุษย์ไม่เป็นวัตถุอันใคร ๆ จะพึงทรมานได้ การทรมาน คือการทำให้สัตว์ได้รับความลำบาก ประพฤติเหี้ยมโหดแก่สัตว์ โดยขาดความเมตตากรุณา มีลักษณะดังนี้

ใช้การ หมายถึง การใช้สัตว์ไม่มีความเมตตาปราณี ปล่อยให้หอดอยากหิวโหย ไม่ให้กิน ไม่ให้นอน ไม่ให้หยุดพักผ่อนตามกาล ขณะใช้งานก็เขี่ยตีทำร้ายร่างกายโดยไม่มีเมตตาจิต หรือใช้การเกินกำลังของสัตว์ เช่น ให้เข็นภาระหนักเกินกำลัง เป็นต้น

กักขัง หมายถึง การกักขังสัตว์ให้หอดอยาก อิดโรย หรือผูกมัดไว้จนไม่สามารถจะผลัดเปลี่ยนอิริยาบถได้

นำไป หมายถึง การผูกมัดสัตว์แล้วนำไปโดยวิธีทรมาน เช่น ลาก หรือหิ้วเบ็ด ไก่ สุนัข เอาหัวลง และเอาเท้าขึ้น ทำให้สัตว์ได้รับความทุกข์ทรมานอย่างยิ่ง

เล่นสนุก หมายถึง การทรมานสัตว์ด้วยความสนุกสนาน เช่น ใช้ประตักผูกหางสุนัขแล้วจุดไฟ เพื่อให้สุนัขตกใจและวิ่งสุดชีวิต หรือการใช้ก้อนหินก้อนดินขว้างปาสัตว์ เพื่อความสนุกของตน

ผจญสัตว์ หมายถึง การนำสัตว์มาต่อสู้กัน ทำให้สัตว์เหน็ดเหนื่อยและได้รับทุกข์ทรมาน เช่น ชนโค ชนกระปือ ชนแพะ ชนแกะ ตีไก่ กัดปลา กัดจิ้งหรีด เป็นต้น

๔. หลักวินิจฉัย

การล่วงละเมิดสิกขาบทที่ ๑ ที่ทำให้ศีลขาด ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ

๔.๑ สัตว์นั้นมีชีวิต

๔.๒ รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต

๔.๓ จิตคิดจะฆ่า

๔.๔ พยายามฆ่า

๔.๕ สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น

๕. โทษของการล่วงละเมิด

อรรถกถาได้วางหลักวินัยโทษของการฆ่าสัตว์ ว่าจะมีโทษมากหรือน้อยไว้ ๔ ประการ คือ

๕.๑ คุณ ฆ่าสัตว์มีคุณมากก็มีโทษมาก ฆ่าสัตว์มีคุณน้อยหรือไม่มีคุณก็มีโทษน้อย เช่น ฆ่าพระอรหันต์ มีโทษมากกว่าฆ่าปุถุชน ฆ่าสัตว์ช่วยงาน มีโทษมากกว่าฆ่าสัตว์ร้าย เป็นต้น

การฆ่าบิดามารดา การฆ่าพระอรหันต์ มีบาปหนัก เป็นอนันตริยกรรม ห้ามสวรรค์ ห้ามนิพพาน

การฆ่าคนที่มีคุณ เช่น พระอริยบุคคลที่ต่ำกว่าพระอรหันต์ หรือกัลยาณชนผู้รักษาศีล ปฏิบัติธรรม หรือคนที่ประกอบคุณงามความดีต่อสังคม มีบาปมาก แต่น้อยกว่าการทำอนันตริยกรรม

การฆ่าคนทั่วไป ก็มีบาปเช่นเดียวกัน แต่น้อยกว่าการฆ่าคนที่มีคุณ

การฆ่าคนที่ไร้ศีลธรรมและเป็นภัยแก่คนอื่น ก็จัดว่าเป็นบาป แต่น้อยกว่าการฆ่าคนทั่วไป กล่าวโดยสรุปแล้วการฆ่าคนล้วนเป็นบาปทั้งสิ้น

๕.๒ ขนาดกาย สำหรับสัตว์จำพวกเดียรัจฉานที่ไม่มีคุณเหมือนกัน ฆ่าสัตว์ใหญ่มีโทษมาก ฆ่าสัตว์เล็กก็มีโทษน้อย เพราะการฆ่าสัตว์ที่มีขนาดร่างกายใหญ่กว่าต้องใช้ความพยายามในการฆ่ามากกว่า

๕.๓ ความพยายาม มีความพยายามมากในการฆ่า ก็มีโทษมาก มีความพยายามน้อย ก็มีโทษน้อย

ความพยายามในการฆ่า ความพยายามมากย่อมมีบาปมาก ความพยายามน้อย ย่อมมีบาปน้อย ความพยายามในการฆ่านั้น ๆ เกิดความสูญเสียต่อชีวิตมากย่อมมีบาปมาก เช่น การฆ่าด้วยวิธีการที่ทรมาณ คือทำให้ตายอย่างลำบาก หวาดเสียว ให้เกิดความเข้าใจ ฆ่าด้วยวิธีพิสดาร หรือการฆ่าด้วยการใช้เทคโนโลยี ตัวอย่างการใช้ระเบิด อาวุธชีวเคมี ซึ่งอาจจะใช้ความพยายามน้อยแต่เกิดความสูญเสียมากย่อมมีบาปมาก

๕.๔ กิเลสหรือเจตนา มีกิเลสหรือเจตนาแรงก็มีโทษมาก มีกิเลสหรือเจตนาอ่อนก็มีโทษน้อย เช่น ฆ่าด้วยโทสะหรือจงใจเกลียดชังมีโทษมากกว่าฆ่าด้วยป้องกันตัว เป็นต้น

เจตนาในการฆ่าด้วยอำนาจโลภะ โทสะ โมหะ หากมีเจตนาแรงกล้าย่อมมีบาปมาก หากเจตนาอ่อนย่อมมีบาปน้อย เช่น การฆ่าด้วยการเห็นแก่อำสสินจ้างรางวัล การฆ่าด้วยความอามัหิต โหดเหี้ยมเคียดแค้นพยาบาท การฆ่าด้วยความเป็นมิฉนาทฐิ การฆ่าโดยไม่มีเหตุผล หรือการฆ่าเพื่อความสนุกสนาน ย่อมมีบาปมากน้อยลดหลั่นกันไป ในกรณีที่ไม่มีเจตนาก็ไม่บาป ดังเรื่องพระจักขุบาลเถระ ซึ่งมีจักขุบอดทั้งสองข้าง เติมน้ำมันเหยียบแมลงเม่าตายเป็นจำนวนมาก แต่ไม่มีเจตนาที่จะฆ่า พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ชื่นชื่อว่าเจตนาเป็นเหตุให้ตายของพระชีนาสพทั้งหลายคือบุคคลผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว มิได้มี” การห้ามฆ่าสัตว์นี้ ทางพระพุทธศาสนายังรวมถึงการห้ามฆ่าตัวเองด้วย เพราะการฆ่าตัวเองนั้นเป็นปาณาติบาต เพราะครอบงำประกอบของปาณาติบาตทั้ง ๕ ข้อ เช่นเดียวกัน

ผู้ที่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่ ๑ คือประพฤติปาณาติบาต (ฆ่าสัตว์) ย่อมได้รับกรรมวิบาก ๕ สถาน ได้แก่

๑. ย่อมเกิดในนรก
๒. ย่อมเกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน
๓. ย่อมเกิดในกำเนิดเปรตวิสัย
๔. ย่อมเป็นผู้มีอวัยวะพิการ
๕. โทษเบาที่สุด หากเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นผู้มีอายุสั้น

ตัวอย่างโทษของการล่วงละเมิดเบญจศีล สิกขาบทที่ ๑

เรื่อง นายจุนทสุกริก

นายจุนทสุกริก อาศัยอยู่ในเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ ประกอบอาชีพฆ่าหมูเลี้ยงชีพ เขาเลี้ยงหมูไว้เป็นจำนวนมาก เมื่อหมูที่เลี้ยงไว้เติบโตแล้ว เขาต้องการฆ่าหมูตัวใดก็มัดหมูตัวนั้นให้แน่นนำไปสู่ที่ฆ่าแล้วทุบหมูทั้งที่ยังเป็น ๆ ด้วยค้อน ๔ เหลี่ยม เพื่อให้เนื้อพองหนาขึ้น แล้วจึงปากสอดไม่เข้าไปในระหว่างฟันกรอกน้ำร้อนที่เดือดพล่านเข้าไปในปากด้วยทะนานโลหะ น้ำร้อนนั้นเข้าไปเดือดพล่านในท้องหมู ขบซี่หมูออกมาทางทวารหนัก เมื่อท้องสะอาดดีแล้ว จึงราดน้ำร้อนบนหลังหมู น้ำร้อนนั้นลอกเอาหนังดำออกไปแล้วลนขนหมูด้วยคบหญ้า แล้วจึงตัดหัวหมูด้วยดาบอันคม รongเลือดที่ไหลออกมาด้วยภาชนะ เคล้าเนื้อเข้ากับเลือดแล้วปิ้งนั่งรับประทานพร้อมกับบุตรและภรรยา ส่วนที่เหลือก็ขายเลี้ยงชีพ เขาดำรงชีพอยู่อย่างนี้เป็นเวลาถึง ๕๕ ปี และไม่เคยทำบุญใด ๆ เลย

ต่อมานายจุนทสุกริกได้ล้มป่วยลง ความร่ำร้อนในอเวจีมหานรก ปรากฏแก่เขาทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ ความร่ำร้อนของไฟในอเวจีนรกร้อนยิ่งกว่าไฟธรรมดา สามารถที่จะทำลายนัยน์ตาของผู้ที่ยืนดูอยู่ในที่ประมาณ ๑๐๐ โยชน์ได้

พระนาคเสนเถระได้กล่าวอุปมาเปรียบเทียบความร่ำร้อนของไฟในอเวจีไว้ว่า “มหาบพิตร แม้หินประมาณเท่าเรือนยอด อันบุคคลทุ้มไปในไฟนรก ย่อมถึงความย่อยยับได้โดยขณะเดียว ฉนใด ส่วนสัตว์ที่เกิดในนรกนั้นเป็นประหนึ่งอยู่ในครุฑมารดา จะย่อยยับไปเพราะกำลังแห่งกรรม ฉะนั้น หามิได้”

ความร่ำร้อนของอเวจินั้นปรากฏแก่นายจุนทสุกริก เพราะกรรมที่เขาได้ทำแล้ว เขาร้องเสียงเหมือนหมู คลานไปรอบ ๆ ภายในเรือนนั่นเอง

พวกคนในเรือนจึงจับเขาปิดปากไว้ แต่เพราะผลแห่งกรรมใด ๆ ก็ห้ามไม่ได้ เขาร้องและคลานไปรอบ ๆ บ้าน คนบ้านใกล้เคียงกัน ๗ หลังคาเรือนโดยรอบ ไม่ได้หลับนอนเพราะเสียงร้องนั้น พวกคนในบ้านเมื่อไม่สามารถจะห้ามเขาไม่ให้ออกไปข้างนอกได้ จึงปิดประตูบ้านเพื่อกันไม่ให้เขาออกไปนอกบ้าน

นายจันทสุกริกเที่ยวคลานและร้องไปรอบ ๆ ภายในบ้านนั่นเอง เป็นเวลา ๗ วัน ด้วยความเร่าร้อน ในนรก ในวันที่ ๘ ตายแล้วไปเกิดในอเวจีนรก

๖. อานิสงส์ของการรักษา

ผู้รักษาสิกขาบทที่ ๑ ย่อมได้รับอานิสงส์ ดังนี้

- ๖.๑ มีร่างกายสมส่วน ไม่พิการ
- ๖.๒ เป็นคนแก่วัยกลางคน ไม่แก่ชราเกินไป
- ๖.๓ ผิวพรรณเปล่งปลั่งสดใส ไม่เศร้าหมอง
- ๖.๔ เป็นคนอ่อนโยน มีวาจาไพเราะ เป็นเสน่ห์แก่คนทั้งหลาย
- ๖.๕ ศัตรูทำร้ายไม่ได้ ไม่ถูกฆ่าตาย
- ๖.๖ มีโรคภัยเบียดเบียนน้อย
- ๖.๗ ย่อมเป็นผู้มีอายุยืน

ตัวอย่างอานิสงส์ของการรักษาเบญจศีล สิกขาบทที่ ๑

เรื่อง นางสุชาดา

ในอดีตกาล มาณพชื่อว่ามฆะ อาศัยอยู่ในอจลคามในแคว้นมคธ ได้บำเพ็ญประโยชน์และ บำเพ็ญบุญเป็นอันมากถึงแก่กรรมแล้ว ได้ไปเกิดเป็นท้าวสักกเทวราช ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มฆมาณพนั้นมีภรรยา ๔ คน คือ นางสุนันทา นางสุจิตรา นางสุธรรมา และนางสุชาดา ภรรยา ๓ คนแรก ได้บำเพ็ญบุญต่าง ๆ แล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้นเหมือนกัน

ส่วนนางสุชาดา ประพฤติตนเป็นผู้ประมาท รักสวยรักงาม ไม่ได้บำเพ็ญบุญที่เหมาะสมกับสุคติภพ ถึงแก่กรรมแล้วได้ไปเกิดเป็นนางนกยางในชอกเขาแห่งหนึ่ง

ท้าวสักกเทวราช ทรงตรวจดูบริวาริกาของพระองค์ ทรงทราบว่า นางสุชาดาไปเกิดเป็นนางนกยาง จึงทรงจำแลงอัตภาพเสด็จไปยังสำนักของนาง ทรงให้นางสมาทานเบญจศีล

จำเดิมแต่นั้นมา นางนกยาง เทียวหากินแต่ปลาที่ตายเองเท่านั้น นางได้ปลาที่ตายเองบ้าง ไม่ได้บ้าง เมื่อไม่ได้ผ่านไป ๒ - ๓ วันเท่านั้นก็หิวโหย ตายแล้วไปเกิดเป็นธิดาของช่างหม้อในเมืองพาราณสี ด้วยผลแห่งศีลนั้น และได้สมาทานรักษาเบญจศีลอย่างสม่ำเสมอมิได้ขาด เมื่อจุติจากอัตภาพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดเป็นธิดาของอสุรผู้เป็นหัวหน้าในภพอสุร

ท้าวสักกเทวราชแล้ว ได้นำนางสุชาดาจากภพอสุรไปเทพนครแล้ว ทรงสถาปนาไว้ในตำแหน่ง หัวหน้านางอัปสร ๒ โภภิกะ นางทูลขอพระท้าวสักกเถว่า “ขอเดชะพระมหาราชเจ้า มารดาบิดาหรือพี่ชาย พี่หญิงของหม่อมฉันในเทวโลกนี้ไม่มี พระองค์จะเสด็จไปในที่ใด ๆ ขอให้ทรงพาหม่อมฉันไปในที่นั้น ๆ ด้วย” ท้าวสักกเทวราชได้ประทานพรแก่นางตามประสงค์

สิกขาบทที่ ๑ นี้ เป็นหลักประกันชีวิต ต้องการให้เว้นจากการฆ่า การทำร้ายผู้อื่นหรือทำให้ผู้อื่นได้รับทุกข์ทรมาน โดยเปรียบเทียบชีวิตของผู้อื่นกับชีวิตตนเองว่าเรารักชีวิตของเราอย่างไร ผู้อื่นก็รักชีวิตของตนอย่างนั้น เราารู้สึกเจ็บปวดทรมานอย่างไร ผู้อื่นก็รู้สึกเจ็บปวดทรมานอย่างนั้น เป็นการปลุกจิตให้มีเมตตากรุณาต่อกัน ทำให้สังคมประเทศชาติมีความสุขสงบสุข

เบญจศีล สิกขาบทที่ ๒

อทินนาทานา เวรมณี

เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้

๑. ความมุ่งหมาย

สิกขาบทนี้มีความมุ่งหมายเพื่อให้ทุกคนประกอบอาชีพในทางสุจริต เว้นจากการประกอบอาชีพในทางทุจริต อันจะเป็นเหตุเบียดเบียนและทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น

๒. เหตุผลของการรักษา

มนุษย์ทุกคนย่อมมีศักยภาพ มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และมีภาระในการประกอบอาชีพการทำงานเพื่อเลี้ยงชีพของตนเองและครอบครัวให้มีความสุขตามอัตภาพ ย่อมมีความภาคภูมิใจ ความรักและหวงแหนทรัพย์สินสมบัติที่ตนเองพยายามหามาได้โดยชอบธรรม ไม่ต้องการให้ใครมาล่วงละเมิดในกรรมสิทธิ์ของตนเอง ในทางตรงกันข้าม ทรัพย์สินสมบัติที่ได้มาโดยทุจริต ย่อมก่อให้เกิดความเดือดร้อนในภายหลัง เป็นการทำลายศักยภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเอง การลักขโมยฉ้อโกง แม้จะได้ทรัพย์สินของผู้อื่นมา แต่ก็เป็นการสูญเสียอริยทรัพย์ภายใน คือ ศีลธรรม ซึ่งเทียบค่ากันไม่ได้ นับได้ว่าเป็นการกระทำที่น่าละอายและบัณฑิตติเตียน

๓. ข้อห้าม

ในสิกขาบทนี้ ห้ามการกระทำโจรกรรมโดยตรง คือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ทั้งที่เป็นสวัญญาณกทรัพย์ หมายถึง ทรัพย์ที่มีวิญญาณ และอวิญญานกทรัพย์ หมายถึง ทรัพย์ที่ไม่มีวิญญาณ สิ่งของที่มิใช่ของใครแต่มีผู้รักษาหวงแหน ได้แก่ สิ่งของที่อุทิศบูชาปูชนียวัตถุ สิ่งที่เป็นสมบัติของส่วนรวม ด้วยอาการเป็นโจร นอกจากนี้ ยังห้ามการเลี้ยงชีพด้วยอนุโลมโจรกรรมและกิริยาที่เป็นฉายาโจรกรรมด้วย

ลักษณะแห่งอทินนาทาน

๑. โจรกรรม

๒. อนุโลมโจรกรรม

๓. ฉายาโจรกรรม

เฉพาะอนุโลมโจรกรรมกับฉายาโจรกรรมนั้น ต้องพิจารณาถึงเจตนาของผู้กระทำด้วย ถ้าเจตนาทำให้เขาเสียกรรมสิทธิ์ศีลก็ขาด ถ้าเจตนาไม่แน่วแน่ศีลก็เพียงต่างพริ้ว

โจรกรรม หมายถึง การลัก การขโมย การปล้น หรือกิริยาที่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการเป็นโจร มีหลายประเภท จะพรรณนาพอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

๑. ลัก ได้แก่ ถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ให้ไปด้วยอาการซ่อนเร้น คือ กิริยาที่ถือเอาสิ่งของผู้อื่นด้วยอาการเป็นโจร

๒. ฉก ได้แก่ ฉวยหรือชิงเอาโดยเร็ว คือ กิริยาที่ถือเอาสิ่งของในเวลาที่เขาของเปลือหรือชิงเอาทรัพย์สินต่อหน้าเจ้าของ

๓. กรรโชก ได้แก่ ชูเอาด้วยกิริยาหรือวาจาให้กลัว คือ กิริยาที่แสดงอำนาจให้เจ้าของตกใจกลัวแล้วยอมให้สิ่งของของตน หรือใช้อำนาจเร่งรัดเอา

๔. ปล้น ได้แก่ ใช้กำลังลอบมาหักโหมแย่งชิงเอาโดยไม่รู้ตัว คือ กิริยาที่ยกพวกไปถือเอาสิ่งของของคนอื่นด้วยการใช้อาวุธ

๕. ตู ได้แก่ กล่าวอ้างหรือทักท้วงเอาของผู้อื่นว่าเป็นของตัว คือ กิริยาที่ร้องเอาของผู้อื่นซึ่งมิได้ตกอยู่ในมือตน คือ มิได้ครอบครองดูแลอยู่ หรืออ้างหลักฐานพยานเท็จ หักล้างกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น

๖. ฉ้อ ได้แก่ โกง คือ กิริยาที่ถือเอาสิ่งของของผู้อื่นอันตกอยู่ในมือตน คือ ตนครอบครองดูแลอยู่ หรือโกงเอาทรัพย์สินของผู้อื่น

๗. หลอก ได้แก่ ทำให้เข้าใจผิดสำคัญผิด คือ กิริยาพูดปดเพื่อถือเอาของผู้อื่น หรือปั้นเรื่องให้เขาเชื่อเพื่อจะให้เขามอบทรัพย์สินให้แก่ตน

๘. ลวง ได้แก่ ทำให้หลงผิด คือ กิริยาที่ถือเอาสิ่งของของผู้อื่น ด้วยแสดงของอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้เข้าใจผิด หรือใช้เล่ห์เอาทรัพย์สินด้วยเครื่องมือลวงให้เขาเชื่อ เช่น การใช้ตราซึ่งไม่ได้มาตรฐาน เป็นต้น

๙. ปลอม ได้แก่ ทำให้เหมือนคนอื่นหรือสิ่งอื่น เพื่อให้หลงผิดว่าเป็นคนนั้นหรือสิ่งนั้น คือ กิริยาที่ทำของไม่แท้ให้เห็นว่าเป็นของแท้

๑๐. ตระบัด ได้แก่ ฉ้อโกง คือ กิริยาที่ยืมของเขาไปแล้วถือเอาเสีย

๑๑. เบียดบัง ได้แก่ ยักเอาไว้เป็นประโยชน์ส่วนตัว คือ กิริยาพิเศษพิเศษ

๑๒. สับเปลี่ยน ได้แก่ เปลี่ยนแทนที่กัน คือ กิริยาที่ถือเอาสิ่งของของตนที่เลวเข้าไว้แทนและเอาสิ่งของของผู้อื่นที่ดีกว่า หรือแอบสลับเอาของผู้อื่นซึ่งมีค่ามากกว่า

๑๓. ลักลอบ ได้แก่ ลอบกระทำการบางอย่าง คือ กิริยาที่เขาของซึ่งจะต้องเสียภาษีซ่อนเข้ามาโดยไม่เสียภาษี หรือหลบหนีภาษีของหลวง

๑๔. ยักยอก ได้แก่ เอาทรัพย์สินของผู้อื่นหรือทรัพย์สินของตนซึ่งผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วยที่อยู่ในความดูแลรักษาของตนไปโดยทุจริต คือ ใช้อำนาจหน้าที่ที่มีอยู่ถือเอาทรัพย์สินโดยไม่สุจริต หรือกิริยาที่ยักยอกทรัพย์สินของตนที่จะต้องถูกยึดเอาไปไว้เสียที่อื่น

อนุโลมโจรกรรม หมายถึง กิริยาที่แสวงหาทรัพย์สินในทางไม่บริสุทธิ์ ยังไม่ถึงขั้นเป็นโจรกรรม มีประเภทจะพรรณนาพอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

๑. สมโจร ได้แก่ กิริยาที่อุดหนุนโจรกรรม เช่น การรับซื้อของโจร
๒. ปอกลอก ได้แก่ ทำให้เขาหลงเชื่อแล้วล่อลวงเอาทรัพย์สินเขาไป หรือกิริยาที่คบคนด้วยอาการไม่ซื่อสัตย์ มุ่งหมายจะเอาแต่ทรัพย์สินสมบัติของเขาอย่างเดียว เมื่อเขาสิ้นเนื้อประดาตัวก็ละทิ้งเขาเสีย
๓. รับสินบน ได้แก่ รับสินจ้างเพื่อกระทำความผิดหน้าที่ คือ การถือเอาทรัพย์สินที่เขาให้เพื่อช่วยทำธุระให้ในทางที่ผิด การรับสินบนนี้ หากผู้รับมีเจตนาร่วมกับผู้ให้ ในการทำลายกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น ก็ถือว่าเป็นการทำโจรกรรมร่วมกันโดยตรง ทำให้ศีลข้อนี้ขาด

ฉวยโจรกรรม หมายถึง กิริยาที่ทำคล้ายคลึงกับโจรกรรม หรือกิริยาที่ทำทรัพย์สินของผู้อื่น ให้สูญเสียและเป็นสินใช้ตกอยู่แก่ตน ประกอบด้วยลักษณะ ๒ อย่าง คือ

๑. ผลาญ ได้แก่ ทำลายให้หมดสิ้นไป คือ กิริยาที่ทำความเสียหายแก่ทรัพย์สินของผู้อื่น
๒. หยิบฉวย ได้แก่ กิริยาที่ถือเอาทรัพย์สินของผู้อื่นด้วยความมั่งง่าย โดยมีได้บอกให้เจ้าของรู้ คือ การถือเอาด้วยวิสาสะเกินขอบเขต

ทั้งนี้ ฉวยโจรกรรมนั้น ถ้ามีเจตนาในทางทำลายกรรมสิทธิ์ของผู้อื่นรวมอยู่ด้วย ก็ถือว่าเป็นการทำโจรกรรมโดยตรง ทำให้ศีลข้อนี้ขาด

๔. หลักวินิจจัย

การล่วงละเมิดสิกขาบทที่ ๒ ที่ทำให้ศีลขาด ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ

- ๔.๑ ของนั้นมีเจ้าของ
- ๔.๒ ตนรู้ว่าของนั้นมีเจ้าของ
- ๔.๓ จิตคิดจะลัก
- ๔.๔ พยายามลัก
- ๔.๕ ได้ของนั้นมาด้วยความพยายามนั้น

๕. โทษของการล่วงละเมิด

ผู้ที่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่ ๒ คือ ประพฤติทินนาทาน ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการแห่งขโมยหรือลักทรัพย์ จะมีโทษมากหรือน้อย ตามคุณค่าของสิ่งของ คุณความดีของเจ้าของ และความพยายามในการลักขโมย นอกจากนั้น ผู้ที่ล่วงละเมิดย่อมได้รับกรรมวิบาก ดังนี้

- ๕.๑ ย่อมเกิดในนรก
- ๕.๒ ย่อมเกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน

- ๕.๓ ย่อมเกิดในกำเนิดเปรตวิสัย
 ๕.๔ ย่อมเป็นผู้ยากจนเข็ญใจไร้ที่พึ่ง
 ๕.๕ โทษเบาที่สุด หากเกิดเป็นมนุษย์ ทรัพย์ย่อมฉิบหาย

ตัวอย่างโทษของการล่วงละเมิดเบญจศีล สิกขาบทที่ ๒

เรื่อง สิลวิมังสนะ

ครั้งพุทธกาล ในพระนครสาวัตถี มีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อ สิลวิมังสนะ ถึงสรณะ ๓ และรักษาศีล ๕ รับราชการอยู่กับพระเจ้าโกศล พระราชาพร้อมด้วยข้าราชการใหญ่น้อยต่างให้ความนับถือพราหมณ์นั้น

เขาคิดว่า ที่คนเขานับถือเรานี้ เขานับถืออะไรชาติ โคตร สกุล ความรู้ หรือศีลกันแน่ ต้องการจะทดลอง วันหนึ่ง เมื่อกลับจากที่ทำงาน ได้แอบหยิบเอาเงินของหลวงไปจำนวนหนึ่ง เจ้าหน้าที่การเงินไม่ว่าอะไร วันที่ ๒ ได้ทำอย่างนั้นอีก ก็ไม่มีใครว่าอะไร วันที่ ๓ จึงหยิบเอาเงินไปกำมือหนึ่ง เจ้าหน้าที่การเงินโกรธ ร้องตะโกนให้คนช่วยกันจับตัว เมื่อจับตัวได้แล้ว ก็ทุบตีคนละสองสามที แล้วพินัยการไปกราบทูลให้พระราชารับสั่งลงอาญาหลวงแก่เขา

พราหมณ์ทราบชัดว่า ที่คนเขานับถือตนนั้น เพราะการรักษาศีล จึงได้กล่าวว่า เรื่องชาติและชนชั้นเป็นเรื่องไร้สาระ ศีลนี้แหละสูงที่สุด บุคคลขาดศีลเสียแล้ว วิชาความรู้ก็ไม่มีประโยชน์อะไรเลย

เรื่อง ดาบสโกหก

ในอดีตกาล ในกรุงพาราณสี มีดาบสโกหกคนหนึ่ง อาศัยอยู่ในหมู่บ้านตำบลหนึ่ง พักอยู่ในบรรณศาลาที่กุฎุมพินคนหนึ่งสร้างถวายเป็นที่พักอาศัยมาฉันอาหารในเรือนของกุฎุมพินนั้นเป็นประจำ

กุฎุมพินเชื่อว่า “ดาบสนี้มีศีล” เพราะกลัวโจรจะมาลักทรัพย์ไป จึงนำทองคำ ๑๐๐ นิกกะ ไปยังบรรณศาลาของดาบสนั้น แล้วฝังไว้ ขอให้ดาบสช่วยดูแลทรัพย์นั้น ดาบสแสดงอาการให้กุฎุมพินทราบว่าไม่มี ความโลภในทรัพย์สินเงินทองใด ๆ ตอบรับแล้วคิดว่าสามารถจะเลี้ยงชีวิตด้วยทองคำนั้นได้ เมื่อเวลาผ่านไป ๒ - ๓ วัน จึงลักเอาทองคำนั้นไปเก็บไว้ในที่แห่งหนึ่งในระหว่างทาง ในวันรุ่งขึ้นฉันอาหารในเรือนของกุฎุมพินแล้วบอกลากุฎุมพิน แล้วออกเดินทาง ไปได้หน่อยหนึ่งแล้ววางหลุมไว้ในระหว่างชะฎากลับไปหากุฎุมพิน บอกว่านำหลุมมาคืนเพราะกลัวโทษของอทินนาทาน กุฎุมพินมีความเลื่อมใสในดาบสยิ่งขึ้น

คราวนั้น พระโพธิสัตว์ไปปัจฉินตบทเพื่อต้องการสินค้า ซื้อของกินในเรือนนั้น ฟังคำของดาบสแล้วคิดว่าดาบสนี้คงจะลักเอาทรัพย์บางอย่างของกุฎุมพินไปแน่ จึงถามกุฎุมพินทราบเรื่องทองคำที่ฝากดาบสไว้แล้ว จึงบอกให้กุฎุมพินไปตรวจดูทองคำที่ฝังไว้ กุฎุมพินไปที่บรรณศาลาไม่เห็นทองคำที่ฝังไว้ จึงติดตามดาบสนั้นไป ทั้งตะหั่งต๋อยดาบสแล้วให้นำทองคำมาคืน พร้อมกับกล่าวสาปว่า “ท่านซ่องโจรว่าจะเป็นอทินนาทานด้วย หลุมเพียงเส้นเดียว แต่ทองคำ ๑๐๐ นิกกะ ท่านลักเอาไปได้ ไม่ซึ้งใจเลย”

๖. อานิสงส์ของการรักษา

ผู้รักษาสิกขาบทที่ ๒ ย่อมได้รับอานิสงส์ ดังนี้

- ๖.๑ ย่อมมีทรัพย์สมบัติมาก
- ๖.๒ แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมได้โดยง่าย
- ๖.๓ โภคทรัพย์ที่หามาได้แล้วย่อมมั่นคงถาวร
- ๖.๔ สมบัติไม่ฉิบหายเพราะโจรภัย อัคคีภัย และอุทกภัย เป็นต้น
- ๖.๕ ย่อมได้รับอริยทรัพย์
- ๖.๖ ย่อมไม่ได้ยินและรู้จักคำว่า “ไม่มี”
- ๖.๗ อยู่ที่ไหนก็ย่อมเป็นสุข เพราะไม่มีใครเบียดเบียน

สิกขาบทที่ ๒ นี้ เป็นหลักประกันทรัพย์สิน ต้องการให้เว้นจากการประกอบมิจฉาชีพทุกชนิด ให้ประกอบสัมมาชีพ เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ ขยันทำมาหากินหนักเอาเบาสุ้งพอใจภูมิใจที่จะสร้างตัวสร้างฐานะด้วยความพากเพียรพยายามของตนเอง ให้รักศักดิ์ศรีตนเองยิ่งกว่าสิ่งใด

เบญจศีล สิกขาบทที่ ๓ กาเมสุมิจจาจารา เวรมณี เจตนางตเว้นจากการประพฤติดิในกาม

๑. ความมุ่งหมาย

สิกขาบทนี้ คำว่า กาม ได้แก่ กิริยาที่รักใคร่กันทางประเวณี ความไม่ประพฤติดิในกาม คือการไม่ล่วงละเมิดทางเพศ เคารพกรรมสิทธิ์ในบุคคลที่ทวงแหนหรือคุ้มครองของคนอื่น ไม่ตกอยู่ในอำนาจความกำหนัดยินดีในทางเพศ ซึ่งเป็นการทำร้ายจิตใจของคนอื่น ส่งผลกระทบถึงความเสียหาย เช่น การประหัตประหารกัน เป็นต้น ในเชิงสร้างสรรค์มุ่งความเป็นปึกแผ่นของสถาบันครอบครัว ปลูกความรัก ความสามัคคี ป้องกันความแตกร้างในหมู่คณะ และทำให้ไว้วางใจซึ่งกันและกัน

๒. เหตุผลของการรักษา

ธรรมตามนุษย์ปุถุชน คือผู้ที่ยังข้องเกี่ยวกับเรื่องกามารมณ์ ย่อมมีความปฏิพัทธ์รักใคร่ฉันทามีภรรยาตามธรรมเนียมประเพณี เพื่อสืบสายเผ่าพันธุ์มนุษย์ ซึ่งนับว่าเป็นการประพฤติดิถูกต้องในเรื่องกาม จัดเป็นกายสุจริต แต่การล่วงละเมิดทางเพศกับบุคคลที่ต้องห้าม ถือว่าเป็นการประพฤติดิผิดในกาม จัดเป็นกายทุจริต ในความเป็นจริงคนเราอาจให้หรือให้หิยบิยืมข้าวของเงินทองแก่กันและกันได้ หรือจะถือเอาโดยวิสาสะในฐานะคนคุ้นเคยกันก็ยังได้ แต่เรื่องการล่วงละเมิดในสามภรรยาและบุคคลอันเป็นที่รักที่ทวงแหนของกันและกัน จะกระทำไม่ได้ เพราะจะทำให้ขาดความเป็นเพื่อน ขาดความเคารพนับถือถึงขั้นเป็นศัตรูประหัตประหารซึ่งกันและกันได้

๓. ข้อห้าม

ในสิกขาบทนี้ ห้ามการประพฤติดิฉันในกาม คือการล่วงละเมิดทางเพศในบุคคลต้องห้าม ทั้งเพศชายและเพศหญิง

บุคคลต้องห้าม

บุคคลต้องห้าม หมายถึง บุคคลที่ผู้ใดจะประพฤติดิฉันหรือล่วงละเมิดทางเพศไม่ได้ มีอยู่ ๒ ประเภท คือ หญิงต้องห้าม และชายต้องห้าม หากผู้ใดประพฤติดิฉันกับหญิงหรือชายต้องห้าม ผู้นั้นผิดศีล ถ้าทั้งสองฝ่ายเป็นผู้ต้องห้ามด้วยกัน ประพฤติผิดร่วมกัน ก็ผิดศีลทั้งสองฝ่าย บุคคลที่เป็นหญิงแต่มีจิตใจเป็นชาย และบุคคลที่เป็นชายแต่มีจิตใจเป็นหญิง ก็อนุโลมในบุคคลต้องห้ามตามสิกขาบทนี้ด้วย

หญิงต้องห้าม

หญิงต้องห้าม หมายถึงบุคคลต้องห้ามสำหรับชาย มี ๓ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑. สสสามิกา หญิงมีสามี หมายถึง หญิงที่อยู่กินกับฝ่ายชายฉันทรรยาสามี ทั้งที่แต่งงานหรือไม่ได้แต่งงาน รวมถึงหญิงที่รับสิ่งของมีทรัพย์เป็นต้นของฝ่ายชายแล้วอมอยู่กับฝ่ายชายนั้น ตลอดถึงหญิงที่ฝ่ายชายรับเลี้ยงดูเป็นภรรยา จะได้จดทะเบียนสมรสกันตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม

หญิงประเภทนี้ จะหมดภาวะที่เป็นหญิงต้องห้ามก็ต่อเมื่อหย่าขาดจากสามีหรือสามีตายแล้ว แม้หญิงที่สามีถูกกักขัง เช่น ถูกจำคุก หากยังไม่ได้หย่าขาดจากกัน ก็ถือว่าเป็นหญิงต้องห้าม หรือสามีต้องโทษจำคุกตลอดชีวิต หญิงนั้นก็ยังมีอยู่ในฐานะต้องห้ามตราบเท่าที่สามียังมีชีวิตอยู่ ชายใดประพฤติดิฉันต่อหญิงมีสามี ถือว่าผิดศีล

๒. ภาติกรุชิตา หญิงที่ญาติรักษา หมายถึง หญิงที่มีญาติเป็นผู้ปกครอง ไม่เป็นอิสระแก่ตน เพราะอยู่ในการปกครองดูแลพิทักษ์รักษาของบิดามารดา ญาติพี่น้อง หรือวงศ์ตระกูล ชายใดประพฤติดิฉันต่อหญิงที่ญาติรักษา ถือว่าผิดศีล

หญิงที่ญาติรักษานั้น เมื่อรับของหมั้นจากฝ่ายชายและตกลงจะแต่งงานกัน นับแต่รับของหมั้นแล้ว หญิงนั้นถือว่าอยู่ในการรักษาทั้งของญาติและของคู่หมั้น จะพ้นจากการรักษาของคู่หมั้นก็ต่อเมื่อได้คืนของหมั้นหรือบอกเลิกการหมั้นนั้นแล้ว

๓. ธมมกรุชิตา หญิงที่ธรรมรักษา หมายถึง หญิงที่มีศีลธรรม กฎหมาย หรือจารีตคุ้มครองรักษา มี ๒ ประเภท คือ หญิงผู้เป็นเทือกเถาเหล่ากอของตน และหญิงมีข้อห้าม

หญิงต้องห้ามโดยพิสดาร มี ๒๐ ประเภท คือ

๑. มาตุกรุชิตา หญิงที่มารดารักษา
๒. ปิตุกรุชิตา หญิงที่บิดารักษา
๓. มาตูปิตุกรุชิตา หญิงที่มารดาบิดารักษา
๔. ภาตุกรุชิตา หญิงที่พี่ชายน้องชายรักษา

๕. ภคินีรักขिता หญิงที่พี่สาวน้องสาวรักษา
๖. ญาติรักขिता หญิงที่ญาติรักรักษา
๗. โคตตรรักขिता หญิงที่ชนที่มีสกุลหรือแซ่รักษา
๘. ธมมรักขिता หญิงที่ธรรมรักษา
๙. สามิรักขिता หญิงที่สามรักษา
๑๐. สปริทณหา หญิงที่กฎหมายคุ้มครอง
๑๑. ธนีกตา หญิงที่ขายซื้อมาเป็นภรรยา
๑๒. ฉนวนวาสินี หญิงที่อยู่กับชายด้วยความรักใคร่กันเอง
๑๓. โภควาสินี หญิงที่อยู่เป็นภรรยาชายด้วยโภคสมบัติ
๑๔. ปฏวาสินี หญิงซึ่งใจได้ผ่านงูผ้าไหมแล้วอยู่เป็นภรรยา
๑๕. โอทปตติกินี หญิงที่ขายขอเป็นภรรยาด้วยพิธีแต่งงาน
๑๖. โอภตจุมพตา หญิงที่ขายช่วยปลงภาระอันหนักลงจากศีรษะแล้วอยู่เป็นภรรยา
๑๗. ทาสีภริยา หญิงคนใช้ที่เป็นภริยา
๑๘. กมมการินีภริยา หญิงรับจ้างทำงานที่เป็นภริยา
๑๙. ธชาหญา หญิงเชลยที่เป็นภริยา
๒๐. มุหุตติกา หญิงที่ขายอยู่ด้วยชั่วคราว

ถ้าชายล่วงในหญิง ๒๐ จำพวกนี้ แม้จำพวกใดจำพวกหนึ่งพร้อมด้วยองค์ตามที่กล่าวแล้ว ก็ขาดจากสิกขาบทที่ ๓ คือ กามเมสุมิจฉาจาร

หญิงผู้เป็นเทือกเถาเหล่ากอของตน เทือกเถา หมายถึง หญิงซึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่ นับย้อนขึ้นไปทางบรรพบุรุษ ๓ ชั้น คือ ย่าทวด ยายทวด ย่า ยาย และมารดาของตนเอง เหล่ากอ หมายถึง หญิงผู้สืบสันดานจากตน นับลงไปสามชั้น คือ ลูก หลาน และเหลน ชายใดประพฤติดื้อต่อหญิงผู้เป็นเทือกเถาเหล่ากอของตน ถือว่าผิดศีล

หญิงมีข้อห้าม มี ๒ ประเภท คือ

๑. หญิงประพฤติพรหมจรรย์ ได้แก่ ภิกษุณี สามเณรี สิกขมานา แม่ชี และอุบาสิกาผู้รักษาศีล ๘ หรืออุโบสถศีล

๒. หญิงที่กฎหมายจารีตประเพณีรักษา ได้แก่ หญิงที่กฎหมายจารีตประเพณีห้ามมิให้ล่วงละเมิด เช่น หญิงที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ หญิงพิการทุพพลภาพ เป็นต้น

ชายต้องห้าม

ชายต้องห้าม หมายถึง บุคคลต้องห้ามสำหรับหญิง มี ๒ ประเภท คือ ชายอื่นนอกจากสามีของตนสำหรับหญิงที่มีสามี และชายที่จารีตห้ามสำหรับหญิงทั่วไป

๑. ชายอื่นนอกจากสามีตน เป็นบุคคลต้องห้ามสำหรับหญิงที่มีสามี

๒. ชายที่จารีตห้าม ได้แก่ นักบวชในศาสนาที่ห้ามเสพเมถุน เช่น ภิกษุ สามเณร เป็นต้น เป็นบุคคลต้องห้ามสำหรับหญิงทั่วไป ทั้งที่มีสามีและไม่มีสามี หญิงใดประพฤติดื้อต่อชายต้องห้าม ถือว่าผิดศีล หากมีความยินดียพร้อมใจกันในการล่วงประเวณี ก็ผิดศีลทั้งสองฝ่าย

ศีลสิกขาบทที่ ๓ นี้ ผู้ใดประพฤติดื้อต่อบุคคลต้องห้ามดังกล่าวมาทั้งหมด ถือว่าผิดศีล หากทั้งสองฝ่ายมีความยินดียพร้อมใจในการล่วงประเวณี ก็ผิดศีลทั้งสองฝ่าย นอกจากการห้ามประพฤติดื้อประเวณีแล้ว ยังห้ามการกระทำในสถานที่ไม่สมควร เช่น โบสถ์ วิหาร ลานพระเจดีย์ เป็นต้น ผู้รักษาศีลตามสิกขาบทนี้พึงเว้นแม้การผูกสมัครรักใคร่ฉันชูสาว การเกี้ยวพาราสี การพูดแคะ การเล่นหุเล่นตา หรือแม้แต่การใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์กับบุคคลต้องห้ามในเชิงชูสาว เพราะเป็นเหตุให้ล่วงละเมิดศีลข้อนี้ได้ง่าย

๔. หลักวินิจัย

การล่วงละเมิดสิกขาบทที่ ๓ ที่ทำให้ศีลขาด ประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

๔.๑ หญิงหรือชายนั้น เป็นบุคคลต้องห้าม

๔.๒ จิตคิดจะเสพ

๔.๓ พยายามเสพ

๔.๔ อวัยวะเครื่องเสพจดถึงกัน

๕. โทษของการล่วงละเมิด

ผู้ที่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่ ๓ คือ ประพฤติผิดในกาม จะมีโทษมากหรือน้อย ตามคุณความดีของคนที่ถูกล่วงละเมิด ความแรงของกิเลสและความพยายาม นอกจากนั้น ผู้ที่ล่วงละเมิดย่อมได้บรรณวิบาก ดังนี้

๕.๑ ย่อมเกิดในนรก

๕.๒ ย่อมเกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน

๕.๓ ย่อมเกิดในกำเนิดเปรตวิสัย

๕.๔ ย่อมเป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพ ชีวีเหี่ยว หมดไปด้วยโรค

๕.๕ โทษเบาที่สุด หากเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นผู้มีศัตรูรอบด้าน

ตัวอย่างโทษของการล่วงละเมิดเบญจศีลสิกขาบทที่ ๓

เรื่อง จุฬารณคคหบัณฑิต

ครั้งโบราณกาล ได้มีชายหนุ่มชาวพาราณสีคนหนึ่ง นามว่าจุฬารณคคหบัณฑิต เรียนวิชา กับอาจารย์ทิศาปาโมกข์ที่เมืองตักกศิลา เขาเป็นชายหนุ่มหน้าตาดี มีความประพฤติเรียบร้อย เรียนเก่ง เป็นที่รักใคร่ของอาจารย์ เมื่อเรียนศิลปวิทยาจบแล้ว จึงลาอาจารย์กลับบ้าน อาจารย์ได้ยกลูกสาวคนหนึ่ง ให้เป็นภรรยา ในระหว่างทางได้เกิดการต่อสู้กับพวกโจรที่มาคอยดักปล้น ได้ฆ่าโจรตายไปหลายคน จนลูกศร ในมือหมด จึงต่อสู้กับหัวหน้าโจรด้วยมือเปล่า บอกให้ภรรยานำดาบมาให้ แต่ภรรยากลับเกิดความรักในตัวโจร ที่ตนเพิ่งจะพบเห็นเดี๋ยวนั้นเอง จึงส่งดาบให้โจรฆ่าชายหนุ่มตาย

โจรพานางไปถึงแม่น้ำสายหนึ่ง คิดว่า หญิงคนนี้พบชายอื่นแล้ว คงจะให้ฆ่าเราเหมือนกับให้เรา ฆ่าสามีเธอ เราไม่ต้องการผู้หญิงคนนี้ จึงออกอุบายหลอกลวงเอาทรัพย์สินเงินทองของเธอจนหมดสิ้น แล้วก็จากไป โดยทิ้งคำพูดไว้กับเธอว่า แม่คนงามเธอเอาสามีที่เคยเซยชิดกันมานาน แลกกับฉันซึ่งมิใช่สามี ที่ไม่เคยเซยชิด วันหลังเธอคงจะเอาฉันแลกกับชายอื่นอีก ฉันจะหนีเธอไปให้ไกลที่สุดเท่าที่จะไกลได้ หญิงสาว คนนั้นไม่มีใครคบหาสมาคมด้วย เพราะประพฤติผิดศีลข้อที่ ๓ นั้นนั่นเอง

๖. อานิสงส์ของการรักษา

ผู้รักษาสิกขาบทที่ ๓ ย่อมได้รับอานิสงส์ ดังนี้

- ๖.๑ ไม่มีศัตรูเบียดเบียน
- ๖.๒ เป็นที่รักของคนทั้งหลาย
- ๖.๓ มีทรัพย์สมบัติบริบูรณ์
- ๖.๔ ไม่เกิดเป็นหญิงหรือเป็นกระเทย
- ๖.๕ เป็นผู้สง่า มีอำนาจมาก
- ๖.๖ มีอินทรี ๕ บริบูรณ์
- ๖.๗ มีความสุข ไม่ต้องทำงานหนัก

สิกขาบทที่ ๓ นี้ เป็นหลักประกันครอบครัว ต้องการให้เว้นจากการประพฤติดีกในกาม ควบคุม ตนเองได้ มีความสำรวมระวังในกาม ยินดีพอใจเฉพาะคู่ครองของตน รักษาเกียรติของตนและผู้อื่น ทำให้อยู่ ร่วมกันอย่างไว้วางใจกัน

เบญจศีล สิกขาบทที่ ๔

มุสาวาทา เวรมณี

เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ

๑. ความมุ่งหมาย

สิกขาบทนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อห้ามการตัดประโยชน์ทางวาจา ป้องกันการทำลายทั้งประโยชน์ตน คือ คุณธรรมที่มีในตน และประโยชน์ผู้อื่นที่จะพึงได้รับด้วยการพูดเท็จ หรือด้วยการให้ข้อมูลข่าวสารที่ไม่เป็นจริง คนทั้งหลายย่อมชอบและเชื่อถือความจริงด้วยกันทุกคน จะถามหรือฟังข้อความอะไรกับใคร ก็ต้องการความจริง แม้จะให้ใครเชื่อถ้อยคำของตน ก็ต้องอ้างความจริงขึ้นมาพูด เมื่อความจริงเป็นเช่นนั้น ผู้ใดพูดมุสาก็ชื่อว่าเป็นการตัดประโยชน์ทั้งของตนและคนอื่น สิกขาบทนี้มุ่งส่งเสริมให้รักษาความซื่อสัตย์สุจริต ความซื่อตรงต่อกัน อันเป็นเหตุนำมาซึ่งความรักความสามัคคีของหมู่คณะ

๒. เหตุผลของการรักษา

ในพุทธศาสนาสุภาสิต ได้กล่าวถึงลักษณะของคนชอบพูดเท็จไว้ว่า “นตฺถิ อการิยํ ปาปํ มุสาวาทิสฺส ชนฺตฺโน แปลว่า ไม่มีความชั่วอะไรที่คนชอบพูดเท็จจะทำได้” เพราะคนชอบพูดเท็จ พูดโกหกหลอกลวงหรือพูดมีเลศนัยในแง่มุมต่าง ๆ นั้น ได้ชื่อว่าทำลายคุณธรรมในจิตใจของตนเอง และทำลายประโยชน์ของผู้อื่น ในการพูดเท็จนั้น คนโกหกจะได้รับผลเสียหายร้ายแรง คือ จะกลายเป็นคนเหลวแหลกขาดความน่าเชื่อถือ ดังนั้น ท่านจึงห้ามไม่ให้ล่วงละเมิดศีลข้อนี้

๓. ข้อห้าม

สิกขาบทนี้ ห้ามการพูดเท็จ เมื่อมุ่งความจริงเป็นหลัก จึงกำหนดข้อห้ามไว้ ๓ อย่าง คือ มุสา อนุโลมมุสา และปฏิสสวะ การพูดมุสาทำให้ศีลขาด ส่วนอนุโลมมุสาและปฏิสสวะ ทำให้ศีลต่างพร้อย

มุสา

มุสา แปลว่า เท็จ ได้แก่ โกหก หมายถึง การทำเท็จทุกอย่าง การแสดงความเท็จเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจผิดนั้น ทำได้ทั้งทางวาจาและทางกาย ดังนี้

ทางวาจา คือ พูดออกมาเป็นคำเท็จ ตรงกับคำว่าโกหก ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันอยู่แล้ว

ทางกาย คือ การแสดงกิริยาอาการที่เป็นเท็จ เช่น การเขียนจดหมายโกหก การเขียนรายงานเท็จ การทำหลักฐานปลอม การตีพิมพ์ข่าวสารอันเป็นเท็จ การเผยแพร่ข่าวสารอันเป็นเท็จทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ การทำเครื่องหมายให้คนอื่นหลงเชื่อและเข้าใจผิด รวมถึงการใช้ใบให้คนอื่นเข้าใจผิด เช่น สันติริษะในเรื่องควรรับ หรือพยักหน้าในเรื่องที่ควรปฏิเสธ

มุสา มีประเภทที่จะพึงพรรณนาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

ปด ได้แก่ มุสาตรง ๆ โดยไม่อาศัยมูลเลย เช่น ไม่เห็นว่าเป็น เห็นไม่รู้ว่ารู้ ไม่มีว่ามี เป็นต้น

ส่อเสียด คือ พุดยุแหยงเพื่อให้เขาแตกกันและพุดให้ตนเองเป็นที่รัก

หลอก คือ พุดเพื่อจะโกงเขา พุดให้เขาเชื่อ พุดให้เขาเสียของให้ตน

ยอ คือ พุดเพื่อจะยกย่องเขา พุดให้เขาเสื่อมตัวและหลงตัวผิด

กลับคำ คือ พุดไว้แล้วแต่ตอนหลังไม่ยอมรับ ปฏิเสธว่าไม่ได้พุด

ทนสาบาน ได้แก่ กิริยาที่เสียงสัจว่าจะพุดความจริง หรือจะทำตามคำสาบาน แต่ไม่ได้พุด หรือทำตามนั้น เช่น พยานทนสาบานแล้วเบิกคำเท็จ เป็นต้น

ท่าเล่ห์กระเท่ห์ ได้แก่ กิริยาที่อวดอ้างความศักดิ์สิทธิ์อันไม่เป็นจริง เพื่อให้คนหลงเชื่อนิยม ยกย่อง และเป็นอุบายหาลาภแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน เช่น อวดรู้วิชาคงกระพันว่าฟันไม่เข้ายังไม่ออกเป็นต้น

มารยา ได้แก่ กิริยาที่แสดงอาการให้เขาเห็นผิดจากที่เป็นจริง เช่น เป็นคนหุสึล ทำท่าทางเคร่งครัด ให้เขาเห็นว่า เป็นคนมีศีล

ท่าเลศ ได้แก่ พุดมุสาเล่นสำนวน พุดคลุมเครือให้ผู้ฟังเข้าใจผิด เช่น เห็นคนวิ่งหนีเขามา เมื่อผู้ไล่ติดตามมาถาม จึงย้ายไปยืนที่อื่นแล้วพุดว่าตั้งแต่มายืนที่นี่ไม่เห็นใครเลย

เสริมความ ได้แก่ พุดมุสาอาศัยมูลเดิม แต่เสริมความให้มากกว่าที่เป็นจริง เช่น โฆษณาสรรพคุณสินค้าเกินความเป็นจริง เป็นต้น

อำความ ได้แก่ พุดมุสาอาศัยมูลเดิม โดยตัดข้อความที่ไม่ประสงค์จะให้รู้ออกเสีย เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจเป็นอย่างอื่น เช่น เรื่องมากพุดให้เหลือน้อยเพื่อปิดความบกพร่อง

บุคคลพุดด้วยวาจาหรือทำกิริยาแสดงท่าทางอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้อื่นรู้แล้วเขาจะเชื่อหรือไม่เชื่อไม่เป็นประมาณ บุคคลผู้พุดหรือแสดงอาการนั้นได้ชื่อว่า พุดมุสาในสิกขาบทนี้

อนุโลมมุสา

อนุโลมมุสา คือ การพุดเรื่องไม่เป็นจริง แต่มิได้มีเจตนาจะทำให้ผู้ฟังเข้าใจผิดหรือหลงเชื่อ เพียงแต่พุดเพื่อให้เจ็บใจ มีประเภทที่จะพึงพรรณนาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

เสียดแทง ได้แก่ กิริยาที่พุดให้ผู้อื่นเจ็บใจ ด้วยอ้างเรื่องที่ไม่เป็นจริง เช่น ประชด คือ การกล่าวแดกดันยกให้สูงกว่าพื้นเพเดิมของเขา หรือ ด่า คือ การกล่าวถ้อยคำหยาบช้าเลวทรามกดให้ต่ำกว่าพื้นเพเดิมของเขา

สับลับ ได้แก่ พุดกลับกรอกเชื่อไม่ได้ พุดด้วยความคะนองปาก แต่ผู้พุดไม่ได้ตั้งใจจะ使人อื่นเข้าใจผิด เช่น รับปากแล้วไม่ทำตามที่ได้รับนั้น

อนุโลมมุสา นี้แม้จะมีได้เป็นมุสา คือ คำเท็จโดยตรง แต่ก็นับเข้าในมุสา ไม่ควรพูด พูดแล้วมีโทษ ผู้นิยมความสุภาพแม้จะว่ากล่าวลูกหลานก็ไม่ควรใช้คำตำหนิหรือคำเสียดแทง ควรใช้คำสุภาพ แสดงโทษผิดให้รู้สึกตัวแล้วห้ามปรามมิให้กระทำต่อไป

ปฏิสสวะ

ปฏิสสวะ ได้แก่ การรับคำของคนอื่นด้วยความตั้งใจจะทำตามที่รับคำนั้นไว้จริง แต่ภายหลังเกิดกลับใจไม่ทำตามที่ได้รับคำนั้น ทั้งที่ตนพอจะทำตามที่รับคำนั้นได้ มีประเภทที่จะพึงพรรณนาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

ผิตสฺสญฺญา หมายถึง การไม่ทำตามที่ตกลงกันไว้ เช่น ตกลงกันว่าจะเลิกค้าสิ่งเสพติด แต่พอได้โอกาสก็กลับมาค้าอีก

คินคา หมายถึง การไม่ทำตามที่ได้รับปากไว้ เช่น รับปากจะให้สิ่งของแล้วไม่ได้ให้ ตามที่ได้รับปากไว้

ถ้อยคำที่ไม่จัดเป็นมุสาวาท

ผู้พูดพูดตามความสำคัญของตน เรียกว่า ยถาสฺสญฺญา หรือตามวรรณกรรม ซึ่งเป็นคำพูดไม่จริง แต่ไม่มีความประสงค์จะให้ผู้ฟังเชื่อ ไม่เข้าข่ายผิตสฺสญฺญาตามสิกขาบทที่ ๔ นี้ มีประเภทที่จะพึงพรรณนาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

โวหาร ได้แก่ ถ้อยคำที่ใช้เป็นธรรมเนียม เพื่อความไพเราะของภาษา เช่น การเขียนจดหมาย ที่ลงท้ายว่า ด้วยความนับถืออย่างสูง เป็นโวหารการเขียนตามแบบธรรมเนียมสารบรรณ ซึ่งในความเป็นจริง ผู้เขียนอาจไม่ได้นับถืออย่างสูง หรืออาจไม่ได้นับถือเช่นนั้นด้วยซ้ำไป

นิยาย ได้แก่ เรื่องที่แต่งขึ้น เรื่องที่เล่ากันมา เรื่องที่นำมาอ้างเพื่อเปรียบเทียบให้ได้ใจความเป็นหลัก เช่น นิทาน ละคร ลิเก ซึ่งในท้องเรื่องนั้นอาจมีเนื้อหาที่ไม่เป็นความจริง แต่ผู้แต่งไม่ได้ตั้งใจให้คนหลงเชื่อ เพียงแต่แต่งแสดงเนื้อหาไปตามท้องเรื่อง

สำคัญผิต ได้แก่ คำพูดที่ผู้พูดสำคัญผิตว่าเป็นอย่างนั้น ทั้งที่ความจริงมิได้เป็นเช่นนั้น คือ ผู้พูดพูดไปตามความเข้าใจของตน เช่น ผู้พูดจำวันผิต จึงบอกผู้ถามไปตามวันที่จำผิตนั้น เป็นต้น

พลั้ง ได้แก่ คำพูดที่พลาดไปโดยที่ไม่ได้ตั้งใจหรือไม่ทันคิด เช่น ผู้พูดตั้งใจจะพูดอย่างหนึ่ง แต่กลับพลาดไปพูดเสียอีกอย่างหนึ่ง

๔. หลักวินิจจัย

การล่องละเมตสิกขาบทที่ ๔ ที่ทำให้ศีลขาด ประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

๔.๑ เรื่องไม่จริง

๔.๒ จิตคิดจะพูดให้ผิด

๔.๓ พยายามพูดออกไป

๔.๔ ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความนั้น

คำอธิบายองค์ ๔ ของศีลข้อนี้ มีดังนี้

องค์ที่ ๑ เรื่องไม่จริง คือ เรื่องที่พูดนั้นไม่มีความจริง ไม่เป็นจริง เช่น ฝนไม่ตก แต่กลับพูดว่า ฝนตก

องค์ที่ ๒ จิตคิดจะพูดให้ผิด คือ ผู้พูดตั้งใจจะพูดให้ผิดจากความเป็นจริง

องค์ที่ ๓ พยายามพูดออกไป คือ ผู้พูดได้พูดคำไม่จริงนั้น ๆ ออกไป หรือได้กระทำเท็จ ด้วยความจงใจ ซึ่งมีใช้เป็นเพียงความคิดที่อยู่ในใจ

องค์ที่ ๔ ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความนั้น คือ ผู้ฟังเข้าใจความหมายเหมือนอย่างกับผู้พูดพูดออกไป ส่วนผู้ฟังจะเชื่อหรือไม่นั้นไม่สำคัญ

๕. โทษของการล่องละเมต

ผู้ที่ล่องละเมตสิกขาบทที่ ๔ คือ ประพตีมุสาวาท จะมีโทษมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับประโยชน์ที่จะถูกตัดรอน หมายความว่าถ้าการพูดเท็จนั้นทำให้เสียประโยชน์มากก็มีโทษมาก เช่น ชาวบ้านที่ไม่ต้องการให้ของ ๆ ตน พูดออกไปว่าไม่มี ก็ยังมีโทษน้อย แต่ถ้าเป็นพยานเท็จ ก่อให้เกิดความเสียหายมากก็มีโทษมาก เป็นต้น นอกจากนั้น ผู้ที่ล่องละเมตย่อมได้รับกรรมวิบาก ดังนี้

๕.๑ ย่อมเกิดในนรก

๕.๒ ย่อมเกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน

๕.๓ ย่อมเกิดในกำเนิดเปรตวิสัย

๕.๔ ย่อมเป็นผู้มีวาจาไม่เป็นที่เชื่อถือ มีกลิ่นปากเหม็นจัด

๕.๕ โทษเบาที่สุด หากเกิดเป็นมนุษย์ จะถูกกล่าวดูอยู่เสมอ

ตัวอย่างโทษของการล่วงละเมิดเบญจศีลสิกขาบทที่ ๔

เรื่อง หมอตา

ในอดีตกาล ในพระนครพาราณสี ได้มีจักษุแพทย์คนหนึ่ง เทียวรักษาคนตามหมู่บ้าน ตำบลต่าง ๆ ต่อมาได้พบกับหญิงคนหนึ่ง กำลังทุกข์ทรมานด้วยโรคตา จนเกือบจะมองไม่เห็น หมอตรวจดูอาการแล้วบอกว่าพอจะรักษาให้หายเป็นปกติได้ นางจึงตอบว่า ถ้าคุณหมอรักษาดิฉันให้หายเป็นปกติได้ ดิฉันกับลูกชาย ลูกสาว จะยอมเป็นทาสรับใช้ไปตลอดชีวิต หมอจึงตกลงรักษาให้ ต่อมาไม่นานดวงตาของเธอก็หายเป็นปกติ เธอกลัวว่า จะต้องเป็นทาสของหมอตามที่ให้สัญญาไว้ เมื่อหมอมารักษาอาการจึงแกล้งพูดโกหกว่า ก่อนนี้ ดวงตาของดิฉันเจ็บปวดเพียงเล็กน้อย แต่พอหยอดยาของท่านแล้ว กลับเจ็บปวดมากกว่าเดิม หมอรู้ทันว่า ผู้หญิงคนนี้หลอกลวงเรา เพราะต้องการจะไม่ให้ค่ารักษา โกรธมาก จึงปรุงยาขมขื่นใหม่ให้ เมื่อนางใช้น้ำนั้น หยอดตาแล้ว ตาทั้ง ๒ ข้างได้บอดสนิท สตรีนั้นตาบอดเพราะการกล่าวเท็จ

๖. อานิสงส์ของการรักษา

ผู้รักษาสิกขาบทที่ ๔ ย่อมได้รับอานิสงส์ ดังนี้

- ๖.๑ มีอินทรี ๕ ผ่องใส
- ๖.๒ มีวาจาไพเราะ มีโรพินสม่าเสมอเป็นระเบียบดี
- ๖.๓ มีร่างกายสมส่วนบริบูรณ์ ผิวพรรณเปล่งปลั่ง
- ๖.๔ มีกลิ่นปากหอมเหมือนกลิ่นดอกบัว
- ๖.๕ มีวาจาศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เชื่อถือของคนทั่วไป
- ๖.๖ ไม่พูดติดอ่าง ไม่เป็นใบ้
- ๖.๗ มีริมฝีปากแดงระเรื่อและบาง

สิกขาบทที่ ๔ นี้ เป็นหลักประกันความเชื่อถือ ต้องการให้เว้นจากการพูดเท็จ ซึ่งเป็นการทำลายประโยชน์ของผู้อื่น ให้มีความซื่อตรงซื่อสัตย์และจริงใจต่อกัน ทำให้เชื่อถือไว้วางใจกัน ก่อให้เกิดมิตรภาพที่ถาวรและอยู่ร่วมกันด้วยความรักความสามัคคี

เบญจศิลป์ สิกขาบทที่ ๕

สุราเมรยัมขบปมาทัญฐานา เวรมณี

เจตนาจเว้นจากการดื่มน้ำเมา

๑. ความมุ่งหมาย

สิกขาบทนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อให้บุคคลในสังคมรู้จักรักษาสติสัมปชัญญะของตนให้สมบูรณ์ ไม่กระทำการอันเป็นโทษแก่ตน ครอบครัว และสังคม ส่งเสริมการรักษาสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน และป้องกันปัญหาสิ่งเสพติดของสังคมประเทศชาติ

๒. เหตุผลของการรักษา

สุราและสิ่งเสพติดทุกชนิด เป็นสาเหตุสำคัญในการทำลายสติสัมปชัญญะของคนเรายิ่งกว่าสิ่งใด คนที่ขาดสติสัมปชัญญะย่อมตั้งอยู่ในความประมาทเลินเล่อ สร้างความเสียหายทั้งแก่ตนเอง สังคม และประเทศชาติ สามารถกระทำความผิดศีลข้ออื่น ๆ ได้โดยง่าย ปิดโอกาสในการทำความดีทั้งหลาย เป็นบ่อเกิดแห่งโรคภัยไข้เจ็บ การทะเลาะวิวาท และอาชญากรรมต่าง ๆ ยิ่งไปกว่านั้น ผู้ที่ตกเป็นทาสสิ่งเสพติด แม้มีชีวิตอยู่ก็เสมือนตายทั้งเป็น ดังนั้น ท่านจึงห้ามไม่ให้ล่วงละเมิดสิกขาบทนี้

๓. ข้อห้าม

สิกขาบทนี้ ห้ามดื่มน้ำเมา ห้ามเสพสิ่งเสพติดให้โทษ อันเป็นสาเหตุแห่งความประมาท คือ ทำให้สติฟั่นเฟือน

น้ำเามี ๒ ชนิด คือ สุราและเมรย

สุรา หมายถึง น้ำเมาที่ได้จากการกลั่น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เหล้า ซึ่งกลั่นสกัดให้มีรสเมาแรงยิ่งขึ้น ในคัมภีร์วินัยปิฎก จำแนกสุราเป็น ๕ ชนิด คือ สุราทำด้วยแป้ง สุราทำด้วยขนม สุราทำด้วยข้าวสุก สุราที่ใส่เชื้อ สุราที่ใส่เครื่องปรุงต่าง ๆ

เมรย หมายถึง น้ำเมาที่ยังไม่ได้กลั่น เป็นแต่เพียงของดอง เช่น สาโท เหล้าดิบ กระแช่น้ำตาลเมา เครื่องดื่มที่มีสารแอลกอฮอล์ผสมทุกชนิด ในคัมภีร์วินัยปิฎก จำแนกเมรยเป็น ๕ ชนิด คือ เมรยทำด้วยดอกไม้ เมรยทำด้วยผลไม้ เมรยทำด้วยน้ำผึ้ง เมรยทำด้วยน้ำอ้อย เมรยที่ใส่เครื่องปรุงต่าง ๆ

สิ่งเสพติดอื่น ๆ เช่น ฝิ่น กัญชา มอร์ฟิน เฮโรอีน ยาบ้า ยาไอซ์ เป็นต้น ก็ห้ามตามสิกขาบทนี้

๔. หลักวินิจัย

การล่วงละเมิดสิกขาบทที่ ๕ ที่ทำให้ศีลขาด ประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

๔.๑ น้ำนั้นเป็นน้ำเมา

๔.๒ จิตคิดจะดื่ม

๔.๓ พยายามดื่ม

๔.๔ ดื่มให้ล่วงล้ำคองไป

หลักวินิจัยการล่วงละเมิดสิกขาบทที่ ๕ นี้ นอกเหนือจากวิธีการดื่มแล้ว สิ่งเสพติดอื่น ๆ ที่เสพด้วยวิธีการฉีด สูบ รมควัน หรือวิธีอื่นใดที่ทำให้สิ่งเสพติดนั้นเข้าสู่ร่างกาย ก็อนุโลมตามหลักวินิจัยนี้

๕. โทษของการล่วงละเมิด

ผู้ที่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่ ๕ คือ ดื่มสุรา เมรัย เสพสิ่งเสพติด จะมีโทษมากหรือน้อย ตามอกุศลจิตหรือกิเลสในการดื่ม ตามปริมาณที่ดื่ม และตามผลที่จะก่อให้เกิดการกระทำผิดพลาดชั่วร้าย นอกจากนั้น ผู้ที่ล่วงละเมิดย่อมได้รับกรรมวิบาก ดังนี้

- ๕.๑ ย่อมเกิดในนรก
- ๕.๒ ย่อมเกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน
- ๕.๓ ย่อมเกิดในเปรตวิสัย
- ๕.๔ ย่อมเป็นผู้มีสติไม่สมประกอบ
- ๕.๕ โทษเบาที่สุด หากเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นบ้า

โทษของการดื่มน้ำเมาและสิ่งเสพติด มี ๖ ประการ คือ

๑. เป็นเหตุทำให้เสียทรัพย์ เมื่อบุคคลดื่มสุราและเสพสิ่งเสพติดเนื่อง ๆ ย่อมจะเลิกละ เป็นเหตุให้ติดสุราและเป็นทาสสิ่งเสพติด ทั้งเป็นเหตุทำให้มีวุ่นวายในอบายมุขอื่น ๆ ตามมา เช่น เทียวผู้หญิง เทียวกลางคืน เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร จึงเป็นเหตุทำให้เสียทรัพย์ พอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

- ๑.๑ เสียทรัพย์เพราะซื้อมาดื่มหรือเสพเองและเลี้ยงคนอื่น
- ๑.๒ เสียทรัพย์เพราะสิ่งเสพติดมีราคาแพง
- ๑.๓ เสียทรัพย์เพราะเพิ่มปริมาณการดื่มการเสพ
- ๑.๔ เสียทรัพย์เพราะรักษาโรคที่เกิดจากสิ่งเสพติด

๒. เป็นเหตุก่อการทะเลาะวิวาท คนที่ขาดสติเพราะดื่มสุราหรือเป็นทาสสิ่งเสพติด ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้ มีจิตใจแปรปรวนผิดปกติ มีความกล้า บ้าบิ่น บันดาลโทสะ หงุดหงิด ฉุนเฉียว มุทะลุ วู่วาม ไม่เกรงกลัวใคร ชอบพูดพาล้ามั่วยั่วโทสะ ลวนลามคนอื่น ทะเลาะวิวาทหรือทำร้ายคนใกล้ชิดและคนอื่น ได้โดยง่าย โดยที่สุดถึงกับฆ่ากันตายก็มี

๓. เป็นเหตุเกิดโรค สิ่งเสพติดเมื่อเสพเข้าไปแล้วมีผลทำให้บั่นทอนสุขภาพ เกิดโรคในร่างกายหลายชนิดได้ง่าย ในวงการแพทย์ยืนยันตรงกันว่า สุราเป็นวัตถุที่เป็นอันตรายต่ออวัยวะทางเดินอาหาร ระบบประสาท ทางเดินของโลหิต ต่อมไทรอยด์ และระบบการหายใจ จึงเป็นเหตุทำให้เกิดโรคต่าง ๆ ดังนี้

๓.๑ โรคทางระบบประสาท เช่น นอนไม่หลับ จิตหลอน ประสาทหลอน พร่าเพ้อ กล้ามเนื้อส่วนปลายแขนขาอ่อนแรง ชีมิเศร่า ลมชัก ระวัง

๓.๒ โรคมะเร็ง เช่น มะเร็งในปากและช่องปาก มะเร็งหลอดอาหาร มะเร็งลำไส้ใหญ่ มะเร็งกระเพาะอาหาร มะเร็งตับ มะเร็งเต้านมในผู้หญิง มะเร็งรังไข่

๓.๓ โรคเรื้อรัง เช่น ตับอ่อนอักเสบเฉียบพลัน เบาหวาน ตับอักเสบ กระเพาะอาหารอักเสบ โรคต่อมหมวกไต กระจกพรุน โรคเกาต์ พิษสุราเรื้อรัง

๓.๔ โรคทางระบบหลอดเลือดและหัวใจ เช่น เส้นเลือดที่เลี้ยงหัวใจตีบ กล้ามเนื้อหัวใจเสื่อม ความดันโลหิตสูง เสื่อมสมรรถภาพทางเพศ สมองส่วนนอกสลับผ่อ หัวใจเต้นผิดจังหวะ หัวใจล้มเหลว

๔. เป็นเหตุเสียชื่อเสียง คนที่ติดสุราหรือเป็นทาสสิ่งเสพติด มีสติพินเพื่อน ย่อมกระทำความผิดทำลายชื่อเสียงทุกอย่างที่ตนได้สั่งสมมา จึงเป็นเหตุเสียชื่อเสียงพอจะพรรณนาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

๔.๑ เสียความนิยมเคารพนับถือ

๔.๒ เสียความเป็นแบบอย่างที่ดีของครอบครัว ลูกหลาน และคนทั่วไป

๔.๓ เสียสถานภาพที่ดีทางสังคม เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เป็นต้น

๔.๔ ถูกตีเตียน

๕. เป็นเหตุให้ไม่รู้จักละอาย วิญญูชนย่อมสงวนศักดิ์ศรีเกียรติของตนเอง จึงไม่ทำสิ่งที่น่าอดสูให้คนทั้งหลายดูหมิ่น แต่สุราและสิ่งเสพติดทำให้คนที่เสพแล้ว ลืมเกียรติยศศักดิ์ศรีของตนเอง แสดงกิริยาจากอันน่าอดสูได้ทุกอย่าง มีนอนกลางถนน ถ่ายอุจจาระปัสสาวะต่อหน้าสาธารณชน เปิดเผยอวัยวะอันพึงปกปิด พุดจาหยาบคาย พุดเพื่อเจ้า พุดเรื่องที่ไม่ควรเปิดเผย เป็นต้น

๖. บั่นทอนกำลังปัญญา สุราและสิ่งเสพติดทำลายระบบประสาท ทำลายสติ และทำลายสุขภาพดังกล่าวแล้ว ทำให้คนติดสุราและสิ่งเสพติดมีสมองมีนชา มีปัญญาทึบ ขาดไหวพริบปฏิภาณ ขาดเขวี้ยงปัญญา คิดเชื่องช้า ความจำเสื่อม หลงลืมง่าย

ตัวอย่างโทษของการล่งละเมิดเบญจศีล สิกขาบทที่ ๕

เรื่อง พระราชาผู้ตึมน้ำเมา

ในอดีตกาล ในกรุงพาราณสี พระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงดื่มสุราเป็นประจำ เว้นจากการตึมน้ำเมาแล้วไม่สามารถจะทรงปฏิบัติราชกิจได้ เว้นจากเนื้อแล้วจะไม่เสวยพระกระยาหาร

ตามปกติ ในวันอุโบสถจะไม่มีการฆ่าสัตว์ คนทำครัวจะต้องซื้อเนื้อในวัน ๑๓ ค่ำแล้วเก็บไว้วันหนึ่ง คนทำครัวเก็บเนื้อไว้ไม่ดี สุนัขทั้งหลายคาบไปกินเสีย คนทำครัวหาเนื้อใหม่มาทำอาหารไม่ได้ จึงไม่กล้านำพระกระยาหารเข้าไปถวายพระราชา จึงกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระเทวี

พระนางดำรัสว่า “พ่อ บุตรของเราเป็นที่รัก เป็นที่พอพระทัยของพระราชา เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรเธอแล้ว ทรงจุมพิตคลอเคลียเธออยู่ จะไม่ทรงทราบว่พระกระยาหารของพระองค์มีเนื้อหรือไม่มี เราจะให้บุตรนั้นนั่งที่พระอุรุของพระองค์ เจ้าควรนำพระกระยาหารเข้าไปในเวลาที่ยังหายอกกับพระโอรส” แล้วได้ทรงทำอย่างนั้น

คนทำครัวน้อมพระกระยาหารเข้าไปในเวลานั้น พระราชาทรงเมาน้ำจันทน์ ไม่เห็นเนื้อในถาด จึงตรัสถามว่า “เนื้ออยู่ไหน” คนทำครัวกราบทูลว่า “ข้าแต่สมมติเทพ วันนี้เป็นวันอุโบสถ ข้าพระพุทธเจ้าหาเนื้อมาทำพระกระยาหารไม่ได้” พระราชาตรัสว่า “เนื้อสำหรับเราหาได้ยากนักหรือ” ดังนี้แล้ว ทรงรัดพระศอพระโอสรจนถึงชีพิตักษัยแล้วโยนไปข้างหน้าคนทำครัวให้นำไปทำอาหารแล้วนำมาโดยเร็ว

คนทำครัวได้ทำอย่างนั้น ไม่มีแม้แต่คนเดียวที่จะร้องไห้ หรือจะกราบทูล เพราะกลัวพระราชา. พระราชาเสวยพระกระยาหารด้วยเนื้อพระโอสร บรรเทาแล้ว ในเวลาจวนรุ่งทรงตื่นสร้างมาแล้ว รับสั่งให้นำพระโอสรมา ขณะนั้นพระเทวีทรงคร่ำครวญพลางทูลว่า “ข้าแต่สมมติเทพ วานนี้ ฝ่าพระบาททรงฆ่าพระโอสรแล้ว เสวยพระกระยาหารด้วยเนื้อของพระโอสร”

พระราชาทรงกันแสงเพราะความโศกในพระโอสร เห็นโทษในการดื่มน้ำเมาว่า “ทุกขนี้เกิดขึ้นแก่เรา เพราะการดื่มสุรา” ทรงหยิบฝู้นเซ็ดพระพักตร์ อธิษฐานว่า “ตั้งแต่นี้ไป เรายังไม่บรรลुพระอรหัตต์เพียงใด จักไม่ดื่มสุราอันเป็นเหตุแห่งความพินาศเห็นปานนี้เพียงนั้น” ตั้งแต่นั้นมา ท้าวเธอก็ไม่ทรงดื่มสุราอีก

เรื่อง นักเลงสุรา

ในอดีตกาล ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์เป็นเศรษฐีมีทรัพย์ประมาณ ๔๐ โกฎิ ทำบุญทั้งหลาย มีทาน เป็นต้น สิ้นชีพแล้วได้ไปเกิดเป็นท้าวสักกเทวราช พระโพธิสัตว์นั้นมีบุตรคนเดียวเท่านั้น เมื่อบิดาสิ้นชีพแล้ว เขาให้ปลูกปะรำ ห้อมล้อมด้วยมหาชน ดื่มสุรา เขาให้ทรัพย์ครั้งละพัน ๆ แก่นักเต้นระบำ ฟ้อนรำ และขับร้อง เป็นต้น ได้เป็นนักเลงเหิง นักเลงสุรา และนักเลงกินเนื้อ เป็นต้น หมกมุ่นอยู่ในการมหรสพ มีการฟ้อนรำ การขับร้องและการประโคม เป็นต้น เป็นผู้ดำรงชีวิตด้วยความประมาท ทำทรัพย์ประมาณ ๔๐ โกฎิ พร้อมทั้งวัสดุอันเป็นอุปกรณ์แก่เครื่องอุปโภคและบริโภคให้ฉิบหายแล้ว ชั่วระยะเวลาไม่นาน ได้กลายเป็นคนยากจน กำพรว้า เหลือแต่ผ้านุ่งเก่า ๆ คลุมกาย

ท้าวสักกเทวราชทราบว่าเขาเป็นคนยากจน จึงเสด็จมา เพราะความรักในบุตร พระราชทานหม้อดินที่ให้สมบัติที่ต้องการได้ทุกอย่างแล้วตรัสว่า “จงรักษาหม้อนี้ไว้ให้ดีอย่าให้แตก เพราะเมื่อหม้อยังอยู่ทรัพย์สมบัติที่กำหนดนับไม่ได้ก็ยังคงมีอยู่ เจ้าจงอย่าประมาท” ดังนี้แล้ว เสด็จไปสู่สถานที่ของพระองค์ตามเดิม ตั้งแต่นั้นมา เขาก็หันกลับไปดื่มสุราเหมือนเดิม ต่อมาวันหนึ่ง เขาเมาแล้ว โยนหม้อขึ้นไปในอากาศแล้วรับครึ่งแล้วครึ่งเล่า แต่เกิดรับพลาดไปครึ่งหนึ่ง หม้อได้ตกลงมาบนพื้นแตกกระจาย ตั้งแต่นั้นมา เขาก็กลับเป็นคนเชื่องโง่ ต้องนุ่งผ้าเก่า ถือกระบือขอทาน อาศัยฝาวีเอนคนอื่นอยู่ไปตลอดชีวิต

๖. อานิสงส์ของการรักษา

ผู้รักษาสิกขาบทที่ ๕ ย่อมได้รับอานิสงส์ ดังนี้

๖.๑ รู้จักอดีต อนาคต ปัจจุบันได้รวดเร็ว

๖.๒ มีสติตั้งมั่นทุกเมื่อ

๖.๓ มีความรู้มาก มีปัญญามาก

๖.๔ ไม่บ้า ไม่ใ้ ไม่มัวเมาหลงไหล

๖.๕ มีวาจาไพเราะ มีน้ำคำเป็นที่น่าเชื่อถือ

๖.๖ มีความซื่อสัตย์ สุจริตทั้งกาย วาจา ใจ

สิกขาบทที่ ๕ นี้ เป็นหลักประกันสุขภาพ ต้องการให้เว้นจากการดื่มน้ำเมาและเสพสิ่งเสพติดทุกชนิด ซึ่งเป็นการบั่นทอนสุขภาพ หรือทำลายชีวิตของตน ตลอดทั้งป้องกันความเสื่อมเสียในชีวิตและทรัพย์สินของตนเองและผู้อื่น เป็นการรักษาสติสัมปชัญญะของตนให้สมบูรณ์

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓

ธรรมศึกษาชั้นตรี สารการเรียนรู้วิชาวินัย

เรื่อง เบญจธรรม

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ๓๓ ๓ รู้ เข้าใจ และปฏิบัติตนตามหลักพระวินัยบัญญัติของพระพุทธศาสนา

๒. ผลการเรียนรู้

รู้ เข้าใจความหมายของคำว่า เบญจธรรมและอานิสงส์ของการรักษาศีลและเบญจธรรม

๓. สารสำคัญ

เบญจธรรม เป็นข้อปฏิบัติเกื้อกูลการรักษาศีล เป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้นของมนุษย์ที่ทำให้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ ทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจสงบ ไม่มีเวรภัย ปราศจากศัตรูคู่อาฆาต

๔. จุดประสงค์

๑. นักเรียนสามารถอธิบายความหมายของคำว่า เบญจธรรมได้
๒. นักเรียนบอกอานิสงส์ของการรักษาศีลและเบญจธรรมได้

๕. สารการเรียนรู้/เนื้อหา

๑. ความหมายคำว่า “เบญจธรรม”
๒. เบญจธรรม
 - ๒.๑ เบญจธรรมข้อที่ ๑ เมตตากรุณา
 - ๒.๒ เบญจธรรมข้อที่ ๒ สัมมาอาชีวะ
 - ๒.๓ เบญจธรรมข้อที่ ๓ กามสังวร
 - ๒.๔ เบญจธรรมข้อที่ ๔ สัจจะ
 - ๒.๕ เบญจธรรมข้อที่ ๕ สติสัมปชัญญะ
๓. อานิสงส์ของการรักษาศีลและเบญจธรรม

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. สนทนากลุ่มนักเรียนเกี่ยวกับหลักธรรมที่เราควรปฏิบัติควบคู่ไปกับเบญจศีลคือหลักธรรมใด โดยสุ่มนักเรียนตอบประมาณ ๕ คน เพื่อทบทวนและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

๒. ครูนำภาพจากหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับแม่บ้านของโรงแรมเก็บของที่ผู้เข้าพักส่งคืนเจ้าของ สนทนากลุ่มนักเรียนเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อข่าวนี้อย่างไร เช่น

- นักเรียนรู้สึกอย่างไรกับข่าวดังกล่าว
- ถ้านักเรียนเป็นแม่บ้านจะเก็บของคืนให้ผู้เข้าพักหรือไม่ อย่างไร เป็นต้น

๓. นักเรียนร่วมกันอภิปรายคำว่า เบญจธรรม โดยให้อธิบายความหมายลงในกระดาษที่ครูแจกให้ และสุ่มเลขที่ของนักเรียนตอบประมาณ ๕ คน

๔. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปความหมายของเบญจธรรมบนกระดานไวท์บอร์ด หรือกระดานดำ
ขั้นฝึก

๕. นักเรียนแบ่งกลุ่มออกเป็นกลุ่มละ ๔-๕ คน แต่ละกลุ่มช่วยกันศึกษาใบความรู้ที่ ๓ โดยครูคอยดูแลและให้คำแนะนำ ช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

ขั้นประยุกต์

๖. เมื่อนักเรียนศึกษาใบความรู้ที่ ๓ แล้ว นักเรียนแต่ละกลุ่มช่วยกันทำใบกิจกรรมที่ ๓ และใบกิจกรรมที่ ๔

๗. เมื่อแต่ละกลุ่มทำใบกิจกรรมเสร็จ ครูและนักเรียนร่วมกันตรวจคำตอบ พร้อมผู้สอนอธิบายเพิ่มเติม และชื่นชมกลุ่มที่สามารถตอบคำถามได้มากที่สุด

๘. ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายและสรุปแนวปฏิบัติตนตามหลักเบญจศีล - เบญจธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ทำผังมโนทัศน์เกี่ยวกับเบญจศีล - เบญจธรรม	ใบกิจกรรมที่ ๓
๒	ตอบคำถามเกี่ยวกับเบญจธรรม	ใบกิจกรรมที่ ๔

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. หนังสือเรียนธรรมศึกษาชั้นตรี
๒. หนังสือพิมพ์รายวัน
๓. ใบความรู้ที่ ๓
๔. ใบกิจกรรมที่ ๓
๕. ใบกิจกรรมที่ ๔

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือ	เกณฑ์การประเมิน
๑. นักเรียนอธิบาย ความหมายของคำว่า เบญจธรรมได้	- สังเกต พฤติกรรม - ตรวจผลงาน	- แบบสังเกต พฤติกรรม การปฏิบัติ กิจกรรมกลุ่ม - แบบประเมิน ผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐
๒. นักเรียนบอกอานิสงส์ ของการรักษาศีลและ เบญจธรรมได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมิน ผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบสังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม

ข้อที่	รายการ	ระดับคะแนน		
		๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑	ความร่วมมือในการทำกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมทุกกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมบางกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมบ้าง
๒	การแสดง/การรับฟังความคิดเห็น	แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของคนส่วนมากเป็นสำคัญ	แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นบ้าง	แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นน้อย
๓	การตั้งใจ/การแก้ไขปัญหาในการทำงาน	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหในการทำงานกลุ่มดีมาก	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหในการทำงานกลุ่มดี	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหในการทำงานกลุ่มบ้าง
๔	ความถูกต้องของเนื้อหา	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็นและครบถ้วน	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็น	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็นบ้าง
๕	วิธีการนำเสนอผลงาน	นำเสนอผลงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน น่าสนใจ และเนื้อหาครบถ้วน	นำเสนอผลงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน น่าสนใจ แต่ขาดเนื้อหาบางส่วน	นำเสนอผลงานตามขั้นตอนได้บ้าง

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๙ - ๑๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๘

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๓

เรื่อง เบญจศีล - เบญจธรรม

ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

คำสั่ง ให้นักเรียนนำความรู้ที่ได้รับจากการเรียนเรื่อง ความหมายและข้อพึงปฏิบัติ ๕ ข้อ ของ เบญจศีล - เบญจธรรม มาสร้างกรอบมโนทัศน์รูปแบบแผนที่ความคิด (Mind Mapping) (๑๐ คะแนน) (คำตอบอยู่ในตุลยพินิจของผู้สอน)

ใบกิจกรรมที่ ๔

เรื่อง เบนุจธรรม

กลุ่มที่.....		
๑.	ชื่อ.....	ชั้น.....เลขที่.....
๒.	ชื่อ.....	ชั้น.....เลขที่.....
๓.	ชื่อ.....	ชั้น.....เลขที่.....
๔.	ชื่อ.....	ชั้น.....เลขที่.....

ให้นักเรียนนำตัวอักษรในหมวด ข มาใส่หน้าข้อความในหมวด ก ที่มีความสัมพันธ์กัน (๑๐ คะแนน)

หมวด ก.	หมวด ข.
..... ๑. กัลยาณธรรม	ก ความมีสติ
..... ๒. การดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง	ข ความมีเมตตา
..... ๓. การรักษาวลสงวนตัว	ค ความมีกรุณา
..... ๔. โครงการเมาไม่ขับ	ง ความซื่อสัตย์สุจริต
..... ๕. โครงการฝนหลวงในพระราชดำริ	จ ข้อปฏิบัติยิ่งขึ้นไปกว่าศีล
..... ๖. การตั้งน้ำดื่มไว้หน้าบ้านเพื่อคนสัญจรไปมา	ฉ ปัญหาอาชญากรรม
..... ๗. การเคารพเชื่อฟังพ่อแม่	ช สัมมาอาชีวะ
..... ๘. ปัญหาสังคมที่ต้องแก้ไขด้วยกัลยาณธรรม	ซ มุสาวาท
..... ๙. บุคคลเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้	ฌ ความกตัญญู
..... ๑๐. การแก้ไขปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน	ญ การสำรวมในกาม
	ฎ การปลอมสินค้าแบรนด์เนม
	ฏ การขายเทปผี ซีดีเถื่อน
	ฐ ศีล ๕ ธรรม ๕

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๔

เรื่อง เเบบจรรยา

หมวด ก.

- จ ๑. กัลยาณธรรม
- ช ๒. การดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง
- ญ ๓. การรักษาวลสงวนตัว
- ก ๔. โครงการเมาไม่ขับ
- ค ๕. โครงการฝนหลวงในพระราชดำริ
- ข ๖. การตั้งน้ำดื่มไว้หน้าบ้านเพื่อคนสัญจรไปมา
- ณ ๗. การเคารพเชื่อฟังพ่อแม่
- ฉ ๘. ปัญหาสังคมที่ต้องแก้ไขด้วยกัลยาณธรรม
- ฐ ๙. บุคคลเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้
- ง ๑๐. การแก้ไขปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน

หมวด ข.

- ก ความมีสติ
- ข ความมีเมตตา
- ค ความมีกรุณา
- ง ความซื่อสัตย์สุจริต
- จ ข้อปฏิบัติยิ่งขึ้นไปกว่าศีล
- ฉ ปัญหาอาชญากรรม
- ช สัมมาอาชีวะ
- ช นางสาวท
- ณ ความกตัญญู
- ญ การสำรวจในกาม
- ฎ การปลอมสินค้าแบรนด์เนม
- ฏ การขายเทปผี ซีดีเถื่อน
- ฐ ศีล ๕ ธรรม ๕

ใบความรู้ที่ ๓

เบญจธรรม

เบญจธรรม

เบญจธรรม แปลว่า คุณธรรม ๕ ประการ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เบญจกัลยาณธรรม แปลว่า ธรรมอันดีงาม ๕ ประการ เกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล เป็นข้อปฏิบัติที่ยิ่งขึ้นไปกว่าศีล เป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้นของมนุษย์ที่ทำให้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ ทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจสงบสุข ไม่มีเวรภัย ปราศจากศัตรูคู่อาฆาต ผู้รักษาเบญจศีลจึงควรมีเบญจธรรมไว้ประจำใจ

ในพระบาลีได้แสดงคุณของกัลยาณชนไว้ว่า บุคคลผู้มีศีล ควรมีกัลยาณธรรมควบคู่กันไป ข้อนี้พึงเห็นว่า ผู้เว้นจากข้อห้ามทั้ง ๕ ประการ ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล และผู้มีศีลนั้นจะได้ชื่อว่ามีกัลยาณธรรมด้วยกันทุกคนก็หาไม่ เช่น คนมีศีลผู้หนึ่งเดินทางไปทางเรือ พบคนกำลังจะจมน้ำ ถ้าคนนั้นไม่ได้รับการช่วยเหลือก็จะจมน้ำตาย คนมีศีลควรจะหยุดเรือช่วยเหลือให้เขาพ้นจากอันตราย แต่ก็หาได้มีจิตกรุณาที่จะทำอย่างนั้นไม่ กรณีเช่นนี้ ศีลของเขาไม่ขาด แต่เขาขาดกัลยาณธรรมข้อกรุณา ย่อมเป็นที่ติเตียนของบัณฑิตทั้งหลาย กรณีเดียวกันนี้หากเขามีความกรุณาช่วยคนนั้นให้พ้นอันตรายจากการจมน้ำ เขาจึงจะได้ชื่อว่า มีทั้งศีล มีทั้งกัลยาณธรรม อาจกล่าวได้ว่า “การเว้นจากการฆ่า เป็นการรักษาศีล การช่วยชีวิต เป็นการปฏิบัติธรรม”

กัลยาณธรรมนั้นมี ๕ ประการ คือ เมตตากรุณา สัมมาอาชีวะ กามสังวร สัจจะ และสติสัมปชัญญะ โดยผู้รักษาศีลพึงประพฤติปฏิบัติตามกัลยาณธรรมควบคู่กันไป ดังนี้

เบญจศีล คู่กับ เบญจธรรม

เว้นจากการฆ่าสัตว์	คู่กับ	เมตตากรุณา
เว้นจากการลักทรัพย์	คู่กับ	สัมมาอาชีวะ
เว้นจากการผิดในกาม	คู่กับ	กามสังวร
เว้นจากการกล่าวคำเท็จ	คู่กับ	สัจจะ
เว้นจากการดื่มสุรา	คู่กับ	สติสัมปชัญญะ

เบญจธรรมข้อที่ ๑

เมตตากรุณา

ความรักใคร่ปรารถนาให้เป็นสุข และความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์

เมตตากรุณา เป็นกัลยาณธรรม ธรรมที่ดีงามหรือธรรมที่ทำให้เป็นกัลยาณชน เมตตากรุณานี้เป็นคุณธรรมที่เกื้อกูลต่อการรักษาศีลข้อที่ ๑ ทำให้มีจิตใจงดงาม เช่น คนที่มีความรัก ความสงสารสัตว์ ย่อมมีจิตใจอ่อนโยนคิดเกื้อกูล ไม่คิดทำร้ายหรือทำลายชีวิตสัตว์ ฉะนั้น จึงควรปลูกเมตตากรุณาให้เกิดขึ้น

ควบคู่ไปกับศีล เพราะเมตตากรุณา เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ คือ มนุษย์รู้สึก รัก รู้จักสงสาร ความรักทั้งปวงเกิดจากความเมตตากรุณานี้ หากคนเราทำลายคุณธรรมพื้นฐานนี้แล้ว ความรักทั้งปวงก็เกิดมีไม่ได้

ชีวิตของทุกคนดำรงอยู่ได้ก็ด้วยอาศัยความเมตตากรุณาของผู้อื่นมาตั้งแต่เบื้องต้น เช่น บุตรธิดา ได้รับการเลี้ยงดู การเอาใจใส่จากบิดามารดา ได้รับการอนุเคราะห์เกื้อกูลจากญาติพี่น้อง ได้รับวิชาความรู้วิธีการเลี้ยงชีพจากครูอาจารย์ เป็นต้นมาตามลำดับ หากไม่ได้รับความเมตตากรุณาจากผู้อื่น ไหนเลยจะสามารถดำรงตนอยู่ได้ และเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้วก็ถึงเวลาอันสมควรที่จะแสดงเมตตาต่อผู้อื่นบ้าง โลกจึงจะตั้งอยู่ได้ หากบุคคลปราศจากเมตตากรุณาแล้ว ย่อมได้ชื่อว่า เป็นคนใจจิต เห็นแก่ประโยชน์ตนฝ่ายเดียว ฉะนั้น เมื่อทุกคนมีชีวิตเจริญมาด้วยความเมตตากรุณาของผู้อื่น ก็สมควรปลูกเมตตากรุณาสืบต่อไป

เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข ตรงกับคำว่า ไฉตริจิต คือจิตใจที่ประกอบด้วยเมตตา เมื่อมีเมตตาต่อกันแล้วย่อมคิดเกื้อกูลกันให้มีความสุข ถึงแม้จะประพฤติดิพพล้างพลาดต่อกันบ้าง ก็ให้อภัยกันและไม่ถือโทษโกรธกัน เหมือนอย่างมารดาบิดาผู้เปี่ยมด้วยเมตตาย่อมไม่ถือโทษต่อบุตรธิดา หรือครูอาจารย์ไม่ถือโทษต่อศิษย์ ในทางตรงกันข้าม ถ้าขาดเมตตาต่อกันแล้ว แม้ประพฤติดิพพล้างพลาดต่อกันเพียงเล็กน้อย ก็ให้อภัยกันไม่ได้ ปัญหาเล็กน้อยก็กลายเป็นปัญหาใหญ่

กรุณา คือ ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ผู้ที่มีจิตใจประกอบด้วยกรุณาเห็นความทุกข์ยากของคนอื่นก็พลอยหวั่นใจสงสารคิดจะช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ หนไม่ได้เมื่อเห็นผู้อื่นได้รับความทุกข์ยากลำบาก อันเป็นแรงผลักดันให้ยื่นมือเข้าช่วยเหลือทางใดทางหนึ่ง เพื่อให้เขาพ้นจากความทุกข์นั้น กรุณา เป็นเหตุให้มนุษย์และสัตว์คิดช่วยเหลือกัน เปลื้องทุกข์ภัยของกันและกัน การแสดงความกรุณานี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์ทุกคนควรปฏิบัติ เมื่อเป็นเด็กเราเคยได้รับความกรุณาจากผู้อื่นมาแล้วและยังหวังความกรุณาต่อไปอีก เมื่อถึงเวลาที่จะต้องแสดงความกรุณาแก่ผู้อื่นเช่นนั้นบ้างก็ควรทำ

ลักษณะของผู้มีความกรุณา คือ เป็นคนเสียสละไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ได้ จิตใจกว้างขวางเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ บำเพ็ญประโยชน์และสร้างสรรค์สิ่งดีงามแก่คนอื่นและสังคม บุคคลใดเมื่อสามารถจะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ยาก แต่ไม่แสดงความกรุณา ผู้นั้นได้ชื่อว่า คนใจดำ มีแต่เอาเปรียบโลก หวังแต่เพียงว่าผู้อื่นจะให้อะไรเราบ้าง ไม่เคยคิดว่าเราจะให้ผู้อื่นได้อย่างไร การช่วยชีวิตคนและสัตว์เดียรัจฉาน เป็นพื้นฐานสำคัญแห่งการแสดงความกรุณา เป็นกิจอันผู้ปกครองหรือผู้นำไม่ควรละเลย

การช่วยชีวิตคน เป็นเบื้องต้นแห่งการแสดงความกรุณา ธรรมเนียมของนานาอารยประเทศ เช่น เรื่องการเดินเรือทะเล หากพบเรือที่เกิดอันตรายต้องหยุดช่วยคนให้รอดปลอดภัยก่อนจึงจะเดินเรือต่อไปได้ แม้ในเรื่องการสงคราม เมื่อจับเชลยที่ยอมแพ้วางอาวุธแล้วก็ไม่ทำร้าย ให้การดูแลสุขภาพเป็นอย่างดีเมื่อสิ้นศึกสงครามก็ส่งตัวกลับประเทศ ไม่ยึดไว้เป็นเชลยต่อไป

ธรรมเนียมนี้ยังแผ่ไปถึงสัตว์เดียรัจฉาน ผู้ที่มีจิตใจอ่อนโยน เมื่อเห็นสัตว์เดียรัจฉานที่จะถูกฆ่า มักมีใจกรุณา และซื้อไถ่ชีวิต แม้ในการทำบุญเพื่อความเป็นสิริมงคลแห่งชีวิต ก็นิยมแจกทานแก่คนยากจนและปล่อยสัตว์ให้เป็นอิสระ เช่น ปล่อยนก ปล่อยปลา เป็นต้น แม้ในครั้งโบราณกาล พระเจ้าแผ่นดินบางพระองค์ ก็ประกาศห้ามมิให้ฆ่าสัตว์บางชนิด เรียกว่า พระราชทานอภัยแก่สัตว์เหล่านั้น ธรรมเนียมนี้มีปรากฏมาถึงปัจจุบัน เช่น ห้ามฆ่าสัตว์ป่าสงวน ห้ามจับปลาในฤดูวางไข่ เป็นต้น

วิธีปลูกเมตตากรุณา

เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาให้เป็นสุข กรุณา คือ ความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์นั้น

ลำดับแรกให้ปลูกเมตตาในตนเองก่อนแล้วจึงแผ่เจตนาไปในคนที่รักใคร่นับถือซึ่งเป็นบุคคลใกล้ชิดวิธีเช่นนี้ ทำให้เกิดเมตตาได้ง่าย ต่อจากนั้นให้แผ่ไปในบุคคลที่ห่างไกลออกไป แผ่ไปถึงบุคคลที่ไม่ชอบพอกันตามลำดับ เมื่อแผ่เมตตาโดยเจตนาได้สะดวกแล้ว ก็แผ่โดยไม่เจตนาไปในสรรพสัตว์ไม่มีประมาณทุกถ้วนหน้า การฝึกหัดแผ่เมตตาเช่นนี้บ่อย ๆ เมตตากรูณาก็จะเกิดขึ้นในจิตใจ บุคคลที่มีเมตตากรูณาออกงามในจิตใจแล้วย่อมคิดสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น สร้างวัด สร้างโรงเรียน สร้างโรงพยาบาล สถานสงเคราะห์คนชรา เป็นต้น เหมือนการหว่านพืชแล้วหมั่นรดน้ำพรวนดินเนื่อง ๆ พืชก็จะงอกงามขึ้นฉนั้น

นอกจากนั้น ในการแสดงออกซึ่งเมตตากรูณานี้ ควรคิดช่วยเหลือด้วยวิธีการที่ยั่งยืน เช่น การสงเคราะห์คนยากจนด้วยการให้ทาน อาจเป็นเพียงการช่วยเหลือเฉพาะหน้าชั่วคราว แต่ถ้าช่วยเหลือด้วยการให้วิชาความรู้ในการหาเลี้ยงชีพ ก็จะเป็นการช่วยเหลือที่ยั่งยืน เช่นนี้นับว่าเป็นการแสดงออกซึ่งเมตตากรูณาที่ฉลาดยิ่งขึ้น

ความมีเมตตากรูณาแก่กันและกันเป็นคุณธรรมที่งดงามก็จริง ถึงอย่างนั้นผู้ตั้งอยู่ในเมตตากรูณาพึงเป็นคนฉลาดในการแสดงออก จึงจะสำเร็จประโยชน์ได้ ถ้าไม่ฉลาดมุ่งแต่จะเมตตากรูณาอย่างเดียว บางครั้งก็อาจจะเกิดโทษแก่ตนได้ เช่น พบคนตกน้ำ ถ้าตนเองว่ายน้ำไม่เป็น ก็พึงหาวัสดุช่วยเหลือชีวิตแทนหรือเห็นบุตรของตนกระทำความผิดกฎหมาย เช่น เสพสิ่งเสพติด ถูกเจ้าหน้าที่จับกุม คิดแต่จะช่วยเหลือ จึงวิ่งเต้นใช้เงินทองปิดคดีลบล้างความผิด เช่นนี้ ถือว่าเป็นการแสดงออกซึ่งเมตตากรูณาที่ไม่ถูกต้อง ทั้งเป็นการกระทำความผิดกฎหมายบ้านเมืองอีกด้วย ในเรื่องนี้ บิดามารดาพึงตั้งอยู่ในอุเบกขา โดยถือว่าเมื่อกระทำความผิดแล้วก็สมควรได้รับโทษ และการถูกลงโทษตามกฎหมายนั้น อาจส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เป็นไปในแนวทางที่ดีขึ้นได้

อานิสงส์ของการเจริญเมตตากรูณา

พระพุทธองค์ทรงแสดงอานิสงส์หรือประโยชน์ที่จะพึงได้รับจากการเจริญเมตตากรูณาไว้ในเมตตาสูตร อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ๑๑ ประการ ดังนี้

๑. หลับเป็นสุข
๒. ตื่นเป็นสุข
๓. ไม่ฝันร้าย
๔. เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย
๕. เป็นที่รักของอมมนุษย์ทั้งหลาย
๖. เทวดารักษา
๗. ไฟ ยาพิษ หรือศัตรา ย่อมไม่กล้ำกรายทำร้ายได้
๘. สีสหน้าผ่องใส
๙. จิตตั้งมั่นเป็นสมาธิได้เร็ว

๑๐. ขณะจะสิ้นชีวิต มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์

๑๑. เมื่อยังไม่บรรลุนิพพานสูงสุด คือ อรหัตตผล ย่อมเกิดในพรหมโลก

ตัวอย่างอันสงส์ของการประพาศิเบญจธรรม ข้อเมตตากุณ

เรื่อง สุวรรณสาม

ในอดีตกาล ครอบครัวยุค ๒ ครอบครัวยุค เป็นสหายกัน ครอบครัวยุคหนึ่งมีบุตรชาย นามว่า พุทฺธกุมาร อีกครอบครัวยุคหนึ่งมีบุตรสาว นามว่า ปาริกากุมารี พุทฺธกุมารและปาริกากุมารี มีความปรารถนาตรงกัน คือ ประสงค์จะออกบวช ไม่อยากดำเนินชีวิตแบบชาวบ้าน แต่บิดามารดาจับให้ทั้งสองแต่งงานกัน แม้จะแต่งงานกันแล้ว ทั้งสองก็ยังคงประพาศิเบญจธรรมเหมือนเพื่อน ไม่เคยประพาศิเบญจธรรมฉันสามีภรรยา และได้เพียร อ่อนน้อมบิดามารดาขอออกบวช จนกระทั่งได้รับอนุญาต จึงเดินทางเข้าป่าใหญ่ อธิษฐานออกบวชอย่างดาบส บำเพ็ญธรรมอยู่ ณ ศาลาในป่านั้น เป็นผู้เจริญเมตตาอย่างมั่นคงต่อสัตว์ทั้งหลาย จนบรรดาสัตว์ทั้งหลาย ในบริเวณนั้น ต่างก็มีเมตตาต่อกัน ไม่ทำร้ายซึ่งกันและกัน

วันหนึ่ง พระอินทร์เล็งเห็นอันตรายซึ่งจะบังเกิดแก่ พุทฺธดาบสและปาริกาดาบสสินี จึงตรัส บอกแก่ดาบส และขอให้มิบุตร เพื่อเป็นผู้ช่วยเหลือปรณินิบัติในยามยากลำบาก แต่ดาบสไม่ประสงค์จะมีบุตร เพราะเป็นผู้ประพาศิพรหมจรรย์ พระอินทร์จึงบอกวิธีมิบุตรที่ไม่ต้องใช้การร่วมประเวณี แต่ปฏิบัติโดย เอามือลูบท้องนางปาริกาดาบสสินี พุทฺธดาบสจึงได้ทำตาม

ต่อมานางปาริกาก็ตั้งครรภ์ ครั้นครบกำหนด ก็คลอดบุตร มีผิวพรรณงดงามราวทองคำบริสุทธิ์ จึงได้ชื่อว่า “สุวรรณสาม” ปาริกาดาบสสินี เลี้ยงดูสุวรรณสามจนเติบโตใหญ่อยู่ในป่านั้น มีบรรดาสัตว์น้อยใหญ่นานาชนิดแวดล้อมเป็นเพื่อนเล่น ตั้งแต่ยังเป็นเด็กอยู่ สุวรรณสามหมั่นสังเกตจดจำสิ่งที่พ่อและแม่ได้ปฏิบัติ เช่น การไปตักน้ำ ไปหาผลไม้เป็นอาหาร เส้นทางที่ไปหาน้ำและอาหาร สุวรรณสามพยายามช่วยเหลือ พ่อและแม่ กระทำกิจกรรมต่าง ๆ เท่าที่จะทำได้ เพื่อให้พ่อแม่ได้มีเวลาบำเพ็ญธรรมตามที่ประสงค์

วันหนึ่ง เมื่อพุทฺธดาบสและนางปาริกา ดาบสสินี ออกไปหาผลไม้ในป่า เผอิญฝนตกหนักทั้งสองจึง หลบฝนอยู่ที่ต้นไม้ใหญ่ใกล้จอมปลวก โดยไม่รู้ว่ที่จอมปลวกนั้นมีงูพิษอาศัยอยู่ น้ำฝนที่ชุ่มเสื่อผ้า และมุ่นผมของทั้งสองไหลหยดลงไปในรู งูตกใจจึงพ่นพิษออกมาป้องกันตัว พิษร้ายของงูเข้าตาทั้งสองคน ความร้ายกาจของพิษทำให้ดวงตาบอดมืดมิดไปทันที พุทฺธดาบสและนางปาริกาดาบสสินี จึงไม่สามารถจะกลับไปถึงศาลาที่พักได้ เพราะมองไม่เห็นทาง ต้องวนเวียนคลำทางอยู่ทีนั้นเอง

ฝ่ายสุวรรณสาม คอยพ่อแม่อยู่ที่ศาลาไม่เห็นกลับมาตามเวลาจึงออกเดินตามหา ในที่สุดก็พบ พ่อแม่วนเวียนอยู่ข้างจอมปลวก ได้ทราบว่พ่อแม่ตาบอดก็ร้องไห้ แล้วก็หัวเราะ พ่อแม่ถามว่เหตุใดจึงร้องไห้ แล้วก็หัวเราะ สุวรรณสามตอบว่ ที่ร้องร้องไห้เพราะเสียใจที่พ่อแม่บอดตาบอด แต่ที่หัวเราะเพราะดีใจที่ลูกจะได้ปรณินิบัติดูแล ตอบแทนพระคุณพ่อแม่ จากนั้นก็พาพ่อแม่กลับไปยังศาลาที่พัก จัดหาเชือกมาผูกโยงไว้ โดยรอบ สำหรับพ่อแม่จะได้ใช้จับเป็นราวเดินไปทำกิจได้สะดวกในบริเวณศาลานั้น ทุกวันสุวรรณสามจะไป ตักน้ำเพื่อให้พ่อแม่ได้ดื่มได้ใช้ และไปหาผลไม้ในป่ามาเป็นอาหารแก่พ่อแม่และตนเอง

เวลาที่สุวรรณสามออกป่าหาผลไม้ บรรดาสัตว์ทั้งหลาย จะพากันมาแวดล้อมด้วยความไว้วางใจ เพราะสุวรรณสามเป็นผู้มีเมตตาจิต ไม่เคยทำอันตรายแก่ฝูงสัตว์ สุวรรณสามจึงมีเพื่อนแวดล้อมเป็นบรรดา สัตว์นานาชนิด พ่อแม่ลูกทั้งสามจึงมีแต่ความสุขสงบ ปราศจากความทุกข์ร้อนวุ่นวายทั้งปวง อยู่มาวันหนึ่ง พระราชาแห่งเมืองพาราณสี พระนามว่า “กบิลยักษราช” ทรงโปรดการออกปลาล่าสัตว์ พระองค์เสด็จออก ล่าสัตว์ มาถึงท่าน้ำที่สุวรรณสามมาดักน้ำไปให้พ่อแม่ พระราชาสังเกตเห็น รอยเท้าสัตว์ชุกชุมในบริเวณนั้น จึงข่มคอยจะยิงสัตว์ที่ผ่านมากินน้ำ ขณะนั้น สุวรรณสามนำหมอน้ำมาดักน้ำไปใช้ที่ศาลาดังเช่นเคย มีฝูงสัตว์ เดินตามมาด้วยมากมาย พระราชาทอดพระเนตรเห็น ก็ทรงแปลกพระทัยว่า สุวรรณสามเป็นมนุษย์หรือเทวดา เหตุใดจึงเดินมากับฝูงสัตว์ ครั้นจะเข้าไปถามก็เกรงว่าสุวรรณสามจะตกใจหนีไป ก็จะไม่ได้ตัวจึงคิดจะยิง ด้วยธนูให้หมดกำลังก่อนแล้วค่อยจับตัวไว้ซักถาม เมื่อสุวรรณสามลงไปดักน้ำแล้วกำลังจะเดินกลับไปศาลา พระราชากบิลยักษราชก็เล็งยิงด้วยธนูอาบยาพิษถูกสุวรรณสามที่ลำตัวทะลุจากขวาไปซ้าย

สุวรรณสามล้มลงกับพื้น แต่ยังไม่ถึงตาย จึงเอ่ยขึ้นว่า “เนื้อของเรากินไม่ได้ หนังของเราเอาไป ทำอะไรก็ไม่ได้ จะยิงเราทำไม คนที่ยิงเราเป็นใคร ยิ่งแล้วจะซ่อนตัวอยู่ทำไม” กบิลยักษราชได้ยินวาทะอ่อนหวานเช่นนั้นก็ยิ่งแปลกพระทัย ทรงคิดว่า “หนุ่มน้อยนี้เป็นใครหนอ ถูกเรายิงล้มลงแล้ว ยังไม่โกรธเคือง กลับใช้ถ้อยคำอ่อนหวาน แทนที่จะด่าว่าด้วยความโกรธแค้น เราจะต้องแสดงตัวให้เขาเห็น” คิดดังนั้นแล้ว พระราชาจึงออกจากที่ข่มไปประทับอยู่ข้าง ๆ สุวรรณสาม พลาทริสว่า “เราชื่อกบิลยักษราช เป็นพระราชา แห่งเมืองพาราณสี เจ้าเป็นใคร มาทำอะไรอยู่ในป่านี้” สุวรรณสามตอบไปตามความจริงว่า “ข้าพเจ้าเป็นบุตร ดาบส ชื่อว่าสุวรรณสาม พระองค์ยังข้าพเจ้าด้วยธนูพิษ ได้รับความเจ็บปวดสาหัส พระองค์ประสงค์อะไร จึงยิงข้าพเจ้า” พระราชาไม่กล้าตอบความจริง จึงแสร้งตรัสเท็จว่า “เราตั้งใจจะยิงเนื้อเป็นอาหาร แต่พ่อเจ้ามา เนื้อก็เกล็ดหนีไปหมดเราโกรธจึงยิงเจ้า” สุวรรณสามแย้งว่า “เหตุใดพระองค์จึงตรัสอย่างนั้น บรรดาสัตว์ทั้งหลาย ในป่านี้ไม่เคยกลัวข้าพเจ้า ไม่เคยเกล็ดหนีข้าพเจ้าเลย สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนของข้าพเจ้า”

พระราชาทรงละอายพระทัยที่ตรัสความเท็จแก่สุวรรณสาม ผู้ถูกยิงโดยปราศจากความผิด จึงตรัส ตามความจริงว่า “เป็นความจริงตามที่เจ้าว่า สัตว์ทั้งหลายมิได้กลัวภัยจากเจ้าเลย เรายิงเจ้าก็เพราะความโง่เขลาของเราเอง เจ้าอยู่กับใครในป่านี้ ดักน้ำไปให้ใคร” สุวรรณสามบ้วนโลหิตออกจากปาก ตอบพระราชาว่า “ข้าพเจ้าอยู่กับพ่อแม่ ซึ่งดาบดทั้งสองคน อยู่ในศาลา ในป่านี้ ข้าพเจ้าทำหน้าที่ปรนนิบัติพ่อแม่ ดูแลหาน้ำ และอาหาร สำหรับท่านทั้งสอง เมื่อข้าพเจ้า มาถูกยิงเช่นนี้ พ่อแม่ก็จะไม่มีใครดูแลปรนนิบัติอีกต่อไป อาหาร ที่ศาลายังพอสำหรับ ๖ วัน แต่ไม่มีน้ำ พ่อแม่ของข้าพเจ้าจะต้องอดน้ำและอาหาร เมื่อปราศจากข้าพเจ้า โอ พระราชา ความทุกข์ ความเจ็บปวดที่เกิดจากถูกยิงด้วยธนูของท่านนั้น ยังไม่เท่าความทุกข์ ความเจ็บปวดที่เป็นห่วงพ่อแม่ของข้าพเจ้า จะต้องได้รับความเดือดร้อนเพราะขาดข้าพเจ้าผู้ปรนนิบัติ ต่อไปนี้พ่อแม่คงไม่ได้ เห็นหน้าข้าพเจ้าอีกแล้ว” สุวรรณสามรำพันแล้วร้องไห้ด้วยความทุกข์ใจอย่างยิ่ง

พระราชาทรงได้ยินดังนั้นก็เสียพระทัยยิ่งนักที่ได้ทำร้ายสุวรรณสามผู้มีความกตัญญูสูงสุด ผู้ไม่เคย ทำอันตรายต่อสิ่งใดเลย จึงตรัสกับสุวรรณสามว่า “ท่านอย่ากังวลไปเลย สุวรรณสาม เราจะรับดูแลปรนนิบัติ พ่อแม่ของท่านให้เหมือนกับที่ท่านได้เคยทำมา จงบอกเราเถิดว่าพ่อแม่ของท่านอยู่ที่ไหน” สุวรรณสามได้ยิน พระราชาตรัสให้สัญญาที่ดีใจ กราบทูลว่า “พ่อแม่ของข้าพเจ้าอยู่ไม่ไกลจากที่นี่มากนัก ขอเชิญเสด็จไปเถิด”

พระราชาตรัสถามว่า “สุวรรณสามจะส่งความไปถึงพ่อแม่บ้างหรือไม่ สุวรรณสามจึงขอให้พระราชาบอกพ่อแม่ว่า “ตนฝากกราบไหว้ลาพ่อแม่มากับพระราชา” เมื่อสุวรรณสาม ประนมมือกราบลงแล้ว ก็สลับไปด้วยธนูพิษ ลมหายใจหยุด มือเท้าและร่างกายแข็งเกร็งด้วยพิษยา

พระราชาทรงเศร้าเสียพระทัยยิ่งนัก รำลึกถึงกรรมอันหนักที่ได้ก่อขึ้นในครั้ง นี้ แล้วก็ทรงระลึกได้ว่า ทางเดียวที่จะช่วยผ่อนบาปอันหนักของพระองค์ได้ก็คือ ปฏิบัติตามวาจาที่สัญญาไว้กับสุวรรณสาม คือ ไปปรนนิบัติดูแลพ่อแม่สุวรรณสาม เหมือนที่สุวรรณสามได้เคยกระทำมา พระราชากบิลยกราชจึงนำหมอน้ำที่สุวรรณสามดักไว้นั้น ออกเดินทางไปตามที่สุวรรณสามบอกไว้ ครั้นไปถึง ทูลดาบสได้ยินเสียงฝีเท้าพระราชาก็ร้องถามขึ้นว่า “นั่นใครขึ้นมา ไม่ใช่สุวรรณสามลูกเราแน่ ลูกเราเดินฝีเท้าเบา ไม่ก้าวหนักอย่างนี้” พระราชาไม่กล้าบอกไปในทันทีว่าพระองค์ยังสุวรรณสามตายแล้ว จึงบอกแต่เพียงว่า “ข้าพเจ้าเป็นพระราชแห่งเมืองพาราณสี มาเที่ยวอิงเนื้อในป่านี้” ดาบสจึงเชิญให้พระราชาสวยผลไม้ และเล่าว่าบุตรชายชื่อสุวรรณสาม เป็นผู้ดูแลจัดหาอาหารไว้ให้ ขณะนี้สุวรรณสามออกไปดักน้ำ อีกสักครู่ก็จะกลับมา

พระราชาก็ตรัสด้วยความเศร้าเสียพระทัยว่า “สุวรรณสาม ไม่กลับมาแล้ว บัดนี้ สุวรรณสามถูกธนูของข้าพเจ้าถึงแก่ความตายแล้ว” ดาบสทั้งสองได้ยินดังนั้นก็เสียใจยิ่งนัก นางปาริชาติบาสินีนั้นแต่แรกโกรธแค้นที่พระราชายังสุวรรณสามตาย แต่ทูลดาบสได้ปลอบประโลมว่า “จงนึกว่าเป็นเวรกรรมของสุวรรณสาม และของเราทั้งสองเกิด จงสำรวมจิตอย่าโกรธเคืองเลย พระราชาก็ได้ยอมรับผิดแล้ว” พระราชาตรัสตอบว่า “ท่านทั้งสองอย่ากังวลไปเลย ข้าพเจ้าได้สัญญากับสุวรรณสามแล้วว่า จะปรนนิบัติท่านทั้งสองให้เหมือนกับที่สุวรรณสามเคยทำมาทุกประการ”

ดาบสทั้งสองอ้อนวอนพระราชให้พาไปทีสุวรรณสามนอนตายอยู่ เพื่อจะได้สัมผัสลูบลำลูก เป็นครั้งสุดท้าย พระราชาก็ทรงพาไป ครั้นถึงที่สุวรรณสามนอนอยู่ ปาริชาติบาสินีก็ซ่อนเท้าลูกขึ้นวางบนตัก ทูลดาบสก็ซ่อนศีรษะสุวรรณสามประคองไว้บนตัก ต่างพากันรำพันถึงสุวรรณสามด้วยความโศกเศร้า บังเอิญปาริชาติบาสินีลูบลำลูกบริเวณหน้าอกสุวรรณสาม รู้สึกว่ายังอบอุ่นอยู่ จึงคิดว่าลูกอาจจะเพียงแค่สลับไปไม่ถึงตาย นางจึงตั้งสัตยาธิษฐานว่า “สุวรรณสามลูกเราเป็นผู้ประพฤติดีตลอดมา มีความกตัญญูต่องามต่อพ่อแม่อย่างยิ่ง เรายังรักสุวรรณสามยิ่งกว่าชีวิตของเราเอง ด้วยสัจจวาจาของเรา ขอให้พิษงูจงคลายไปเถิด ด้วยบุญกุศลที่สุวรรณสามได้เลี้ยงดูพ่อแม่ตลอดมา ขออำนาจแห่งบุญจงดลบันดาลให้สุวรรณสามฟื้นขึ้นมาเถิด” เมื่อนางตั้งสัตยาธิษฐานจบ สุวรรณสามก็พลิกกายไปข้างหนึ่งแต่ยังนอนอยู่ ทูลดาบสจึงตั้งสัตยาธิษฐาน เช่นเดียวกัน สุวรรณสามก็พลิกกายกลับไปอีกข้างหนึ่ง ฝ่ายนางเทพธิดาสุณธรี ผู้ดูแลรักษาอยู่ ณ บริเวณ เขาคันธมาทน์ ก็ได้ตั้งสัตยาธิษฐานว่า “เราทำหน้าที่รักษาเขาคันธมาทน์มาเป็นเวลานาน เรายังรักสุวรรณสาม ผู้มีเมตตาจิต และมีความกตัญญูยิ่งกว่าใคร ด้วยสัจจวาจา ขอให้พิษงูจงหายไปเถิด” ทันใดนั้น สุวรรณสามก็พลิกกายฟื้นตื่นขึ้น หายจากพิษงูโดยสิ้นเชิง ยิ่งกว่านั้นดวงตาของพ่อและแม่ของสุวรรณสามก็กลับแลเห็นเหมือนเดิม

พระราชาทรงพิศวงยิ่งนัก จึงตรัสถามว่าสุวรรณสามฟื้นขึ้นมาได้อย่างไร สุวรรณสามตอบพระราชว่า “บุคคลใดเลี้ยงดูปรนนิบัติบิดามารดาด้วยความรักใคร่เอาใจใส่ เทวดาและมนุษย์ย่อมช่วยคุ้มครอง บุคคลนั้น นักปราชญ์ย่อมสรรเสริญ แม้เมื่อตายไปแล้ว บุคคลนั้นก็จะได้ไปบังเกิดในสวรรค์ เสวยผลบุญ

แห่งความกตัญญูทเวทิตของตน” พระราชาภิเษกพระราชไยณดั่งนั้นก็ขึ้นชมโสมนัส ตรัสกับสุวรรณสามว่า “ท่านทำให้จิตใจและดวงตาของข้าพเจ้าสว่างไสว มองเห็นธรรม ต่อไป ข้าพเจ้าจะรักษาศีล จะบำเพ็ญกุศลกิจ จะไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์อีกแล้ว” ตรัสปฎิญาณแล้วพระราชาก็ทรงขอขมาโทษที่ได้กระทำให้สุวรรณสามเดือดร้อน แล้วพระองค์ก็เสด็จกลับพาราณสี ทรงปฏิบัติตามที่ได้อรรถไว้ทุกประการจนตลอดพระชนม์ชีพ

ฝ่ายสุวรรณสามก็เลี้ยงดูปรนนิบัติบิดามารดา บำเพ็ญเพียรในทางธรรม เมื่อสิ้นชีพก็ได้ไปเกิดในพรหมโลก ร่วมกับบิดามารดา ด้วยกุศลกรรมที่กระทำมา คือ ความเมตตากรุณาต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย และความกตัญญูทเวทิตต่อบิดามารดา อันเป็นกุศลกรรมสูงสุดที่บุตรพึงกระทำต่อบิดามารดา

เรื่อง สิงใหญ่

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติในพระนครพาราณสี ในหมู่บ้านกาสิกคาม พรหมณ์ชื่อนาผู้หนึ่งไถนาเสร็จแล้วปล่อยโคไป เริ่มทำการงานขุดหญ้าพรวนดินด้วยจอบ ผูกโคเคี้ยวกินใบไม้ที่พุ่มไม้แห่งหนึ่งพลางพากันหนีเข้าไปสู่ดงโดยลำดับ พรหมณ์นั้นคะเนว่าถึงเวลาแล้ว ก็วางจอบเหลียวหาฝูงโคไม่พบ เกิดความโหม่นสั่น จึงเที่ยวค้นหาหลงทางเข้าไปในป่าทึบ เข้าไปจนถึงป่าหิมพานต์ อันแสนจะกันดาร เจ็บสลด อันหมู่กุญชรชาติท่องเที่ยวไปมา ต้องทนหิวระหาย เที่ยวไปในป่านั้นตลอด ๗ วันในป่านั้น เขาได้เห็นต้นมะพลับต้นหนึ่ง ตั้งอยู่หมั่นเหมเอนไปทางปากเหว มีผลดกต้น ที่แรกเก็บผลที่ลมพัดหล่นมากินก่อน รู้สึกพอใจ ยังไม่อิ่ม จึงปีนขึ้นไปบนต้น ด้วยหวังใจว่าจะกินให้สบายบนต้นนั้น เขาเหยียดมือคว้าเอาผลที่ต้องการไปเรื่อย ๆ ทันใดนั้น กิ่งไม้ที่ขึ้นเหยียบอยู่นั้นก็หักขาดลง ตกถูกตัดด้วยขวาน ฉะนั้นเขาพร้อมด้วยกิ่งไม้ที่ร่วงตกลงไปในห้วงเหวภูเขาอันขรุขระ ซึ่งไม่มีที่ยึดที่เหนี่ยวเลยแต่ตกลงไปบนน้ำในเหวที่ยังไม่ถึงเพราะน้ำลึก ต้องไปนอนไร้ความเพลิดเพลิน ไร้ที่พึ่งอยู่ในเหวนั้น ๑๐ ราตรีเต็ม ๆ

ภายหลังมีสิงโตตัวหนึ่งมีหางดั่งหางโค เที่ยวไปตามซอกเขา เที่ยวได้ไปตามกิ่งไม้หาผลไม้กิน ได้มาถึงที่นั้น และได้กระทำความเอ็นดูกรุณาในพรหมณ์นั้น เที่ยวไปหาก่อนหินก้อนใหญ่ในภูเขาแล้วผูกเชือกไว้ที่ก่อนหิน ให้พรหมณ์เกาะหลัง เอามือทั้งสองกอดคอไว้ แล้วกระโดดขึ้นจากเหวด้วยความยากลำบาก

ครั้งขึ้นมาได้แล้ว พญาวานรน้อยอ่อนขอพักหลับสักครู่หนึ่ง ขอให้พรหมณ์ช่วยระวังป้องกันภัยให้

พรหมณ์เกิดความเห็นอันลามกว่า สิงโตก็เป็นอาหารของมนุษย์ทั้งหลาย เท่ากับมฤคอื่น ๆ ในป่านี้เหมือนกัน อย่ากระนั้นเลย เราควรฆ่าวานรนี้กินแก้หิวเถิด อนึ่ง อิ่มแล้ว จักถือเอาเนื้อไปเป็นเสบียงเดินทาง เราจักต้องผ่านทางกันดาร เนื้อก็จักได้เป็นเสบียงของเรา

ทันใดนั้น พรหมณ์จึงได้หยิบเอาหินมาทุบศีรษะสิงโต แต่เนื่องจากมีกำลังน้อยเพราะอดอาหาร สิงโตจึงไม่ตาย สิงโตนั้นผลดกขึ้นทั้ง ๆ ที่ตัวอาบไปด้วยเลือด ร้าให้มองดูพรหมณ์ด้วยตาอันเต็มไปด้วยน้ำตา พลางกล่าวว่า ท่านรอดตายมีอายุยืนมาได้ สมควรจะห้ามปรามคนอื่น แต่กลับทำร้ายข้าพเจ้าเสียเอง ท่านกระทำการอันยากที่บุคคลจะทำลงได้ น่าอดสูใจจริง ๆ ข้าพเจ้าช่วยให้ท่านขึ้นจากเหวลึก ซึ่งยากที่จะขึ้นได้เช่นนี้ ท่านเป็นดุจข้าพเจ้านำมาจากปรโลก ยังสำคัญตัวข้าพเจ้าว่า ควรจะฆ่าเสียด้วยจิตอันเป็นบาปกรรมซึ่งเป็นเหตุให้ท่านคิดชั่ว ถึงท่านจะไร้ธรรม เวหนอันแผ่ร่อนก็อย่าได้ถูกต้องท่านเลย และบาปกรรมก็อย่าได้ตามฆ่าท่าน

อย่างขุ่ยไผ่ ฆ่าไม้ไผ่เลย แน่ท่านผู้มีธรรมอันแล้ว หาความสำรวมมิได้ ความคุ้นเคยของข้าพเจ้าจะไม่มียู่ในท่านเลย มาเถิดท่านจงเดินไปห่าง ๆ เรา พอมองเห็นหลังกันเท่านั้น ท่านพ้นจากเงื้อมมือแห่งสัตว์ร้ายถึงทางเดินของมนุษย์แล้ว ท่านผู้ไร้ธรรม นี่หนทาง ท่านจงไปตามสบายโดยทางนั้นเถิด

วานรนั้น ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว ก็ล้างเลือดที่ศีรษะ เช็ดน้ำตาเสร็จแล้วก็กระโดดขึ้นภูเขาไป

ฝ่ายพราหมณ์เกิดความเร่าร้อนเพราะบาปกรรม ร้อนเนื้อตัว ได้ลงไปยังห้วงน้ำแห่งหนึ่งเพื่อจะดื่มกินน้ำ ห้วงน้ำก็เดือดพล่าน เหมือนถูกต้มด้วยไฟ นองไปด้วยเลือด คล้ายกับน้ำเลือดน้ำหนอง ฉะนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างปรากฏเห็นชัด

หยาดน้ำตกตอกลงของพราหมณ์ที่ใด ฝีกก็ผุดขึ้นเท่านั้น มีสณฐานเหมือนมะตูมครึ่งลูก ฝีกแตกในวันนั้นเอง น้ำเลือดน้ำหนองก็ไหลออกมา มีกลิ่นเหม็นคุดฉากศพ อนึ่ง พราหมณ์นั้นจะเดินไปทางไหน ในบ้านและนิคมทั้งหลาย พวกมนุษย์ทั้งหญิงแลชาย พากันถือท่อนไม้ห้ามกันพราหมณ์นั้นผู้ฟุ้งไปด้วยกลิ่นเหม็นว่าอย่าเข้ามาข้างนี้ละ พราหมณ์นั้นได้เสวยทุกขเวทนาอยู่ ๗ ปี ซึ่งเป็นผลแห่งกรรมชั่วของตน

ในเรื่องนี้ วานรเป็นสัตว์ที่เปี่ยมด้วยเมตตากรุณา ได้ช่วยพราหมณ์ขึ้นจากเหวด้วยความยากลำบาก จนหมดกำลังต้องนอนพักผ่อน แต่พราหมณ์เป็นคนอกตัญญูคิดว่าวานรผู้มีพระคุณเพื่อเอาเนื้อเป็นอาหาร ได้ทำร้ายวานรให้บาดเจ็บได้รับทุกข์ทรมานแสนสาหัส ถึงกระนั้นวานรก็ยังมิเมตตากรุณาต่อพราหมณ์ได้บอกทางให้ไปถึงถิ่นมนุษย์โดยปลอดภัย และพราหมณ์ก็ได้รับผลแห่งกรรมชั่วของตนได้รับทุกขเวทนาอย่างแรงกล้าอยู่เป็นเวลาถึง ๗ ปี

เมตตากรุณา เป็น กัลยาณธรรม ธรรมที่ติงามหรือธรรมที่ทำให้เป็นกัลยาณชน เมตตากรุณานี้เป็นคุณธรรมที่เกื้อกูลต่อการรักษาศีลข้อที่ ๑ ทำให้มีจิตใจงดงาม เช่น คนที่มีความรักความสงสารสัตว์ย่อมมีจิตใจอ่อนโยนคิดเกื้อกูล ไม่คิดทำร้ายหรือทำลายชีวิตสัตว์ ฉะนั้น จึงควรปลูกเมตตากรุณาให้เกิดขึ้นควบคู่ไปกับศีล เพราะเมตตากรุณา เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ คือ มนุษย์รู้สึก รัก รู้จักสงสาร ความรักทั้งปวงเกิดจากความเมตตากรุณานี้ หากคนเราทำลายคุณธรรมพื้นฐานนี้แล้ว ความรักทั้งปวงก็เกิดมิได้

เบญจธรรมข้อที่ ๒

สัมมาอาชีวะ

การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ

สัมมาอาชีวะ ได้แก่ การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ คุณธรรมข้อนี้เกื้อกูลให้ผู้มีศีลสามารถรักษาศีลข้อที่ ๒ ให้มั่นคงขึ้น เนื่องจากคนทุกคนต้องประกอบอาชีพหาปัจจัยมาบริโภคเลี้ยงตนและบุคคลในครอบครัว มีบิดามารดา บุตรภรรยา เป็นต้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้ทำงานหาเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ เพื่อให้ได้ทรัพย์มาในทางที่ชอบให้พอเพียงแก่การดำรงชีวิต เมื่อตนเองยังหาเลี้ยงชีพไม่ได้ ทั้งไม่มีความเพียรประกอบหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ก็จะไม่มียาได้มาใช้จ่ายดำรงชีวิต ลำพังการอาศัยทรัพย์สมบัติที่มีอยู่เดิม โดยไม่แสวงหามาเพิ่มเติม ทรัพย์สมบัตินั้นก็หมดไป เหมือนบึงที่มีน้ำไหลออกไปอย่างเดียวก็แห้งจะแห้งไป เพราะบุคคลที่ไม่มีทรัพย์ใช้จ่ายเลี้ยงชีพ ถูกความยากจนขัดสนบีบคั้นเข้า ก็จะรักษาศีลให้บริสุทธิ์ได้ยาก

หรือไม่อาจตั้งมั่นอยู่ในศีลได้ แต่ถ้าเขาหมั่นประกอบการทำงานหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบก็จะมีทรัพย์มาใช้จ่ายเลี้ยงชีวิตและเป็นกำลังอุดหนุนให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลได้

กัลยาณธรรมข้อนี้มุ่งให้ผู้ปฏิบัติเว้นจากมิถิลาชีพ และประกอบสัมมาชีพ ด้วยการประพฤติเป็นธรรมในกิจการ ในบุคคล และในวัตถุ ดังนี้

๑. การประพฤติเป็นธรรมในกิจการ หมายถึง ความซื่อตรงในหน้าที่การงานที่รับผิดชอบ หรือ การทำกิจการโดยสุจริต ไม่บิดพลิ้วหลีกเลี่ยงงานที่ทำนั้น เพื่อให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เช่น ลูกจ้างผู้ทำหน้าที่ของตนด้วยความขยัน ตั้งใจทำงาน ทำงานได้เรียบร้อย ทำงานเต็มเวลา ไม่บิดพลิ้วหลีกเลี่ยงการงานที่รับผิดชอบของตน

๒. การประพฤติเป็นธรรมในบุคคล หมายถึง ความซื่อตรงในบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพอย่างยุติธรรมปราศจากอคติ เช่น นายจ้าง จ่ายค่าจ้างตามสัญญา ตามแรงงาน ตามความสามารถ ไม่กักขังหน่วงเหนี่ยว ไม่ใช้แรงงานเด็ก หรือพ่อค้าไม่ประพฤติเป็นคนเห็นแก่ได้ ขยายสินค้าแก่ทุกคนตามราคาที่กำหนดอย่างเสมอภาคกัน

๓. การประพฤติเป็นธรรมในวัตถุ หมายถึง ความซื่อตรงในวัตถุสิ่งของหรือสินค้าสำหรับประกอบอาชีพ โดยการแสดงคุณสมบัติและคุณภาพของวัตถุตามความเป็นจริง ผู้มีอาชีพค้าขาย ไม่ขายของเทียมอย่างของแท้ เช่น ไม่ขายน้ำผึ้งปลอมปนแก่ผู้ต้องการน้ำผึ้งแท้ ไม่นำอาหารค้างคิ่นที่บูดแล้วมาอุ่นขายใหม่ ไม่ใช้วัสดุก่อสร้างที่มีคุณภาพต่ำกว่าสัญญาจ้าง เป็นต้น

อาชีพการงานอาจวิบัติโดยเหตุ ๒ ประการ คือ โดยเนืองงาน และโดยการกระทำ ดังนี้

๑. โดยเนืองงาน คืองานอาชีพบางชนิดนั้นเป็นงานวิบัติอยู่ในตัวแล้ว เช่น การขโมย การปล้น การรับจ้างฆ่าคน การค้าของเถื่อน เป็นต้น ใครทำก็วิบัติ

๒. โดยการกระทำ คืองานอาชีพบางชนิดเป็นงานดี แต่ผู้ประกอบอาชีพนั้นทำงานให้เสียหาย เช่น อาชีพรับราชการเป็นอาชีพที่ดี แต่ผู้ปฏิบัติทุจริตต่อหน้าที่ ฉ้อราษฎร์บังหลวง การกระทำอย่างนี้ทำให้อาชีพรับราชการนั้นเกิดความวิบัติเสียหาย

ผู้จะเลือกอาชีพการงาน ควรเว้นจากการงานที่มีโทษเสีย แม้จะเป็นอุบายทำให้ได้ทรัพย์มาก แต่ทรัพย์ที่เกิดจากการงานที่เสียหายนั้น ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ อีกอย่างหนึ่ง การงานที่ต้องเสี่ยง เช่น การพนัน ก็ไม่ควรเลือกมาเป็นอาชีพ เพราะเหตุว่าเมื่อพลาดพลั้งแล้วทรัพย์นั้นก็เสียหายหมดสิ้นไปโดยง่าย ถึงได้ทรัพย์นั้นมาก็รักษาไว้ได้ไม่นาน ด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ

๑. ทำให้ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย โดยไม่เห็นคุณค่าของทรัพย์ เพราะเป็นของที่ได้มาง่าย

๒. ทำให้ติดการพนัน ซึ่งเป็นเหตุทำให้ทรัพย์พินาศ

ดังนั้น ควรเลือกทำการทำงานที่สุจริตด้วยการใช้กำลังกาย กำลังความคิด และสติปัญญาของตนเอง การได้ทรัพย์มาในลักษณะเช่นนี้จะเห็นคุณค่าของทรัพย์นั้น ๆ ไม่ใช่สอยสุร่ยสุร่ายฟุ่มเฟือย จะทำให้รักษาทรัพย์นั้นอยู่ได้อย่างถาวร

ตัวอย่างานิสงส์ของการประพตเบญจธรรม ข้อสัมมาอาชีวะ

เรื่อง จูฬกเศรษฐี

ในอดีตกาลพระราชานามว่าพรหมทัต ครองราชสมบัติในกรุงพาราณสี สมัยนั้นบัณฑิตชื่อ จูฬกเศรษฐี เป็นคนฉลาดรู้ณิตทั้งปวง วันหนึ่งกำลังเดินไปเฝ้าพระราชาน เห็นหนูดายตัวหนึ่ง ในระหว่างทาง จึงกำหนดนักษัตริณขณะนั้นแล้วกล่าวค่านีว่า กุลบุตรผู้มีดวงตามีปัญญา สามารถนำหนนี้ไปเลี้ยงภรรยาและจัดการงานได้ กุลบุตรเชยใจคนหนึ่งฟังคำเศรษฐีนั้นแล้วคิดว่า หนนี้ไม่รู้คงไม่พุดังนี้ จึงเอาหนไปให้ที่ร้านตลาดแห่งหนึ่ง เพื่อเลี้ยงแมว ได้ทรัพย์กากณิกหนึ่ง แล้วซื้อน้ำอ้อยด้วยทรัพย์กากณิกหนึ่งนั้น เอาหม้อใบหนึ่งใส่น้ำดื่มไป เห็นช่างจัดดอกไม้เดินมาแต่ปากก็ให้ชิมน้ำอ้อยน้อยหนึ่งแล้วเอากะบายตักน้ำดื่มให้ ช่างดอกไม้เหล่านั้นให้ดอกไม้แก่บุรุษนั้นคนละกำ แม้ในวันรุ่งขึ้นเขาเอาดอกไม้ที่ตนเก็บไปครึ่งหนึ่งแล้วแก่เขาแล้วก็ไป ล่วงไปไม่นานนักเขาได้ทรัพย์นับได้ถึง ๘ กหาปณะ โดยอุบายนี้ ในวันที่มีลมและฝนตกหนัก วันหนึ่งเขากระทำไม้ที่ล้มแล้วให้เป็นกอง จึงได้ทรัพย์อีก ๑๖ กหาปณะจากนายช่างหม้อหลวง เขาเมื่อได้ทรัพย์เกิดขึ้นถึง ๒๔ กหาปณะแล้วคิดว่า อุบายนี้มีประโยชน์แก่เรา จึงตั้งหม้อน้ำดื่มไว้หม้อหนึ่งในที่ไม่ไกลแต่ประตูเมือง เอาน้ำดื่มเลี้ยงคนตัดหญ้า ๕๐๐ คน คนตัดหญ้าเหล่านั้นพุดกันว่า สหาย ท่านมีอุปการะมากแก่พวกเรา พวกเราจะทำอะไรแก่ท่านได้บ้าง บุรุษนั้นตอบว่า เมื่อมีกิจเกิดขึ้นจึงกระทำแก่ข้าพเจ้าเกิด เทียวไปทางโน้นทางนี้ กระทำการผูกมิตรกับคนทำงานทางบกและคนทำงานทางน้ำ คนทำงานทางบกบอกแก่เขาว่า พรุ่งนี้พ่อค้ามาจะขนม้า ๕๐๐ ตัว มายังเมืองนี้ เขาได้ฟังค่านั้นแล้วให้สัญญาแก่คนตัดหญ้าให้กระทำฟ่อนหญ้าแต่ละฟ่อน ๆ ให้เป็น ๒ เท้าแล้วนำมา ครั้นเวลาม้าทั้งหลายมาพักในเมืองแล้ว เขาก็มานั่งทำฟ่อนหญ้า ๑,๐๐๐ ฟ่อนกองไว้ใกล้ประตูด้านใน พ่อค้ามาหาหาหญ้าสดให้ม้าทั่วเมืองไม่ได้ ต้องให้ทรัพย์พันหนึ่งแก่บุรุษนั้นซื้อหญ้านั้นไป จากนั้นล่วงไป ๒ - ๓ วัน สหายที่ทำงานทางทะเลมาบอกว่าจะมีเรือใหญ่เข้าจอดท่า บุรุษนั้นคิดว่า อุบายนี้มี จึงเอาทรัพย์ ๘ กหาปณะเช่ารถที่พร้อมด้วยเครื่องใช้ทุกชนิดไปยังท่าจอดเรือ ทำสัญญากับนายท่า ประทับนิ้วมือไว้ที่เรือแล้วให้กันมานไว้ในที่ที่ไม่ไกลนั่งอยู่ในภายในมานั้น สั่งบุรุษคนใช้ ไว้ว่า เมื่อพ่อค้าจากภายนอกมาถึงจงมาบอกทางประตูด้านที่ ๓ ครั้นคนใช้เหล่านั้นทราบวว่า เรือมาถึงแล้วจึงบอกว่า มีพ่อค้าประมาณ ๑๐๐ คน จากกรุงพาราณสีมาซื้อสินค้า นายประตูที่ ๓ กล่าวว่า พวกท่านจะไม่ได้สินค้า(เพราะ) นายพานิชใหญ่ในที่โน้นท่านทำสัญญาไว้แล้ว พ่อค้าเหล่านั้นฟังคำของบุรุษเหล่านั้นแล้วจึงพากันไปยังสำนักของพ่อค้าใหญ่นั้น ฝ่ายบุรุษคนสนิทแจ้งข่าวว่า พ่อค้าเหล่านั้นมาทางประตูด้านที่ ๓ ตามสัญญาฉบับก่อน พ่อค้าทั้งร้อยคนนั้น ต้องให้ทรัพย์คนละพัน แล้วจึงเดินทางไปเรือกับบุรุษนั้นแล้วจ่ายทรัพย์อีกคนละพัน ๆ แล้วให้สละมัดจำ แล้วจึงจะทำสินค้าให้เป็นของ ๆ ตนได้ บุรุษนั้นถือเอาทรัพย์ ๒ แสน กลับมายังกรุงพาราณสี คิดว่า เราควรจะเป็นคนกตัญญู จึงถือเอาทรัพย์แสนหนึ่งไปยังสำนักแห่งจูฬกเศรษฐี

ครั้งนั้น เศรษฐีถามบุรุษนั้นว่า พ่อทำอย่างไรจึงได้ทรัพย์นี้มา บุรุษนั้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าตั้งอยู่ในอุบายที่ท่านกล่าวแล้วจึงได้ทรัพย์มาภายใน ๔ เดือนเท่านั้น เศรษฐีได้ฟังคำของบุรุษนั้นจึงมาคิดว่า บัดนี้ เราไม่ควร

ทำเด็กเห็นปานนี้ให้เป็นสมบัติของคนอื่น จึงยกธิดาที่เจริญวัยทำให้เป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติทั้งสิ้น กุลบุตรเมื่อนั้นเมื่อเศรษฐีล่วงไปแล้วจึงรับตำแหน่งเศรษฐีแทนในพระนครนั้น ดำรงอยู่จนตลอดอายุแล้วไปตามยถากรรม

ในเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้มีปัญญาประกอบสัมมาชีพ สามารถตั้งตนได้ด้วยทรัพย์ต้นทุนเพียงเล็กน้อยด้วยความวิริยะอุตสาหะของตน ได้รับความเจริญรุ่งเรือง และดำรงชีวิตอย่างมีความสุขตลอดชีวิต

เบญจธรรมข้อที่ ๓

กามสังวร

ความสำรวมในกาม

ความสำรวมในกาม ได้แก่ กิริยาที่ระมัดระวังไม่ประพฤติดมกมากในกาม ความรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์หรือเรื่องรักใคร่ไม่ให้ผิดศีลธรรม กามสังวรนี้ เป็นคุณธรรมที่เกื้อกูลต่อการรักษาศีลข้อที่ ๓ ทำให้มีจิตใจตั้งมั่นซื่อสัตย์ในคู่ครองของตนเอง เป็นการแสดงให้เห็นถึงความบริสุทธิ์ผ่องใสของชายและหญิง ส่งผลให้สถาบันครอบครัวมีความอบอุ่นและมั่นคง

กัลยาณธรรมข้อนี้จำแนกตามเพศของบุคคลเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. สหารสันโดษ คือ ความยินดีในภรรยาของตน เป็นคุณธรรมสำหรับระดับชาย ชายที่มีภรรยาแล้ว ก็พอใจในภรรยาของตน ช่วยกันทำมาหาเลี้ยงชีวิต ไม่ทอดทิ้งกัน ไม่ผูกพันรักใคร่กับหญิงอื่นอีกต่อไป ดังนี้ได้ชื่อว่าสันโดษด้วยภรรยาของตน ชายผู้ไม่สันโดษด้วยภรรยาของตน เทียวชุกชนคบหญิงแพศยา เป็นเหตุแห่งความเสื่อมเสียหลายประการ คือ เสียทรัพย์เป็นค่าตัวค่าเลี้ยงดู เป็นสาเหตุแห่งการเกิดโรคร้ายไข้เจ็บ และก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาทได้โดยง่าย

๒. ปติวัตร คือ การประพฤติภักดีในสามี หมายถึง ความจงรักภักดีในสามี ความซื่อสัตย์ต่อสามี เป็นคุณธรรมสำหรับระดับหญิง หญิงใดเมื่อมีสามีแล้ว ตั้งใจปรนนิบัติสามีของตนตามหน้าที่ให้ดีที่สุด ผูกสมัครักใคร่เฉพาะสามีของตน แม้สามีตายจากไปแล้ว แต่ก็ยังครองตัวเป็นหม้ายอยู่คนเดียว ทั้งที่มีโอกาสและไม่มีข้อห้ามในการมีสามีใหม่ แต่ด้วยอำนาจความจงรักภักดีในสามี หญิงผู้นี้ได้ชื่อว่ามีคุณธรรมข้อปติวัตร หญิงหม้ายผู้ตั้งอยู่ในปติวัตรนี้ บางคนมีฐานะพอกินพออยู่ มีอายุยังไม่มาก แต่ก็สามารถดำรงตนมั่นคงอยู่ในคุณธรรมข้อนี้ อุทิศหาเลี้ยงตัวเองและลูกอย่างไม่ย่อท้อ ตั้งใจรักษาชื่อเสียงไม่ให้มีราคะ สมควรเป็นที่ยกย่องของลูกและคนทั่วไป แม้หญิงหม้ายผู้มั่งคั่งบริบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติหากประพฤติดังเช่นนี้ ก็สมควรได้รับการยกย่องเช่นเดียวกัน ทั้งสามารถเป็นแบบอย่างให้กับหญิงทั้งหลาย

พระพุทธศาสนาส่งเสริมความซื่อสัตย์ซึ่งจะนำไปสู่ความไว้วางใจกัน ดังชีวิตของคู่อริยสวากนกุลบิดา และ นกุลมารดา ซึ่งเป็นอริยบุคคลชั้นโสดาบัน และเป็นเอตทัคคะในทางสนิทสนมกับพระพุทธเจ้า ทั้งสองคนมีความสอดคล้องประสานกันด้วยความรักภักดี และความซื่อสัตย์ ซึ่งนำไปสู่ความไว้วางใจ เชื่อใจกัน ถึงขั้นปรารภจะพบกันทั้งชาตินี้และชาติหน้า ดังความที่นกุลบิดาได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นับแต่เวลาที่ตระกูลน่านกุลมารดาซึ่งยังเป็นสาวมา เพื่อข้าพระองค์ผู้ยังเป็นหนุ่ม ข้าพระองค์มิได้รู้สึกระพริบตาในอกใจนกุลมารดาเลยแม้ด้วยใจ ที่ไหนจะประพฤตินอกใจด้วยกาย ข้าพระองค์ทั้งสองปรารภจะพบกันทั้งในปัจจุบัน และในสัมปรายภพ”

แม้กุหลมารดาได้กราบทูลความอย่างเดียวกัน

ยิ่งไปกว่านั้น สหกรสนโดชนี้ จัดเป็นพรหมจรรย์อย่างหนึ่ง เป็นความประพฤติและการดำเนินชีวิตที่ได้รับยกย่องอย่างสูงในพระพุทธศาสนา มีอานิสงส์ทำให้มีอายุยืน ไม่เสียชีวิตในวัยหนุ่มสาว เพราะไม่มีการผูกเวรกันระหว่างชายหญิงที่หมายปองคนเดียวกัน ดังข้อความกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกว่า

“พวกเราไม่ประพฤตินอกใจภรรยา และภรรยาก็ไม่ประพฤตินอกใจพวกเรา พวกเราประพฤติพรหมจรรย์ในหญิงอื่น นอกจากภรรยาของพวกเรา ฉะนั้น พวกเราจึงไม่มีใครตายตั้งแต่ยังหนุ่มสาว”

กามสังวรนี้ ไม่ได้หมายถึงเฉพาะความยินดีพอใจในคู่ครองของตนเองเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการไม่หมกมุ่นหรือมกมากในกามคุณ ซึ่งจะเป็นสาเหตุให้ล่วงละเมิดศีลข้อที่ ๓ ได้โดยง่าย ผู้ปกครองหรือผู้นำในสังคม ควรระวังและป้องกันสาเหตุที่จะทำให้บุคคลหมกมุ่นในเรื่องกามารมณ์ เช่น สื่อสิ่งยั่วยั่วทางเพศ เป็นต้น เพื่อลดปัญหาอาชญากรรมทางเพศ รักษาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ส่งเสริมความประพฤติเรียบร้อยดีงามของคนในสังคม และรักษาชื่อเสียงของประเทศชาติ

เบญจธรรมข้อที่ ๔

สัจจะ

ความมีสัตย์

สัจจะ คือ ความมีสัตย์ ได้แก่ กิริยาที่ประพฤติตนเป็นคนตรง ไม่บิดพลิ้ว ไม่บ่ายเบี่ยง ไม่เหลวไหล การพูดความจริง การรักษาคำพูดที่จริง การยกย่องเชิดชูคำพูดที่จริง การสื่อสารข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริง สัจจะนี้เป็นคุณธรรมที่เกื้อกูลต่อการรักษาศีลข้อที่ ๔ ทำให้มีจิตใจซื่อตรง มีความเที่ยงธรรม ไม่คิดคดหลอกลวงใคร ความมีสัตย์นี้ จำเป็นแก่สังคมมนุษย์ทุกสังคม ทั้งในระหว่างเพื่อน สามิภรรยาหรือครอบครัว และระหว่างประเทศ เมื่อทั้งสองฝ่ายมีสัจจะต่อกัน จึงจะอยู่ร่วมกันเป็นปกติสุข เชื่อถือและไว้วางใจกัน ผู้นำประเทศที่มีสัจจะย่อมเป็นที่เชื่อถือทั้งในและต่างประเทศ คือ ภายในประเทศก็ไม่พูดหลอกลวงประชาชน รักษาสัตย์และทำตามคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้กับประชาชน สำหรับในต่างประเทศก็รักษาสัญญาที่ทำไว้ต่อกัน ในเรื่องนี้จะเห็นได้จากพระมหากษัตริย์ตั้งแต่โบราณกาล ก็ได้ทรงรักษาวาจาสัตย์อย่างมั่นคง แม้บางครั้งจะรับสั่งพลั้งพระโอษฐ์ออกไปก็ไม่ทรงคืนคำ โดยทรงถือเป็นพระราชธรรมว่า เป็นกษัตริย์ตรัสแล้วไม่คืนคำ

ความมีสัตย์ มีการกระทำที่แสดงออกให้เห็นได้ด้วยความซื่อตรง ความเที่ยงธรรม ความสวาหมักดิ์ และความกตัญญู ดังนี้

๑. ความซื่อตรง คือ ความตรงไปตรงมา ความซื่อสัตย์ไร้มารยา ปฏิบัติภารกิจหน้าที่โดยสุจริต มีความจริงใจไม่หลอกลวงผู้อื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ยึดหลักการ เหตุผล ความถูกต้อง โดยไม่เห็นแก่ได้รักษาความสัตย์ด้วยชีวิต

๒. ความเที่ยงธรรม คือ ความยุติธรรม ความประพฤติเป็นธรรมในกิจอันเป็นหน้าที่ของตน โดยไม่ตกอยู่ในอำนาจอคติ ๔ ประการ คือ ฉันทาคติ ความลำเอียงเพราะรักใคร่ชอบพอกัน โทสาคติ ความลำเอียงเพราะเกลียดชัง โมหาคติ ความลำเอียงเพราะความหลง ความเขลา ไม่รู้เท่าทันตามความเป็นจริง ไม่รู้ถ่วงแท้ว่าอย่างไรถูก อย่างไรผิด อย่างไรควร อย่างไม่ควร ภายาคติ ความลำเอียงเพราะความกลัว ความเกรงใจ

ข้อนี้พึงเห็นได้ชัดจากผู้พิพากษาวินิจฉัยรรถคดี ถ้ามีความเที่ยงธรรม จะไม่เห็นแก่หน้าทั้งฝ่ายโจทก์หรือฝ่ายจำเลย ไม่มีอคติต่อทั้งสองฝ่าย พิจารณาไปตามเหตุผล ตรงไปตรงมา ไม่ตกอยู่ในอำนาจความรัก ความชัง ความหลง หรือความกลัว ซึ่งจะมาหักล้างยุติธรรม ผู้ที่มีความเที่ยงธรรมเช่นนี้ ย่อมมีเกียรติ มีชื่อเสียงเป็นที่สรรเสริญของคนทั้งหลาย ย่อมเจริญด้วยลาภ ยศ และความสุখেที่ปราศจากโทษ

๓. ความสวามิภักดิ์ คือ ความจงรักภักดีต่อบุคคลหรือสถาบันที่เกี่ยวข้องกับตน มีความซื่อสัตย์ ไม่คิดคดทรยศ ตั้งใจทำงานสนองคุณท่านอย่างเต็มความสามารถ เช่น ข้าราชการผู้ถวายสัตย์ปฏิญาณตนต่อพระเจ้าแผ่นดินแล้ว มีความซื่อสัตย์ตามคำปฏิญาณนั้น ดังนั้น ความสวามิภักดิ์ จึงถือว่าเป็นความมีสัตย์ประการหนึ่ง

๔. กตัญญู คือ ผู้รู้บุญคุณของผู้มีพระคุณ คู่กับ กตเวทิตี คือ ผู้ตอบแทนบุญคุณท่าน รวมเรียกว่า กตัญญูกตเวทิตี แปลว่า ผู้รู้อุปการคุณที่ผู้อื่นทำแล้วและตอบแทนคุณท่าน ซึ่งคู่กับ บุญการี แปลว่า ผู้กระทำอุปการคุณไว้ก่อน ในทางพระพุทธศาสนาจัดเป็นคู่ไว้ดังนี้ คือ บิดามารดาเป็นบุญการีของบุตรธิดา ครูอาจารย์เป็นบุญการีของศิษย์ พระมหากษัตริย์เป็นบุญการีของพสกนิกร พระพุทธศาสนาเป็นบุญการีของพุทธศาสนิกชน

ผู้ใดอยู่ในฐานะใดก็ทำหน้าที่ในฐานะนั้นให้สมบูรณ์ เช่น บุตรธิดาได้รับอุปการคุณจากบิดามารดาแล้ว พึงตอบแทนคุณท่านด้วยความจริงใจ ซื่อสัตย์สุจริต หรือพระมหากษัตริย์ถือว่าเป็นบุญการีที่ทำอุปการคุณแลทุกข์สุขของพสกนิกรให้ได้รับความสุข ความสบายปลอดภัย ในส่วนของพสกนิกรก็ต้องแสดงความกตัญญูกตเวทิตีต่อพระองค์ ด้วยความจริงใจ ความซื่อสัตย์ และความจงรักภักดี ดังนั้น ความกตัญญูกตเวทิตีจึงถือว่าเป็นความมีสัตย์ประการหนึ่ง

ตัวอย่างานิสงส์ของการประพฤติเบญจธรรม ข้อสัจจะ

เรื่อง มหิตสาสมุทร

พระราชอาพระองค์หนึ่งมีพระราชโอรสประสูติแต่พระอัครมเหสี ๒ พระองค์ มีพระนามว่า มหิตสาสมุทรองค์หนึ่ง จันทกุมารองค์หนึ่ง พระอัครมเหสีสิ้นพระชนม์ พระราชาทรงตั้งพระอัครมเหสีขึ้นใหม่ พระนางประสูติพระราชโอรสองค์หนึ่งพระนามว่า สุริยกุมาร พระราชาทอดพระเนตรเห็นสุริยกุมารซึ่งประสูติใหม่ ทรงมีพระราชหฤทัยโสมนัสยินดี ตรัสแก่พระอัครมเหสีองค์ใหม่ว่า พระองค์พระราชทานพรแก่พระราชโอรสที่ประสูติแต่พระนาง คือ พระราชทานให้พระนางทูลขออะไรให้แก่พระราชโอรสของพระนางได้ตามปรารถนา พระนางจึงทูลขอราชสมบัติให้แก่พระราชโอรสของพระนาง ในเวลาเมื่อพระราชโอรส คือ สุริยกุมารนั้นทรงเจริญวัยขึ้นแล้ว พระราชาไม่อาจทรงปฏิเสธเพราะได้ตรัสพระราชทานพรไว้แล้ว จึงทรงส่งมหิตสาสมุทรและจันทกุมาร ซึ่งประสูติแต่พระอัครมเหสีองค์แรกให้ออกไปประทับอยู่ในป่า ทรงรับสั่งให้กลับมาถือเอาราชสมบัติต่อเมื่อพระองค์ทรงล่วงลับไปแล้ว พระกุมารทั้งสองกราบถวายบังคมลาพระราชบิดาลงจากปราสาท เสด็จดำเนินออกไป สุริยกุมารซึ่งพระราชมารดาทูลขอราชสมบัติได้ทรงเห็น ทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว เสด็จออกไปกับพระเชษฐาทั้งสอง พระกุมารทั้งสามได้เสด็จเข้าป่าหิมพานต์ ได้หยุดพักในที่ไม้อไกลจากสระบัวแห่งหนึ่ง มหิตสาสมุทรสั่งสุริยกุมารให้ไปที่สระ อาบ ตั้ม แล้วให้ใช้ใบบัวทำกรวยใส่น้ำมา

สระนั้นมีผีเสื้อน้ำตนหนึ่งรักษาอยู่ ผีเสื้อน้ำนั้นได้รับอนุญาตจากท้าวเวสสุวรรณให้จับคนที่ลงไปสระนั้นได้ เว้นแต่คนที่รู้เทวธรรม ฝ่ายสุริยกุมารไม่ทันพิจารณาลงไปสระนั้น ผีเสื้อน้ำจับพระกุมารแล้วถามถึงเทวธรรม พระกุมารตอบว่า “พระจันทร์และพระอาทิตย์ ชื่อว่าเทวธรรม” ผีเสื้อน้ำกล่าวว่า ท่านไม่รู้เทวธรรมแล้วจับพระกุมารไปขังไว้ในภพของตน มหิสาสกุमारเห็นสุริยกุมารชักช้า ก็ส่งจันทกุมารไปอีก จันทกุมารได้ถูกจับถามเช่นเดียวกัน ตอบว่าทิศทั้ง ๔ ชื่อว่าเทวธรรม จึงถูกจับขังไว้อีก ฝ่ายมหิสาสกุमारเห็นจันทกุมารยังชักช้าอยู่อีก ก็คิดว่าน่าจะมียันตราย จึงไปยังสระนั้นเอง ทรงตรวจดูเห็นแต่รอยเท้าลงไป ไม่เห็นรอยเท้าขึ้น ก็ทรงทราบว่ามีผีเสื้อน้ำรักษา จึงทรงผูกสอดพระขรรค์ถือนูยันระวางอยู่ ผีเสื้อน้ำเห็นมหิสาสกุमारไม่ลงสระ จึงจำแลงเพศเป็นคนทำงานปามาชักชวนให้ลง มหิสาสกุमारเห็นแล้วก็รู้ว่าเป็นยักษ์ จึงถามว่าท่านจับน้องชายของเราไปหรือ จับไปเพราะเหตุใด จับทั้งหมดหรือเว้นใครบ้าง ยักษ์ก็ทูลรับว่าได้จับกุมารทั้งสองไป เพราะได้รับอนุญาตให้จับคนที่ลงสระนี้ทุกคน เว้นไว้แต่ผู้รู้เทวธรรม และตนต้องการเทวธรรม มหิสาสกุमारบอกว่าตนรู้เทวธรรมและจะกล่าวเทวธรรมให้ฟัง แต่จะต้องชำระกายให้สะอาดก่อน ยักษ์จึงให้พระกุมารอาบน้ำ ให้ดื่มน้ำ ให้แต่งกายเรียบร้อยแล้วเชิญขึ้นสู่บัลลังก์ ตัวเองหมอบอยู่แทบเท้าของพระกุมารเพื่อจะรับฟังเทวธรรม

มหิสาสกุमारตรัสเตือนให้ฟังโดยเคารพแล้ว จึงกล่าวเทวธรรมว่า “คนดีทั้งหลายถึงพร้อมด้วย หิริ ความละอายใจต่อความชั่ว และโอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว ตั้งอยู่ในธรรมอันขาว สงบแล้วเรียกว่า “ผู้มีเทวธรรมในโลก” ยักษ์ได้สดับแล้วเลื่อมใสก็กล่าวว่าจะคืนอนุชาให้องค์หนึ่ง จะให้น้ององค์ไหนมา มหิสาสกุमारตรัสให้น้ององค์เล็กมา ยักษ์จึงกล่าวเตือนว่า พระกุมารรู้แต่เทวธรรมเท่านั้น แต่ไม่ประพฤติในเทวธรรม เพราะควรที่จะให้น้องอนุชาของคเณรมาจึงจะชื่อว่าทำความนับถือคนที่เจริญ มหิสาสกุमारตรัสว่า ทรงรู้เทวธรรมและประพฤติเทวธรรมด้วย แล้วก็ตรัสเล่าเรื่องให้ยักษ์ฟังว่า พระองค์ และจันทกุมารต้องเข้าป่าก็เพราะสุริยกุมารซึ่งเป็นอนุชาองค์เล็ก พระราชบิดาประทานพรแก่อนุชาองค์เล็ก แต่มิได้ประทานพรแก่พระองค์และจันทกุมาร เมื่อพระมารดาเลี้ยงทูลขอราชสมบัติให้แก่อนุชาองค์เล็กซึ่งเป็นพระโอรสของพระนางพระราชบิดาก็จำต้องทรงอนุญาต เพราะได้ทรงลั่นพระวาจาไว้แล้ว และทรงอนุญาตให้พระองค์และจันทกุมารไปอยู่ป่า ฝ่ายอนุชาองค์เล็กขอมาดด้วย ฉะนั้น เมื่อพระองค์กล่าวว่า อนุชาองค์เล็กถูกยักษ์ตนหนึ่งกินเสียในป่าแล้วใครเล่าจักเชื่อถือ ฉะนั้น พระองค์จึงให้น้องอนุชาองค์เล็กมาเพื่อมิให้ใครดำเนินได้ ยักษ์ได้ฟังเหตุผลแล้วเกิดความเลื่อมใส จึงคืนอนุชาให้ทั้งสองพระองค์ ต่อมาเมื่อพระราชบิดาสวรรคตแล้ว มหิสาสกุमारจึงกลับมาทรงครอบครองราชสมบัติในกรุงพาราณสี ประทานตำแหน่งอุปราชแก่จันทกุมาร ประทานตำแหน่งเสนาบดีแก่สุริยกุมาร และได้ทรงนำยักษ์ซึ่งได้กลับตัวเป็นผู้มีศีล ไม่ดุร้ายเยี่ยงยักษ์ทั้งหลายแล้วมาบำรุงไว้ในบ้านเมืองให้เป็นสุขสืบไป

ในเรื่องนี้ พระราชาทรงรักษาสัจจะที่ให้ไว้แก่พระอัครมเหสี ทรงยกราชสมบัติให้แก่สุริยกุมาร มหิสาสกุमारทรงรักษาสัจจะที่ให้ไว้ต่อพระราชบิดา ทรงกลับไปครอบครองราชสมบัติเมื่อพระราชบิดาสวรรคตแล้ว และผีเสื้อน้ำก็รักษาสัจจะจับเฉพาะคนที่ลงไปสระเป็นอาหาร และเว้นคนที่รู้เทวธรรม อานิสงส์ของการรักษาสัจจะทำให้มหิสาสกุमारได้ครอบครองราชสมบัติ และยักษ์ก็ได้รับการดูแลเป็นอย่างดีให้อยู่มีความสุขตลอดชีวิต

เบญจธรรมข้อที่ ๕

สติสัมปชัญญะ

ความระลึกได้และความรู้ตัว

สติสัมปชัญญะ แยกเป็น ๒ ศัพท์ คือ สติ และ สัมปชัญญะ สติ หมายถึง ความระลึกได้ สัมปชัญญะ หมายถึง ความรู้ตัว ธรรม ๒ ประการนี้ เป็นธรรมที่มีอุปการะมาก จำเป็นต้องใช้ในกิจทุกอย่าง เพราะเป็นเหตุให้บุคคลสามารถควบคุมการกระทำ การพูด การคิดให้อยู่ในกรอบของศีลธรรม ช่วยให้มีการยับยั้งชั่งใจ ให้มีการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ก่อนจะทำ จะพูด จะคิด และในขณะที่กำลังทำ กำลังพูด และกำลังคิด สติสัมปชัญญะนี้เป็นธรรมเกื้อกูลต่อการรักษาศีลทุกข้อ โดยเฉพาะศีลข้อที่ ๕ เมื่อบุคคลมีสติสัมปชัญญะ ย่อมทำให้มีจิตใจมั่นคง ไม่ถลาลงไปในทางที่เสื่อม และไม่พลาดโอกาสในการทำความดี

สติสัมปชัญญะ เป็นอุปมาธรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ เช่น

๑. ทำให้เกิดความระมัดระวังตัว
๒. เป็นเครื่องยับยั้ง เตือนไม่ให้ตกไปในทางเสื่อม ไม่ให้มัวเมาลุ่มหลง ไม่ให้เพลิดเพลินไปในสิ่งที่ เป็นทุกข์เป็นโทษต่อตนเอง

๓. เป็นเครื่องกระตุ้นเตือนให้ชวนช่วยในการสร้างความดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ไม่หยุดอยู่กับที่ไม่ทอดธุระ ไม่เกียจคร้าน ทั้งยังช่วยป้องกันไม่ให้เกิดโรคร้าย

๔. เป็นเครื่องเร่งเร้าให้มีความขะมักเขม้น

๕. เป็นเครื่องทำให้เกิดความสำนึกในหน้าที่อยู่เสมอ

๖. เป็นเครื่องทำให้เกิดความละเอียดรอบคอบในการทำงาน

พฤติกรรมของคนที่มีสติสัมปชัญญะ พึงเห็นได้ด้วยความไม่ประมาทในเรื่องดังต่อไปนี้

๑. ความไม่ประมาทในเวลา คือ ไม่ปล่อยให้เวลาล่วงเลยไปโดยเปล่าประโยชน์ หรือไม่ผลัดวันประกันพรุ่ง กระตือรือร้นในการกระทำกิจที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคมส่วนรวม

๒. ความไม่ประมาทในวัย คือ บริหารชีวิตให้เหมาะสม ไม่คิดว่าตนเองอายุน้อย ควรเร่งประกอบคุณงามความดี ทำหน้าที่ของตนให้เหมาะสมกับวัย

๓. ความไม่ประมาทในความไม่มีโรค คือ ไม่ควรคิดว่าตัวเองไม่มีโรคร้ายไข้เจ็บเบียดเบียนยังมีสุขภาพแข็งแรงดีอยู่ ตามความเป็นจริงร่างกายของคนเรานั้นเป็นรังหรือเป็นที่อยู่ของโรค

๔. ความไม่ประมาทในชีวิต คือ ความไม่วางใจในชีวิต อย่าคิดว่าเรายังมีชีวิตอยู่สุขสบายดีและยังอยู่อีกยาวนาน เพราะจริง ๆ แล้ว ชีวิตนี้น้อยนัก อาจตายเมื่อไรก็ได้ เพราะความตายไม่มีเครื่องหมายให้รู้ล่วงหน้าว่าเราจะตายเมื่อไร จึงควรเร่งชวนช่วยในการละความชั่ว สร้างความดี และทำจิตใจให้ผ่องใส

๕. ความไม่ประมาทในการทำงาน คือ ความไม่ปล่อยปละละเลยในการทำงาน ทำงานทุกอย่างตามหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด มีความขยันขันแข็ง ทำอย่างทุ่มเทเต็มความสามารถ ไม่ผลัดวันประกันพรุ่ง ไม่ปล่อยการทำงานให้ค้างค้ำเป็นดินพอกหางหมู

๖. ความไม่ประมาทในการศึกษา คือ ความเอาใจใส่ในการศึกษาเล่าเรียน ขวนขวายหาความรู้ อย่างเต็มกำลังความสามารถ ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของการศึกษาหาความรู้ ซึ่งเป็นเครื่องมือ ในการดำเนินชีวิต

๗. ความไม่ประมาทในการปฏิบัติธรรม คือ ความไม่ละเลยในการปฏิบัติธรรม มีความเพียร ใส่ใจในการปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ

ตัวอย่างอันสงส์ของการประพติเบญจธรรมข้อสดีสัมปชัญญะ

เรื่อง ธัมมิกอุบาสก

ได้ยินว่า ในเมืองสาวัตถี มีอุบาสกผู้ปฏิบัติธรรมประมาณ ๕๐๐ คน และอุบาสกคนหนึ่ง ๆ ก็มี อุบาสกเป็นบริวารคนละ ๕๐๐ อุบาสกที่เป็นหัวหน้าอุบาสกเหล่านั้น มีบุตร ๗ คน และธิดา ๗ คน อุบาสกนั้น ได้ถวายสลากยาคุ สลากภัตร ปักชิกภัตร สังฆภัตร อุโปสถิกภัตร อาคันตุกภัตร วัสสวาสสิกภัตร อย่างละที่ แก่ภิกษุสงฆ์เป็นประจำ ภรรยาและบุตรทั้ง ๑๔ คน ก็ได้ถวายภัตรอย่างนั้นคนละที่ บุตรทุกคนของอุบาสก นั้น ได้ชื่อว่า อนุชาตบุตร บุตรที่เกิดมาเสมอกับบิดามารดาด้วยคุณธรรม เป็นต้น เขาพร้อมทั้งบุตรและภรรยา ได้เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม มีความยินดีในอันจำแนกทาน

ต่อมาเมื่ออุบาสกมีอายุสูงวัยมากแล้ว เกิดป่วยหนักเพราะชรา เขาต้องการจะฟังธรรมจึงส่งคน ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าขอให้ทรงส่งภิกษุสาธยายธรรม พระศาสดาทรงส่งภิกษุทั้งหลายไปตามความประสงค์ ภิกษุเหล่านั้นไปนั่งบนอาสนะที่ปูไว้รอบเตียงของเขา เขาขอให้พระภิกษุทั้งหลายสาธยาย “สติปัฏฐานสูตร” ภิกษุทั้งหลายจึงเริ่มสวดพระสูตรว่า “เอกายโน อโย ภิกขเว มคโค สตตานัง วิสุทฺธิยา” เป็นต้น แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางสายเอก เพื่อความบริสุทธิ์แห่งสัตว์ทั้งหลาย

ขณะนั้น เทวดาทั้งหลายได้นำรถ ๖ คัน ประดับตกแต่งอย่างสวยงาม เติมด้วยม้าสินธพพันตัว มาจากเทวโลกทั้ง ๖ ชั้น ต่างเชื่อถือว่า “ข้าพเจ้า จักนำไปยังเทวโลกของข้าพเจ้า ข้าพเจ้า จักนำไปยังเทวโลก ของข้าพเจ้า ขอท่านจงเกิดในที่นี้ เพื่อความยินดีในเทวโลกของข้าพเจ้า เหมือนคนทำลายภาชนะดินแล้วถือ เอาภาชนะทองคำ”

อุบาสก ไม่ปรารถนาจะให้เป็นอันตรรายแก่การฟังธรรม จึงกล่าวว่า “ท่านทั้งหลายจงรอก่อน ท่านทั้งหลายจงรอก่อน” ภิกษุต่างหยุดนิ่ง ด้วยสำคัญว่า “อุบาสกพูดกับพวกเรา” ฝ่ายบุตรและธิดาของเขา คิดว่า “เมื่อก่อนบิดาของพวกเรา ไม่เคยอึดด้วยการฟังธรรม แต่บัดนี้ ให้นิมนต์ภิกษุมาสาธยายพระสูตรแล้ว กลับห้ามเสียเอง ขึ้นชื่อว่าสัตว์ผู้ไม่กลัวต่อความตายไม่มี” แล้วพากันร้องให้ ภิกษุทั้งหลายปรึกษากันเห็นว่า ไม่ใช่เวลาเหมาะสมที่จะสาธยายพระสูตรต่อไป จึงลุกจากอาสนะแล้วกลับวัด

เวลาล่วงไปเล็กน้อย อุบาสกก็กลับได้สติ ถามลูก ๆ ว่า “พวกเจ้าร้องให้กันทำไม” ทราบความแล้ว จึงถามถึงพระภิกษุว่าไปไหนเสีย ทราบว่าพระภิกษุกลับวัดแล้ว จึงพูดว่า พ่อไม่ได้พูดกับพระภิกษุ แต่พูดกับ เทวดาที่นำรถ ๖ คัน มาจากเทวโลกทั้ง ๖ ชั้น บุตรทั้งหลายจึงถามว่า รถอยู่ที่ไหน พวกผมมองไม่เห็นรถ

อุบาสกจึงให้นำพวงดอกไม้มาแล้วบอกบุตรทั้งหลายว่า พวกเจ้าจงอธิษฐานว่า ขอให้พวงดอกไม้ จงคล้องที่แอกรถที่มาจากสวรรค์ชั้นดุสิต แล้วโยนพวงดอกไม้ขึ้นไปเถิด บุตรทั้งหลายได้ทำอย่างนั้น พวงดอกไม้มันได้ไปคล้องที่แอกรถที่มาจากสวรรค์ชั้นดุสิตห้อยอยู่ในอากาศ มหาชนเห็นแต่พวงดอกไม้ แต่ไม่เห็นรถ

อุบาสกพูดว่า “เราจะไปสวรรค์ชั้นดุสิต พวกเจ้าอย่าคิดไปเลย ถ้าพวกเจ้าปรารถนาจะเกิด ในสำนักเรา ก็จงทำบุญทั้งหลายตามแบบที่เราทำมาแล้วนั่นเถิด” สิ้นชีวิตแล้ว ก็ปรากฏอยู่บนรถที่มาจากสวรรค์ ชั้นดุสิตในทันทีนั่นเอง

ในเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่เว้นขาดจากการดื่มสุราและเสพสิ่งเสพติด ปฏิบัติธรรมเป็นปกติ ย่อมเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ ไม่หลงลืมแม้ในเวลาใกล้จะสิ้นชีพ ดำรงชีวิตอย่างมีความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

เบญจศีลเบญจธรรม เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ หากบุคคลใดมีคุณธรรมที่เป็นพื้นฐานที่ดี และมั่นคง จะกระทำอะไรก็มีแต่ความเจริญก้าวหน้า ในทางตรงกันข้ามหากบุคคลใดไม่มีคุณธรรมที่เป็นพื้นฐาน จะกระทำอะไรก็ไม่เจริญก้าวหน้า การศึกษาพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขานั้น ศีลเป็นฐานให้เกิดสมาธิ และสมาธิก่อให้เกิดปัญญา สมาธิที่ศีลบ่มแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ดังความในทีฆนิกาย มหาวรรค ที่แสดงความต่อเนื่องกันของไตรสิกขา ซึ่งเป็นกระบวนการฝึกอบรมจิตตามลำดับว่า “ศีลเป็นอย่างนี้ สมาธิเป็นอย่างนี้ ปัญญาเป็นอย่างนี้ สมาธิที่ศีลบ่มแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาที่สมาธิบ่มแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตที่ปัญญาบ่มแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยสิ้นเชิง คือ กามาสวะ ภาวาสวะ และอวิชชาสวะ”

ความสัมพันธ์แบบต่อเนื่องกันของคุณธรรมในชีวิตประจำวันจะเห็นได้ว่า เมื่อบุคคลมีความประพฤติ บริสุทธิ์ เชื่อมมั่นในความบริสุทธิ์ของตน ไม่หวาดต่อการลงโทษ ไม่สะดุ้งระแวงต่อการประทุษร้ายของคู่เวร ไม่หวั่นใจต่อเสียงตำหนิหรือความรู้สึกที่ไม่ดีของสังคม ไม่มีความฟุ้งซ่านวุ่นวายใจ เพราะความรู้สึกเดือดร้อน รังเกียจในความผิดของตน จิตใจจึงปลอดโปร่ง สงบแน่วแน่ มุ่งมั่นอยู่กับสิ่งที่คิด คำที่พูด และการกระทำ การรับรู้สิ่งต่าง ๆ ยิ่งชัดเจน คล่องตัว เป็นผลดีในทางปัญญามากยิ่งขึ้น

บทที่ ๕

แบบทดสอบ

แบบทดสอบธรรมศึกษา ชั้นตรี ประกอบด้วย

- แบบทดสอบก่อนเรียน
- เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียน
- แบบทดสอบหลังเรียน
- เฉลยแบบทดสอบหลังเรียน

แบบทดสอบก่อนเรียนวิชาวินัย (เบญจศีล - เบญจธรรม) ธรรมศึกษาชั้นตรี

จำนวน ๕๐ ข้อ ๕๐ คะแนน

คำชี้แจง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว

๑. ศีลข้อที่ ๑ บัญญัติไว้เพื่อไม่ให้เบียดเบียนกันในเรื่องใด

ก. ชีวิต	ข. ทรัพย์
ค. คู่ครอง	ง. คำพูด

๒. การทำร้ายกันเป็นเหตุให้นั้ฆาต จัดเข้าในข้อใด

ก. บาดเจ็บ	ข. เสียโฉม
ค. พิการ	ง. ทรมาน

๓. การกระทำใดผิดศีลข้อที่ ๑

ก. เก็บส่วย	ข. ฆ่าปิดปาก
ค. เล่นหวย	ง. เลี้ยงภาษี

๔. คนที่มีอายุสั้น เพราะผิดศีลข้อใด

ก. ปาณาติบาต	ข. อทินนาทาน
ค. กาเมสุมิฉฉาจาร	ง. มุสาวาท

๕. ข้อใดเป็นวัตถุแห่งปาณาติบาต

ก. ทรัพย์สิน	ข. สัตว์ป่า
ค. เมรัย	ง. ต้นไม้

๖. คนมีจิตใจโหดร้าย ควรรักษาศีลข้อใด

ก. ศีลข้อที่ ๑	ข. ศีลข้อที่ ๒
ค. ศีลข้อที่ ๓	ง. ศีลข้อที่ ๔

๗. ศีลข้อที่ ๑ ขาดเพราะการกระทำในข้อใด

ก. ทำให้ตาย	ข. ทำให้ลำบาก
ค. ทำให้เจ็บ	ง. ทำให้พิการ

๘. ใช้งานสัตว์เกินกำลัง จัดเป็นทรมานใด

ก. ใช้การ	ข. กักขัง
ค. เล่นสนุก	ง. นำไป

๙. ข้อใดไม่จัดเป็นการผจญสัตว์

- ก. ชนโค ข. กัดปลา
ค. ตีไก่ ง. ขว้างนก

๑๐. ยืมของไปแล้วตั้งใจไม่ส่งคืน จัดเป็นโจรกรรมใด

- ก. กรรไกร ข. ฉก
ค. ปล้น ง. ตระบัด

๑๑. ซ่อนของหนีภาษีเข้าประเทศ เป็นโจรกรรมใด

- ก. ลักลอบ ข. เปียดบัง
ค. ยักยอก ง. ฉ้อโกง

๑๒. การกระทำใด เรียกว่า ลัก

- ก. ย่องเบา ข. กรรโชก
ค. ยกยอก ง. วึ่งราว

๑๓. ข้อใดจัดเป็นฉายาจรกรรม

- ก. หยิบฉวย ข. ปอกลอก
ค. ยักยอก ง. เบียดบัง

๑๔. คนขาดศีลข้อที่ ๒ จะมีลักษณะอย่างไร

- ก. โหดร้าย ข. มือไว
ค. ไม่ซื่อสัตย์ ง. ขาดสติ

๑๕. ข้อใดจัดเป็นโครงการ

- ก. ปล้น ข. ผลาญ
ค. รับสินบน ง. หยีบฉวย

๑๖. การถือเอาทรัพย์สินของคนอื่นไม่บอกเจ้าของ ตรงกับข้อใด

- ก. หลอก ข. ลวง
ค. ลักลอบ ง. หีบฉวย

๑๗. การละเมิดศีลข้ออทินนาทาน ส่งผลให้เกิดเป็นคนเช่นไร

- ก. อายุสั้น ข. ยากจน
ค. พิการ ง. บ้า

๑๘. ใช้เอกสารเท็จ จัดเป็นโจรกรรมใด

- ก. ตระบัด ข. ปลอม
ค. ฉวาง ง. หลอก

๑๙. ข้อใดเกี่ยวข้องกับศีลข้อที่ ๓

ก. คู่หู	ข. คู่คิด
ค. คู่เที่ยว	ง. คู่ครอง

๒๐. การประพาศิลาในกาม จัดเป็นทุจริตใด

ก. กายทุจริต	ข. วจีทุจริต
ค. มโนทุจริต	ง. ถูกทุกข้อ

๒๑. อย่างชิงสุกก่อนห่าม สอนให้รักษาศีลข้อใด

ก. ข้อที่ ๑	ข. ข้อที่ ๒
ค. ข้อที่ ๓	ง. ข้อที่ ๔

๒๒. ศีลข้อที่ ๓ เป็นประโยชน์โดยตรงแก่สถาบันใด

ก. ครอบครัว	ข. การศึกษา
ค. การเงิน	ง. การเมือง

๒๓. การรักษาศีลข้อที่ ๓ ช่วยลดปัญหาสังคมด้านใด

ก. อาชญากรรม	ข. คนว่างงาน
ค. ละเมิดทางเพศ	ง. ยาเสพติด

๒๔. สามีภรรยาที่ซื่อสัตย์ต่อกันเพราะปฏิบัติตามศีลข้อใด

ก. ข้อที่ ๑	ข. ข้อที่ ๒
ค. ข้อที่ ๓	ง. ข้อที่ ๔

๒๕. ศีลข้อที่ ๔ มุ่งสอนให้ดเว้นเรื่องใด

ก. ขำสั่ว	ข. ลักทรัพย์
ค. พุดเท็จ	ง. ดื่มสุรา

๒๖. การพูดให้คนแตกแยกกัน เรียกว่าอะไร

ก. ส่อเสียด	ข. หลอก
ค. กลับคำ	ง. ยอ

๒๗. พูดเพื่อทำลายประโยชน์คนอื่น ผิดศีลข้อใด

ก. ข้อที่ ๒	ข. ข้อที่ ๓
ค. ข้อที่ ๔	ง. ข้อที่ ๕

๒๘. มุสาวาท แสดงออกได้ทางใด

ก. กาย	ข. วาจา
ค. ใจ	ง. กาย วาจา

๓๙. การบริจาคโลหิตช่วยผู้อื่น เชื่อว่ามีกัลยาณธรรมใด
ก. เมตตา	ข. กรุณา
ค. มุทิตา	ง. อุเบกขา
๔๐. กัลยาณธรรมใดสนับสนุนให้ศีลข้อที่ ๑ มั่นคง
ก. เมตตา กรุณา	ข. สัมมาอาชีวะ
ค. กามสังวร	ง. ความมีสัจย์
๔๑. ผู้รับจ้างอุ้มบุญเชิงพาณิชย์เพราะขาดกัลยาณธรรมใด
ก. เมตตา กรุณา	ข. สัมมาอาชีวะ
ค. กามสังวร	ง. มีสติ
๔๒. ขายสินค้าปลอม เชื่อว่าประพฤตินี้ไม่เป็นธรรมในอะไร
ก. กิจการ	ข. บุคคล
ค. วัตถุ	ง. ถูกทุกข้อ
๔๓. ข้อใดเชื่อว่าประพฤตินี้เป็นธรรมในกิจการ
ก. ไม่โกงของ	ข. ไม่โกงคน
ค. ไม่โกงงาน	ง. ไม่โกงกิน
๔๔. สำนวนว่า รักนวลสงวนตัว สอนให้มีกัลยาณธรรมใด
ก. สัมมาอาชีวะ	ข. กามสังวร
ค. ความมีสัจย์	ง. สติรอบคอบ
๔๕. สทาร์สันโดษ เป็นคุณธรรมที่สามิพึงปฏิบัติต่อใคร
ก. คู่นอน	ข. คู่คิด
ค. คู่ชีวิต	ง. คู่ใจ
๔๖. การทำหน้าที่เป็นภรรยาที่ดี เรียกว่าอะไร
ก. ปติวัตร	ข. วิธีวัตร
ค. จริยาวัตร	ง. กิจวัตร
๔๗. ความประพฤติตรงต่อมิตร จัดเข้าในข้อใด
ก. เทียงธรรม	ข. สวามิภักดิ์
ค. ซื่อตรง	ง. กตัญญู
๔๘. ความมีสติรอบคอบ เป็นอุปการะแก่การรักษาศีลข้อใด
ก. ข้อที่ ๒	ข. ข้อที่ ๓
ค. ข้อที่ ๔	ง. ข้อที่ ๕

๔๙. การใช้จ่ายแต่พอเพียง เชื่อว่ามีสติรอบคอบในเรื่องใด

ก. การงาน	ข. การวางตัว
ค. การบริโภค	ง. ธรรม

๕๐. ข้อใดเชื่อว่าจะไม่เล่นเล่ห์ในการงาน

ก. ไม่ชวนชวายเป็น	ข. ไม่ทอดธุระ
ค. ไม่รับผิดชอบ	ง. ไม่ตรงเวลา

เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียนวิชาวินัย (เบญจศีล - เบญจธรรม)
ธรรมศึกษา ชั้นตรี

จำนวน ๕๐ ข้อ ๕๐ คะแนน

ข้อ		ข้อ		ข้อ		ข้อ		ข้อ	
๑.	ก	๑๑.	ก	๒๑.	ค	๓๑.	ก	๔๑.	ข
๒.	ค	๑๒.	ก	๒๒.	ก	๓๒.	ก	๔๒.	ค
๓.	ข	๑๓.	ก	๒๓.	ค	๓๓.	ง	๔๓.	ค
๔.	ก	๑๔.	ง	๒๔.	ค	๓๔.	ง	๔๔.	ข
๕.	ข	๑๕.	ก	๒๕.	ค	๓๕.	ง	๔๕.	ค
๖.	ก	๑๖.	ง	๒๖.	ก	๓๖.	ค	๔๖.	ก
๗.	ก	๑๗.	ข	๒๗.	ค	๓๗.	ค	๔๗.	ค
๘.	ก	๑๘.	ข	๒๘.	ง	๓๘.	ข	๔๘.	ง
๙.	ง	๑๙.	ง	๒๙.	ข	๓๙.	ข	๔๙.	ค
๑๐.	ง	๒๐.	ก	๓๐.	ง	๔๐.	ก	๕๐.	ข

แบบทดสอบหลังเรียนวิชาวินัย (เบญจศีล - เบญจธรรม) ธรรมศึกษา ชั้นตรี

จำนวน ๕๐ ข้อ ๕๐ คะแนน

คำชี้แจง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว

๑. ข้อใดถือว่าไม่เลินเล่อในการทำงาน

ก. ไม่ชวนชวาย	ข. ไม่ทอดธุระ
ค. ไม่รับผิดชอบ	ง. ไม่ตรงเวลา

๒. การใช้จ่ายแต่พอเพียง เชื่อว่ามีสตรอบคอบในเรื่องใด

ก. การงาน	ข. การวางตัว
ค. การบริโภค	ง. ธรรม

๓. ความมีสตรอบคอบ เป็นอุปการะแก่การรักษาศีลข้อใด

ก. ข้อที่ ๒	ข. ข้อที่ ๓
ค. ข้อที่ ๔	ง. ข้อที่ ๕

๔. ความประพฤติตรงต่อมิตร จัดเข้าในข้อใด

ก. เทียงธรรม	ข. สวามิภักดิ์
ค. ชื่อตรง	ง. กตัญญู

๕. การทำหน้าที่เป็นภรรยาที่ดี เรียกว่าอะไร

ก. ปติวัตร	ข. วิธวัตร
ค. จริยวัตร	ง. กิจวัตร

๖. สหการสันโดษ เป็นคุณธรรมที่สามพึงปฏิบัติต่อใคร

ก. คู่นอน	ข. คู่คิด
ค. คู่ชีวิต	ง. คู่ใจ

๗. สำนวนว่า รักนวลสงวนตัว สอนให้มีกัลยาณธรรมใด

ก. สัมมาอาชีวะ	ข. กามสังวร
ค. ความมีสตัย	ง. สตรอบคอบ

๘. ข้อใดถือว่าประพฤติเป็นธรรมในกิจการ

ก. ไม่โกงของ	ข. ไม่โกงคน
ค. ไม่โกงงาน	ง. ไม่โกงกิน

๙. ขายสินค้าปลอม ชื่อว่าประพจน์ไม่เป็นธรรมในอะไร

- [illegible]

๑๐. ผู้รับจ้างอุ้มบุญเชิงพาณิชย์เพราะขาดกัลยาณธรรมใด

- ก. เมตตาก รรุธณา ข. สัมมาอาชีวะ
ค. กามสังวร ง. มีสติ

๑๑. กัลยาณธรรมใดสนับสนุนให้ศีลข้อที่ ๑ มั่นคง

- ก. เมตตา กรุณา ข. สัมมาอาชีวะ
ค. กามสังวร ง. ความมีสัตย์

๑๒. การบริจาคโลหิตช่วยผู้อื่น เชื่อว่ามีกัลยาณธรรมใด

- ก. เมตตา ข. กรุณา
ค. มุทิตา ง. อุเบกขา

๑๓. สัมปตตวิรติ เป็นการงดเว้นในขณะใด

- ก. ก่อนหน้า ข. ต่อหน้า
ค. ลับหน้า ง. ลับหลัง

๑๔. วิถีชีวิตของพระอริยเจ้า ตรงกับข้อใด

- [illegible]

๑๕. การดื่มสุรา เป็นเหตุบั่นทอนปัญญา ตรงกับข้อใด

- ก. คิดดี ข. คิดเร็ว
ค. คิดช้า ง. คิดถูก

๑๖. ข้อใดเป็นโทษของการดื่มสุรา

- ก. โหดร้าย ข. มือไว
ค. ใจเร็ว ง. เกิดโรค

๑๗. การดื่มสุรา เป็นปฏิกิริยาโดยตรงต่อคุณธรรมใด

- ก. เมตตา ข. สัมมาชีพ
ค. มิสัตย์ ง. สตีรอบคอบ

๑๘. โครงการเมาไม่ขับ สนับสนุนให้งดเว้นเรื่องใด

- ก. ชำสัต์ว์ ข. ลักทรรพ์
ค. พดเท็จ ง. ตีมสรรา

๑๙. มุสาวาททางกาย มีลักษณะตรงกับข้อใด
ก. เล่าความเท็จ	ข. ทำเอกสารเท็จ
ค. แจ้งความเท็จ	ง. ให้การเท็จ
๒๐. ถ้อยคำที่ใช้กันเป็นธรรมเนียม เรียกว่าอะไร
ก. โวหาร	ข. นิยาย
ค. สำคัญผิด	ง. ทำเลศ
๒๑. ข้อใดจัดเป็นอนุโลมมุสา
ก. สับปลับ	ข. ทำเลศ
ค. เพ้อเจ้อ	ง. พลั้ง
๒๒. รับคำทานแล้วภายหลังไม่ปฏิบัติตาม เรียกว่าอะไร
ก. ผิดสัญญา	ข. คินคำ
ค. เสียสัตย์	ง. โวหาร
๒๓. มุสาวาท แสดงออกได้ทางใด
ก. กาย	ข. วาจา
ค. ใจ	ง. กาย วาจา
๒๔. พุดเพื่อทำลายประโยชน์คนอื่น ผิดศีลข้อใด
ก. ข้อที่ ๒	ข. ข้อที่ ๓
ค. ข้อที่ ๔	ง. ข้อที่ ๕
๒๕. การพุดให้คนแตกแยกกัน เรียกว่าอะไร
ก. ส่อเสียด	ข. หลอก
ค. กลับคำ	ง. ยอ
๒๖. ศีลข้อที่ ๔ มุ่งสอนให้งดเว้นเรื่องใด
ก. ข่าสัตร์	ข. ลักทรัพย์
ค. พุดเท็จ	ง. ดื่มสุรา
๒๗. สามิภรรยาที่ซื้อสัตย์ต่อกันเพราะปฏิบัติตามศีลข้อใด
ก. ข้อที่ ๑	ข. ข้อที่ ๒
ค. ข้อที่ ๓	ง. ข้อที่ ๔
๒๘. การรักษาศีลข้อที่ ๓ ช่วยลดปัญหาสังคมด้านใด
ก. อาชญากรรม	ข. คนว่างงาน
ค. ละเมิดทางเพศ	ง. ยาเสพติด

๒๙. ศิลข้อที่ ๓ เป็นประโยชน์โดยตรงแก่สถาบันใด

ก. ครอบครัว	ข. การศึกษา
ค. การเงิน	ง. การเมือง

๓๐. อย่าชิงสุกก่อนห่าม สอนให้รักษาศิลข้อใด

ก. ข้อที่ ๑	ข. ข้อที่ ๒
ค. ข้อที่ ๓	ง. ข้อที่ ๔

๓๑. การประพาศิติดในกาม จัดเป็นทุจริตใด

ก. กายทุจริต	ข. วจีทุจริต
ค. มโนทุจริต	ง. ถูกทุกข้อ

๓๒. ข้อใดเกี่ยวข้องกับศิลปข้อที่ ๓

ก. คู่หู	ข. คู่คิด
ค. คู่เที่ยว	ง. คู่ครอง

๓๓. ใช้เอกสารเท็จ จัดเป็นโจรกรรมใด

ก. ตระบัด	ข. ปลอม
ค. ลวง	ง. หลอก

๓๔. การละเมิดศิลปข้อทินนาทาน ส่งผลให้เกิดเป็นคนเช่นไร

ก. อายุสั้น	ข. ยากจน
ค. พิการ	ง. บ้า

๓๕. การถือเอาทรัพย์ของคนอื่นไม่บอกเจ้าของ ตรงกับข้อใด

ก. หลอก	ข. ลวง
ค. ลักลอบ	ง. หยิบฉวย

๓๖. ข้อใดจัดเป็นโจรกรรม

ก. ปล้น	ข. ผลาญ
ค. รับสินบน	ง. หยิบฉวย

๓๗. คนขาดศิลปข้อที่ ๒ จะมีลักษณะอย่างไร

ก. โหดร้าย	ข. มือไว
ค. ไม่ซื่อสัตย์	ง. ขาดสติ

๓๘. ข้อใดจัดเป็นฉาพยาโจรกรรม

ก. หยิบฉวย	ข. ปอกลอก
ค. ยักยอก	ง. เปียดบัง

๓๙. การกระทำใด เรียกว่า ลัก

ก. ย่องเบา	ข. กรรโชก
ค. ยักยอก	ง. วิ่งราว

๔๐. ชื่อนของหนีภาษีเข้าประเทศ เป็นโจรกรรมใด

ก. ลักลอบ	ข. เปียดบัง
ค. ยักยอก	ง. ฉ้อโกง

๔๑. ยืมของไปแล้วตั้งใจไม่ส่งคืน จัดเป็นโจรกรรมใด

ก. กรรโชก	ข. ฉก
ค. ปล้น	ง. ตระบัด

๔๒. ข้อใดไม่จัดเป็นการผจญสัตว์

ก. ชนโค	ข. กัดปลา
ค. ตีไก่	ง. ขว้างนก

๔๓. ใช้งานสัตว์เกินกำลัง จัดเป็นทรมกรรมใด

ก. ใช้การ	ข. กักขัง
ค. เล่นสนุก	ง. นำไป

๔๔. ศีลข้อที่ ๑ ขาดเพราะการกระทำในข้อใด

ก. ทำให้ตาย	ข. ทำให้ลำบาก
ค. ทำให้เจ็บ	ง. ทำให้พิการ

๔๕. คนมีจิตใจโหดร้าย ควรรักษาศีลข้อใด

ก. ศีลข้อที่ ๑	ข. ศีลข้อที่ ๒
ค. ศีลข้อที่ ๓	ง. ศีลข้อที่ ๔

๔๖. ข้อใดเป็นวัตถุแห่งปาณาติบาต

ก. ทรัพย์สิน	ข. สัตว์ป่า
ค. เมรัย	ง. ต้นไม้

๔๗. คนที่มีอายุสั้นเพราะผิดศีลข้อใด

ก. ปาณาติบาต	ข. อทินนาทาน
ค. กาเมสุมิฉฉาจาร	ง. มุสาวาท

๔๘. การกระทำใดผิดศีลข้อที่ ๑

ก. เก็บส่วย	ข. ฆ่าปิดปาก
ค. เล่นหวย	ง. เลี้ยงภาษี

๔๙. การทำร้ายกันเป็นเหตุให้นี้วขาด จัดเข้าในข้อใด

ก. บาดเจ็บ	ข. เสียโฉม
ค. พิการ	ง. ทรมาน

๕๐. ศีลข้อที่ ๑ บัญญัติไว้เพื่อไม่ให้เบียดเบียนกันในเรื่องใด

ก. ชีวิต	ข. ทรัพย์
ค. คู่ครอง	ง. คำพูด

เฉลยแบบทดสอบหลังเรียนวิชาวินัย (เบญจศีล - เบญจธรรม)
ธรรมศึกษา ชั้นตรี

จำนวน ๕๐ ข้อ ๕๐ คะแนน

ข้อ		ข้อ		ข้อ		ข้อ		ข้อ	
๑.	ป	๑๑.	ก	๒๑.	ง	๓๑.	ก	๔๑.	ง
๒.	ค	๑๒.	ป	๒๒.	ป	๓๒.	ง	๔๒.	ง
๓.	ง	๑๓.	ป	๒๓.	ง	๓๓.	ป	๔๓.	ก
๔.	ค	๑๔.	ค	๒๔.	ค	๓๔.	ป	๔๔.	ก
๕.	ก	๑๕.	ค	๒๕.	ก	๓๕.	ง	๔๕.	ก
๖.	ค	๑๖.	ง	๒๖.	ค	๓๖.	ก	๔๖.	ป
๗.	ป	๑๗.	ง	๒๗.	ค	๓๗.	ง	๔๗.	ก
๘.	ค	๑๘.	ง	๒๘.	ค	๓๘.	ก	๔๘.	ป
๙.	ค	๑๙.	ก	๒๙.	ก	๓๙.	ก	๔๙.	ค
๑๐.	ป	๒๐.	ก	๓๐.	ค	๔๐.	ก	๕๐.	ก

ภาคผนวก

บรรณานุกรม

กองพุทธศาสนศึกษา. (๒๕๕๗). **คู่มือการจัดการเรียนการสอนและสอบธรรมศึกษาในสถานศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ ๑)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา. (๒๕๕๗). **หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๗ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.๑ - ม.๓)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (๒๕๕๗). **ผลการสอบธรรมสนามหลวง ฉบับดีวิถี ประจำปี ๒๕๕๕ - ๒๕๕๖**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (๒๕๕๖). **เรื่อง สอบธรรมของสนามหลวง แผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๖ (พิมพ์ครั้งที่ ๑)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (๒๕๕๘). **เรื่อง สอบธรรมของสนามหลวง แผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๗ (พิมพ์ครั้งที่ ๑)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

คณะผู้จัดทำ

แนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นตรี โท เอก (วินัย)

๑. พระมหาสิริชัย สุขญาโณ	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
๒. นายอดิศักดิ์ วิไลลักษณ์	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดราชบพิธ
๓. นายสำราญ เพียรดี	รองผู้อำนวยการโรงเรียนวัดราชบพิธ
๔. นางสาวนิภา บุญคลัง	ครูชำนาญการพิเศษ
๕. นางสาวรัตนา ลีศรีวานิชยกร	ครู

